

DEL Penedès

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

Albert Tubau

L'activitat tècnica i científica de l'Albert Virella i Bloda (1915-2000)

Joan Vidal i Urpí

La Marxa de la Llibertat, pel Penedès. 40 anys de l'efervescent estiu de 1976.

Alejandro Acosta López

El debat entre aliadòfils i germanòfils a la premsa local del Vendrell (1914-1918): un reflex a través del setmanari penedesenc 'El Baix Penadès' (1)

Joan Solé Bordes

La "Casa de Moralitat" i l'asil del Carme de nenes òrfenes de Vilafranca

Francesc Perea i Sabaté

Les bruixes de Subirats

Jaume Baltà Moner

Històries de l'Havana a la Vilafranca del Penedès dels segles XVIII-XIX

Jaume Bassegoda Gelabert i Josep Vallès Cuevas

L'inici de les colònies escolars a Vilafranca del Penedès

DEL PENEDÈS

PUBLICACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS PENEDESENCS

INSTITUT
D'ESTUDIS
PENEDESENCS

Edita: Institut d'Estudis Penedesencs
C/ Ferrers, 54, baixos - Tel./fax 93 892 19 79
08720 Vilafranca del Penedès
C. Major, 18 - 43700 El Vendrell
Carrer de Sant Pau, 13
08800 Vilanova i la Geltrú
iepenedesencs.cat - secretaria@iepenedesencs.org
Apartat de correus 119 - 08800 Vilanova i la Geltrú

Institut d'Estudis Penedesencs,
entitat registrada a la Direcció General de Dret i
Entitats Jurídiques de la Generalitat de Catalunya,
capítol d'Associacions, secció 1ª, número 3.360
CIF G-08885311.
ISSN: 1698/3122

Entitat declarada d'interès cultural per acord
de la Generalitat, de 12 de novembre de 1997
i declarada el 2012 Entitat d'Utilitat Pública.

Consell de redacció:
Ramon Arnabat i Mata
Montserrat Comas i Güell
Xavier Esteve i Gràcia
Daniel Garcia i Peris
Núria Jané i Orpi
Jordi Medina i Alsina
Àngels Parés i Corretgé
Antònia Pedrol i Gómez
Àngels Santacana i Figuerola
Josep Solé i Armajach
Joan Solé i Bordes
Pilar Tarrada i Gol
Àngels Travé i Ràfols
Albert Tubau i Garcia
Joan Vidal i Urpi

Versió abstract: Francesc Llopart

Correcció lingüística:
Francesc Llopart

Impressió, disseny i muntatge:
LlopArt impressions
Tel. 620 259 128 / 620 259 129
llopartimpressions@llopartimpressions.cat
www.llopartimpressions.cat
Dipòsit legal: B-39.107-2002

S U M A R I

PORTALADA

Commemorar per aprendre, quaranta anys després	5
--	---

COL·LABORACIONS

L'activitat tècnica i científica de l'Albert Virella i Bloda (1915-2000)	7
<i>Albert Tubau</i>	
La Marxa de la Llibertat, pel Penedès. 40 anys de l'efervescent estiu de 1976.	14
<i>Joan Vidal i Urpí</i>	
El debat entre aliadòfils i germanòfils a la premsa local del Vendrell (1914-1918): un reflex a través del setmanari penedesenc 'El Baix Penadès'	36
<i>Alejandro Acosta López</i>	
La "Casa de Moralitat" i l'asil del Carme de nenes òrfenes de Vilafranca	49
<i>Joan Solé Bordes</i>	
Les bruixes de Subirats	69
<i>Francesc Perea i Sabaté</i>	
Històries de l'Havana a la Vilafranca del Penedès dels segles XVIII-XIX	86
<i>Jaume Baltà Moner</i>	
L'inici de les colònies escolars a Vilafranca del Penedès	99
<i>Jaume Bassegoda Gelabert i Josep Vallès Cuevas</i>	

SECCIONS

Inventari de toponímia	120
Vicenç Carbonell rep el diploma de la ciutat de Vilanova i la Geltrú	121

VÀRIA

Rafael Atché, escultor. Obra a Vilafranca del Penedès.	123
<i>Ramon Ribera Gassol</i>	
Una navalla notable, feta al Vendrell.	127
<i>Xavier Sala i Aragó</i>	
Univers Malvasia.	130
<i>Jesús Velacoracho</i>	

LLIBRES	135
-------------------	-----

FONS BIBLIOGRÀFIC	145
-----------------------------	-----

P O R T A L A D A

COMMEMORAR PER APRENDRE, QUARANTA ANYS DESPRÉS

Amb els planys de llàstima tan habituals en aquest país nostre, acostumem a remarcar que no som justos amb les personalitats que ens han deixat. S'afirma que ben aviat oblidem el pas pel nostre petit país d'aquells que amb la seva petjada van ajudar a forjar-lo. L'argument té una certa dosi de raó, si no fos que són tants els que caldria reivindicar que potser ens passàriem la vida mirant enrere. Sortosament, també hi ha qui predica un cert equilibri en les coses, que no tots els carrers nous d'una població portin noms de dones i homes exemplars i que els aniversaris es triïn amb una certa homogeneïtat, posem a un o dos per any.

En totes les commemoracions, però, alguns han tingut més sort que no pas d'altres. És el cas de Torras i Bages en aquest 2016 del centenari de la mort, commemorat sense estridències però amb una biografia ben estudiada i una edició acurada de les seves obres i epistolari a l'abast de tothom. No podem dir el mateix de personatges de la volada de Milà i Fontanals o Manuel Trens, amb bona part dels seus treballs encara en procés d'estudi o edició.

El tema de les commemoracions no s'hauria d'observar des de la banda del seu caire més o menys escaient, és a dir, del cantó del "que no sigui dit que..." per tal que quedi constància que algú se'n va recordar. No es tracta de complir, sinó de treballar la commemoració amb utilitat. Ben poca cosa en farem, de tot plegat, si de la data a recordar no en surt un aprenentatge, difusió i pedagogia de les persones i els esdeveniments d'altre temps. Així, a les pàgines que segueixen, es recorda en síntesi històrica aquella Marxa de la Llibertat que, amb sorts diverses, es va deixar sentir per les viles i pobles del nostre Penedès ara fa quaranta anys. Un tema que no hem de veure únicament com la crònica d'un temps, sinó que mereix igualment una interpretació a aplicar en la situació política de casa nostra, la d'ara mateix.

Commemorar per aprendre i commemorar per interpretar. Una altra lectura de fets com els de fa quatre dècades –la Marxa de la Llibertat o les publicacions i reunions per promoure la constitució de l'Institut d'Estudis Penedesencs– ens hauria de permetre observar –les fotografies a les pàgines que segueixen són tan explícites com històriques– els que en van ser els seus protagonistes, en bona part potser encara els mateixos que ens hi trobem ara (tot i que, evidentment, quatre dècades més atrotinats), tal com ho recordava, també amb una dosi de subtil ironia, el president de l'IEP en el parlament institucional de l'11 de Setembre que va pronunciar a l'Ajuntament de Vilafranca.

Ens cal molta pedagogia de la història en la commemoració dels fets i els personatges. No es pot dir que no s'hagi fet feina en aquests quaranta anys, i en aquesta labor al terròs vol mantenir la seva continuïtat l'IEP, igual com aquell 15 de maig del 1977, un dia d'aquests en farà quaranta anys. Ens cal, però, una altra empenta, la d'aquells que són ara de la primera volada, com llavors va ser la d'aquells nois i noies, jovencells que les imatges ens mostren cridant o ballant sardanes pels carrers, places o platges de les nostres viles aquell estiu del 1976. On és el gallaret de joventut que reivindicava l'avanguardista i penedesenca *helix* el 1929?

COL·LABORACIONS

L'ACTIVITAT TÈCNICA I CIENTÍFICA DE L'ALBERT VIRELLA I BLODA (1915-2000)

RESUM

Albert Virella i Bloda, nascut a Vilanova i la Geltrú el novembre de 1915, ha estat un dels més grans historiadors d'aquesta ciutat i, per aquesta raó, va ser reconegut i homenatjat en diverses ocasions. S'ha publicat i divulgat la seva obra, i els seus llibres d'història de la ciutat, la comarca o del Penedès continuen essent textos de referència llegits i consultats per estudiosos i aficionats. Albert Virella, però, va ser un personatge polièdric. Tècnic de formació i de professió, va dedicar molts anys de la seva vida a la indústria del ciment com a tècnic o com a directiu, a Catalunya o a Portugal. L'activitat i projecció d'historiador i divulgador ha fet ignorar aquesta important tasca de tècnic de la indústria i, particularment, la seva faceta d'estudis de la indústria del ciment. En aquest camp també va ser un gran divulgador i va publicar molts treballs de recerca tècnica i científica, acompanyant la signatura amb l'afegitó d'Enginyer Químic. En aquest treball pretenem centrar-nos en el perfil tècnic i científic de l'Albert Virella. La mateixa curiositat, metodologia i rigor que aplicava en el camp de la ciència i la tècnica és la que va aplicar en els treballs de recerca històrica. Una i altra tasca li ocuparen pràcticament tota la seva existència. Virella morí el gener del 2000.

ABSTRACT

Albert Virella Bloda, born in Vilanova in November 1915, has been one of the greatest historians of this city and, for this reason, he was awarded and honored several times. His works have been published and popularized, and his books on the history of the city of Vilanova and the Penedès region remain reference texts read and consulted by scholars and enthusiasts. Albert Virella, however, was a multifaceted character. A technician by profession, he spent many years of his life in the cement industry in technical posts or as a manager, in Catalonia or Portugal. His activity as a historian has masked his important task as a technician in the industry, and particularly his role as a scholar of the cement industry. In this field too, he had a great ability to communicate and published many technical and scientific researches, with the tagline "Chemical engineer" accompanying his signature. In this work, we intend to focus on the scientific and technical profile of Albert Virella. The same curiosity, methodology and rigorousness that he applied in the field of science and technology, he applied in his historical research. The two tasks occupied practically all his life. Virella died in January 2000.

FORMACIÓ TÈCNICA

Albert Virella era fill de Vicenç Virella i Jacas, mecànic de professió, empleat de l'empresa multinacional Pirelli dedicada a la fabricació de cables elèctrics aïllats i altres productes, i membre actiu de l'Ateneu de Vilanova i la Geltrú i de l'Associació d'Alumnes Obrers de l'Escola Industrial d'aquesta mateixa ciutat. També fou regidor republicà de l'Ajuntament vilanoví. El perfil tècnic i la ideologia republicana del pare marcarien el futur del jove Albert Virella. Amb aquells antecedents, i abans dels divuit anys, Virella ja col·laborava a Democràcia, òrgan del Centre Republicà Federal.

Inicià estudis de peritatge a l'Escola Superior d'Indústries -l'Escola Industrial- de la seva ciutat. Completà estudis en l'especialitat de química a Terrassa, on finalitzà la carrera el 1940. Aconseguí el graduat en enginyeria tècnica industrial en les especialitats mecànica, electricitat i química.

El 1933, amb disset anys, el jove Virella iniciava la seva activitat laboral a l'empresa vilanovina Materiales Hidráulicos Griffi, dedicada a la fabricació de ciment blanc. En aquella primera etapa va treballar d'auxiliar de laboratori d'assaigs i control de qualitat. El juliol de 1936 començava la Guerra Civil i Virella es formà com a artiller a l'Escola Popular de Guerra de Barcelona. Aconseguí el grau de tinent d'artilleria de l'Exèrcit de la República. El 1939, en acabar la guerra, es reincorporava a Griffi. Les coses, però, no serien tan fàcils, i arran de les seves conviccions republicanes i responsabilitats durant el conflicte, seria empresonat.

GRIFFI (1933-1949)

Abans de continuar amb la trajectòria professional d'Albert Virella, aturem-nos un moment per fer algunes consideracions al voltant de la fàbrica de ciments Griffi. Una empresa promoguda pel vilanoví Francesc Puig Figueras, enginyer i professor de l'Escola Industrial, i altres emprenedors locals com Joan Robert, Pau J. Riera o Josep M^a. Miró. Puig muntà un laboratori experimental i viatjà per diversos països europeus per conèixer la tecnologia del ciment blanc. La societat es constituí el 9 d'abril de 1923 amb un capital de 300.000 pessetes, "para explotar la industria de las cales hidráulicas, de las canteras propiedad de la Sociedad y extendió su objetivo social a la explotación de la industria de fabricar cementos, tanto naturales como artificiales". Tingueren una especial dedicació a la fabricació de ciment Portland artificial blanc, "atendida la escasez de tal clase de cemento, que se importa en considerables cantidades del extranjero, siendo su consumo mayor cada dia, y se vende a precios muy elevados". Les pedres calisses riques en carbonat càlcic del coll d'en Ferran tenien les característiques adequades per a aquell producte, tenint en compte l'alta demanda de ciment després de la guerra. Aviat, la qualitat dels seus productes rebé el reconeixement del mercat. Entre els principals competidors, s'hi comptaven l'empresa Butsems i Fradera, de Vallcarca, i Ciments Freixa, dels Monjos. La fàbrica fou inaugurada el 26 de desembre de 1927 després d'una considerable inversió inicial, amb maquinària de la casa danesa F. L. Smidth & Co. A partir de l'agost de 1930, s'hi convocà una vaga laboral de més de vuit mesos, que va suposar un conflicte de gran transcendència per a l'empresa i la ciutat. El 1948 ocupava 250 empleats. A finals de segle XX l'empresa fou adquirida pel grup Valenciana de Cementos i, més endavant, aquesta s'integrà al grup Cementos Mexicanos (Cemex). El tancament definitiu de la planta vilanovina tingué lloc els primers anys del segle XXI.

Tornem, però, a la trajectòria laboral d'Albert Virella. El 2 de març de 1942 es reincorporava novament a la seva activitat tècnica a Griffi, on passaria a ser cap del laboratori. Aquella dècada

simultaniejaria l'activitat tècnica i professional amb la seva faceta de divulgació històrica i compromís social. Entre 1946 i 1949 multiplicà les seves col·laboracions al setmanari Villanueva y Geltrú i a Ràdio Vilanova. Entre 1949 i 1951 publicà la sèrie d'articles "Industrias Villanovesas". De 1945 a 1948 formà part de l'organització Unitat Vilanovina a l'Exili, amb el nucli establert a França, dedicada a ajudar molts exiliats vilanovins. El 1949 publicava el llibre Vilanova i la Geltrú. Imatges de la ciutat i de la comarca, patrocinat per l'industrial Josep Mª Bultó i Marquès i impulsat pel llibreter i editor Joan Rius i Vila. Esdevingué el primer llibre publicat en català a Vilanova i la Geltrú després de la guerra.

Tot plegat era l'etapa prèvia de la seva anada a Portugal, on desenvoluparia una important activitat professional al llarg de 21 anys.

PORTUGAL (1949-1971)

Així, el 10 d'octubre de 1949 iniciava aquest nou periple personal en terres portugueses. No retornaria a Vilanova i la Geltrú fins al febrer de 1971.

S'establí a la ciutat de Pataias -uns 139 km al nord de Lisboa-, on hi havia la planta productiva de la Companhia Portuguesa de Cimentos Brancos CIBRA. Es tractava d'una fàbrica de ciment muntada aquella mateixa dècada amb la col·laboració de tècnics i directius de Griffi. L'historiador Francesc X. Puig Rovira ens ha facilitat alguns detalls al respecte. El seu pare, Sebastià Puig Miró, era aleshores director tècnic de Griffi i va participar en la construcció i posada en funcionament de la planta després de molts viatges i estades a Portugal. El principal promotor era Lluís Remus, fill de Blanes, resident de feia anys a Portugal i, pel que sembla, parent d'un dirigent de Griffi. En determinat moment es plantejà la necessitat de disposar d'un establiment pioner en la fabricació del ciment blanc a terres lusitanes. Es comprà la mateixa maquinària danesa que s'havia instal·lat a Griffi. Després de la posada en funcionament de la planta de Pataias, Sebastià Puig no va poder continuar amb la col·laboració, i es va fer la proposta a Albert Virella -aleshores responsable del laboratori-, que ben aviat es convertiria en director tècnic de la fàbrica.

La revista tècnica Cemento-Hormigón, en el seu número 194 de maig de 1950, donava detalls de l'empresa cimentera CIBRA amb motiu de la inauguració de la seva fàbrica i sota el títol de "Nueva fábrica de cementos blancos en Portugal". S'hi detallava que es tractava d'una fàbrica de ciment Portland -inaugurada a primers d'any- i que era "la primera que en dicho país se dedica a la fabricación de cementos blancos". La societat Companhia Portuguesa de Cimentos Brancos, CIBRA, SARL, s'havia constituït el 1945. Com s'explicitava en el text, "inició en esta fecha los estudios pertinentes a la realización de sus planes con la cooperación técnica de la empresa española Materiales Hidráulicos Griffi, SA, que desde 1937 viene dedicándose a la fabricación de cementos blancos". Cal precisar, com ja hem vist, que l'activitat industrial de l'empresa vilanovina era molt anterior a aquesta data. La planta s'havia instal·lat a Pataias (Alcobaça) per la qualitat de les matèries primeres i la disponibilitat de la línia del ferrocarril: "A tirar partido das vantagens naturais da região, cuja pedra e areias apresentavam a qualidade necessária ao fabrico de cimento branco."

La instal·lació de la fàbrica havia començat el 1946 sota la direcció de l'enginyer portuguès Raymundo Quintanilha Pinto. Es feia especial esment de les dificultats de construcció sobre un terreny sorrenc amb aigua a poca profunditat que va provocar no pocs retards en els terminis. També feia esment de la manca d'energia elèctrica, "que también se deja sentir en Portugal". A la maquinària danesa de la casa Smidth calia afegir-hi el forn rotatiu tipus Unax de 66 m de llargada i un diàmetre de 2,55 m a la zona de clinkerització i 3 m a la part alta o de calcinació. La producció

normal s'estimava en unes 170 Tm diàries, i podia arribar a les 200. Es disposava d'un bon laboratori, una xemeneia de 66 m d'alçada i fueloil com a combustible. En relació a l'assistència social, es deia: "La empresa CIBRA no descuida la parte social en la que tanto empeño muestran las autoridades y particulares del nuevo Estado portugués", i per això disposava de menjadors i residència per als treballadors. Finalment, donava constància de la col·laboració tècnica entre l'empresa portuguesa i la cimentera vilanovina: "Para la consecución de sus fines, CIBRA buscó la colaboración técnica de elementos especializados en la industria. A tal objeto, desde un principio, contribuyeron y siguen colaborando los técnicos españoles don Sebastián Puig Miró, don Alberto Virella y don Félix Capella, de Materiales Hidráulicos Griffi, SA."

La primera empresa portuguesa de fabricació de ciment fou la Companhia de Cimentos de Portugal fundada el 1904. El 1930 es constituïa SECIL (Sociedade de Empreendimentos Comerciais e Industriais, Lda.) – Companhia Geral de Cal e Cimento, SA, fusió d'ambdues companyies i participada, entre altres, pel grup danès Smidth. El 1994, amb la privatització del sector del ciment, el grup SECIL adquiria l'empresa CMP-Cimentos Maceira e Pataias, SA, absorbint així les fàbriques de ciment de Maceira-Liz i CIBRA-Pataias, on havia estat Virella.

Així doncs, aquesta és l'empresa que ocuparia l'activitat professional d'Albert Virella a partir de 1949. En aquest nou escenari aviat multiplicaria la seva presència en congressos tècnics al voltant del ciment a ciutats com Lisboa, Madrid, París, Brussel·les o Düsseldorf.

També inicià la seva col·laboració en revistes tècniques i publicacions especialitzades, com veurem més endavant.

El 1963 se li concedí el grau d'oficial de l'Orde del Mèrit Industrial Portuguès, amb motiu de la producció d'un ciment especial que reunia les condicions exigides per a la construcció d'un pont de formigó a Porto amb una llum de 264 metres, aleshores un dels més grans del món.

Virella participà activament als IV Col·loquis de Directors i Tècnics de Fàbriques de Ciment que, entre el 24 i el 27 de novembre de 1964, organitzà l'Institut Eduardo Torroja de la Construcción y del Cemento. D'aquest esdeveniment en donava notícia la revista Materiales de Construcción en els seus números 118-119 corresponents a abril-setembre de 1965, amb un text de Jaume Nadal Aixalá, director de l'Institut Torroja on indicava: "[...] La industria del cemento es una industria que, como todas, ha rebasado ya y para siempre periodos de calma y aún de letargo. Es una industria en sí esencialmente dinámica, es una industria que ha entrado de lleno en este proceso evolutivo de aceleración creciente que exigen las circunstancias actuales [...]". Com hem dit, Albert Virella va participar-hi com a ponent en qualitat d'enginyer químic i en representació de la Companhia Portuguesa de Cimentos Brancos, al costat de Raymundo Quintanilha Pinto. Cal dir que a les mateixes Jornades hi era present l'empresa vilanovina Materiales Hidráulicos Griffi, SA, representada per Sebastià Puig Miró i Francesc X. Puig Rovira, pare i fill, respectivament. També hi participaren altres empreses de Portugal, de l'Estat Espanyol i una del Marroc, a més de diferents organismes com laboratoris o fabricants de maquinària.

D'acord amb la publicació Informes de la construcció en el seu número 167 de gener-febrer de 1965, les ponències presentades per Albert Virella a l'apartat de "Molienda y secado" foren "Secado y molienda preliminar" i "Molienda fina, conjunta o subsecuente al secado".

Com hem avançat, Virella retornaria a Vilanova i la Geltrú el febrer de 1971. No tindria l'oportunitat de viure en directe la Revolució dels clavells que el 1974 posava fi al règim dictatorial de Salazar, semblant al que es vivia a l'Estat Espanyol. Així, Virella desenvolupà la seva tasca professional a cavall de les dues dictadures ibèriques. El 1975, ja a Catalunya, tindria ocasió de viure la mort del dictador Franco i el camí cap a la democràcia.

RECERCA I PUBLICACIONS

A Portugal, Virella compaginà les tasques directives amb l'estudi i la investigació al voltant del ciment i, molt especialment, la tecnologia del ciment Portland. Com explicava Francesc X. Puig Rovira, “Virella era un estudiós de la indústria del ciment, potser més que un tècnic pròpiament dit”. A Portugal tingué l'oportunitat i unes àmplies possibilitats de fer estudis, “crec que més de recerca bibliogràfica que no pas de recerca experimental”, puntualitzava Puig Rovira. Allà tingué accés a molta bibliografia internacional i la facilitat de poder assistir a congressos i reunions tècniques, amb la possibilitat de publicar els seus estudis. Tot plegat li va permetre d'adquirir un cert prestigi internacional, alhora que donava projecció a la seva pròpia empresa i la indústria portuguesa en general. Com precisa Puig, “això, des de Griffi no ho hauria pogut fer. La mentalitat empresarial era una altra”.

Dues foren les revistes tècniques que capitalitzaren les col·laboracions de Virella: *Materiales de construcción* i *Cemento-Hormigón*.

La publicació científica *Materiales de construcción* fou fundada el 1951 per l'Instituto Técnico de la Construcción y del Cemento. Després fou editada per l'Instituto de Ciencias de la Construcción Eduardo Torroja, del Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC).

El 1934 un grup d'arquitectes i enginyers, entre els quals s'hi trobaven José Mª Aguirre, Modesto López i Eduardo Torroja, fundaren l'Instituto de la Construcción y la Edificación, una entitat privada dedicada a l'estudi i investigació en el camp de la construcció i els materials. El 1946 l'Institut s'adheria al Patronato Juan de la Cierva del Consejo Superior de Investigaciones Científicas i el 1949 es fusionava amb l'Instituto del Cemento, creat el 1947 pel mateix Patronat, i es formava l'Instituto Técnico de la Construcción y del Cemento, sota la direcció d'Eduardo Torroja. A la mort d'aquest, el 1961, el seu nom s'incorporà a la denominació del Centre, després convertit en Instituto de Ciencias de la Construcción Eduardo Torroja.

L'altra publicació de referència fou la revista tècnica *Cemento-Hormigón*. Havia començat a publicar-se el 1929 per difondre els avenços i desenvolupaments tecnològics dels processos de fabricació del ciment, la investigació i les aplicacions del ciment i del formigó.

L'enginyer Patricio Palomar Llobet –que havia estat editor de la revista *Cemento-Hormigón*– recordava que en les col·laboracions de Virella a les publicacions tècniques del ciment “no sols va mostrar uns coneixements realment enciclopèdics de tot el que es relaciona amb el ciment i les seves aplicacions, sinó també la formació humanística de l'autor que, al compaginar-se amb la seva extraordinària facilitat de redacció, proporcionava als seus articles –normalment molt extensos– una amena lectura i la facilitat per a la seva comprensió a qualsevol dels nivells tècnics dels sectors a que anaven dirigits”.

A continuació, fem una relació –obligadament incompleta– d'alguns dels treballs tècnics publicats per Virella:

- “Formación y destrucción de anillos en los hornos rotativos para cemento portland”. Monografías del Instituto Técnico de la Construcción y del Cemento, núm. 162, 1955
- “La densidad aparente del clinker de cemento Portland”. Monografías del Instituto Técnico de la Construcción y del Cemento, núm. 168, 1955
- “O Cimento Portland”. Ponència presentada al Congreso Internacional do Cimento. Lisboa, 1960
- “Cementos especiales para perforaciones petrolíferas”. *Cemento-Hormigón*, n°310, 1960
- “Combustión y combustibles”. *Materiales de construcción*, vol 11, núm. 102, 1961

- “Secado y molienda preliminar”. Materiales de construcción, vol 15, núm 118-119, 1965
- “Molienda fina, conjunta o subsecuente al secado”. Materiales de construcción, vol. 15, nº 118-119, 1965
- “La química del cemento Portland”. Materiales de construcción, núm. 126, vol. 17, 1967
- “Los áridos en la construcción: extracción, preparación, utilización”. Barcelona, 1967 (Obra colectiva)
- “Contribución al estudio de los materiales empleados en antiguas construcciones de la Península Ibérica”. Cemento-Hormigón, núm. 408, 1968
- “El cemento Portland cumplió sus ciento cincuenta años”. Cemento-Hormigón, núm. 491, 1975
- “Los cementos portland con adiciones y los cementos compuestos”. Materiales de Construcción, núm. 164, vol. 26, 1976
- “Un nuevo material español para la preparación de hormigones ligeros: Áridos de arcilla expandida”. Cemento-Hormigón, núm. 503, 1976
- “Hormigones ligeros: Sus propiedades térmicas y sus ventajas económicas”. Cemento-Hormigón, núm. 506, 1976
- “El 7º Congreso Internacional de la Química de los Cementos. París 1980”. Cemento-Hormigón, núm. 561, 1980
- “Influencia de las materias primas, de los combustibles y de los procedimientos de fabricación en la estructura y propiedades de los clinker”. Cemento-Hormigón, núm. 562, 1980
- “Estructura de las escorias. Hidratación de los cementos de escorias”. Cemento-Hormigón, núm. 565, 1980

Capítol a part, i com a curiositat, mereix la publicació de l'article “Observación microscópica del clinker de cemento portland”, a la revista Materiales de construcción, vol. 14, núm. 113, de l'any 1964, signat per Albert Virella Torras, fill de Virella i Bloda, i que duia la nota següent: “Alumno Finalista del Curso de Ingeniería Química del Instituto Superior Técnico (Lisboa)”. Un fill, doncs, que avançava en la mateixa direcció que el pare.

Per tant, Virella va seguir publicant articles fins al moment de la seva jubilació, i encara en veiem alguns de publicats el 1980, que ignorem si van ser elaborats en aquell moment o eren articles no publicats escrits amb anterioritat.

COMENTARIS FINALS

L'1 de febrer de 1971 Albert Virella tornava a Vilanova i la Geltrú per fer-se càrrec de la direcció de Materiales Hidráulicos Griffi. Cap al 1974 aquesta empresa produïa 44.000 tones anuals i ocupava 229 treballadors. Virella s'hi estigué fins a la seva jubilació el 1976, coincidint amb l'adquisició de Griffi per part del grup Valenciana de Cementos.

Un cop jubilat, Virella es dedicà principalment a la recerca històrica local i penedesenca, col·laborant en tota mena de publicacions i obres de divulgació d'àmbit local o general.

Definitivament, el tècnic deixava pas a l'historiador, ara a plena dedicació. En aquest sentit, tot i no ser objecte del present estudi, cal dir que Virella practicaria la història total. Fou un historiador 360° en sentit temàtic i cronològic, i pioner en el tractament de la història local d'una manera metodològica i científica. La seva exigència i capacitat el dugueren a revisar i renovar

molts dels precedents historiogràfics locals. Una feina crítica i d'anàlisi exhaustiva com mai abans s'havia fet. Per aquest menester, Virella aprofundí en el coneixement i consulta d'un arxiu local en estat precari, del qual sabé treure el màxim rendiment. Així mateix, podia considerar-se un historiador mediàtic en tant que va saber utilitzar tots els mitjans i suports divulgatius que tenia al seu abast: llibres, revistes, diaris, ràdio... Alhora, tingué projecció nacional, conscient de la important aportació que des de la història local es podia fer a la historiografia nacional. Virella mai perdé de vista la dimensió comarcal i penedesenca. En aquest sentit, el maig de 1977 fou un dels impulsors de l'Institut d'Estudis Penedesencs. Tot plegat contribuï a que el 1995 li fossin atorgades la medalla de la Ciutat de Vilanova i la Geltrú i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

Per tant, al seu prestigi com a tècnic i estudiós dels ciments s'hi afegia la seva dimensió d'estudiós de la història, una faceta que ja havia encetat de ben jove.

Permeteu-me acabar amb una curiosa correspondència. Més enllà de tot el que hem dit, Virella assumí diverses responsabilitats cíviques i polítiques, coherent amb la seva profunda ideologia republicana i catalanista. En aquest sentit, fou un gran divulgador de la figura del primer president de la Generalitat republicana, Francesc Macià i Llussà (1859-1933). Virella fou un dels capdavaners de la Comissió promonument a Macià, per erigir a Vilanova un monument en memòria de tan il·lustre vilanoví. Més enllà de la seva dimensió de militar i polític, Macià exercí d'enginyer militar i civil en diverses disciplines: telegrafia òptica i elèctrica, construcció de casernes i altres obres militars, topografia, direcció de carreteres i obres per al ferrocarril, dipòsits d'aigua i xarxes d'abastament d'aigua o de clavegueram... Però aquí el recordem perquè Macià fou un dels introductors del formigó armat a l'Estat espanyol. Com indicava la revista *El cemento armado* en la seva edició de setembre de 1901, es reconeixia Macià com a pioner en l'ús del formigó armat –aleshores anomenat ciment armat– mitjançant el sistema Monier: “Según todos los datos hasta hoy conocidos, el primero que en España se ocupó del cemento armado fue el Capitán de Ingenieros D. Francisco Macià y Llusá, hacia 1893, que adquirió el derecho de explotar la patente Monier y realizó grandes desembolsos para dar a conocer el sistema”. Macià havia adquirit la patent francesa el 1884 i en aquest sentit constituï i participà en diverses societats. Amb el seu cunyat Pau Font de Rubinat crearen una societat importadora de ciment Portland.

Hem cregut interessant acabar el text amb les coincidències entre aquests dos vilanovins –Macià i Virella– en relació al món del ciment, un conglomerant extraordinari que uneix i dona cohesió, tota una metàfora d'ambdues trajectòries personals.

LA MARXA DE LA LLIBERTAT, PEL PENEDÈS. 40 Anys de l'efervescent estiu de 1976.

RESUM

Quaranta anys després, evocació i testimonis directes del pas d'aquest moviment democràtic pels diversos indrets i poblacions del Penedès, els seus plantejaments i les realitzacions i actes que es van portar a terme, amb referències també a la diversa actuació de les forces d'ordre públic en una o altra població i nombrosos detalls d'anecdota.

ABSTRACT

Forty years later, an evocation of the passage of this democratic movement for several places and towns in the Penedès, its approaches and achievements and events that took place with reference also to the diverse actions of the forces of public order in either town and numerous details or anecdotes.

La Marxa de la Llibertat fou organitzada l'estiu de 1976 per Pax Christi, amb Àngel Colom i Arcadi Oliveres com a principals impulsors, i altres organitzacions com Agermanament i els Captaires per la Pau, amb el destacat suport de Lluís Maria Xirinacs. Consistí en un itinerari a peu per Catalunya i alguns indrets del País Valencià i la Catalunya Nord per part de les persones que s'hi volgueren apuntar, els marxaires, amb l'objectiu de difondre les principals reivindicacions de l'Assemblea de Catalunya: amnistia, llibertats bàsiques, l'Estatut d'Autonomia de 1932 com a primer pas cap al dret a l'autodeterminació i la coordinació de tothom que participava en la lluita per l'alliberament. Sota el lema "Poble català, posa't a caminar", els marxaires estaven repartits en sis columnes que recorregueren les comarques dels Països Catalans, des del 4 de juliol fins al 12 de setembre, en què finalitzà a Poblet. Les columnes prengueren noms diferents: Tramuntana (iniciada a L'Escalà); Lluís Companys (Oliana); Francesc Macià (Esterri d'Àneu); Rafel de Casanova (La Sènia), Abat Escarré (Girona) i País Valencià (Guardamar). Després s'hi va afegir una columna a la Catalunya Nord (Josep de la Trinxeria) i una altra a les Illes Balears.

Un dels principals elements de propaganda del que va ser la primera gran mobilització del poble català després de la mort del dictador el van constituir les samarretes amb el logo de la Marxa de la Llibertat, que esdevingueren subversives després que el ministre de la Governació, Manuel Fraga, prohibís la Marxa a finals del mes de maig. Malgrat això i patir una forta repressió policial, a més de multes governatives, la Marxa de la Llibertat tingué un enorme ressò i aconseguí

Lema de la Marxa de la Llibertat.

el seu propòsit a través de nombroses accions –col·loquis, mítings, manifestacions– pels llocs per on transcorria.

La columna que va passar per les tres comarques penedesenques era l'Abat Escarré. Va sortir de Girona i anà baixant per la Costa Brava, el Maresme, el Barcelonès i el Baix Llobregat, d'on, a partir de Martorell, entrà al Penedès el 10 d'agost. Va començar el seu itinerari a Sant Sadurní d'Anoia, d'aquí va passar al Garraf, tot seguit es dirigí al Baix Penedès i retornà a l'Alt Penedès per abandonar-lo a finals d'agost, des de Pontons, per prosseguir la seva ruta cap a Poblet.

SANT SADURNÍ D'ANOIA: BONA ACOLLIDA, AMB SENYERES ALS BALCONS

La columna Abat Escarré va arribar a Sant Sadurní al migdia del dimarts 10 d'agost i, després del llançament de coets per donar-ne avís, va ser rebuda per una colla de veïns que es van encarregar d'acollir els seus integrants en diferents domicilis particulars. La vila estava engalanada amb senyeres i domassos als balcons. La presència de la Marxa a Sant Sadurní estigué acompanyada de diversos actes culturals i reivindicatius, amb la part negativa d'un recital de cançó i poesia que no es pogué dur a terme perquè fou prohibit.

Per fer-ne un breu resum, res millor que reproduir una part del que fa poc va escriure en el seu blog l'historiador sadurninenc Carles Querol, destacat membre del secretariat local aquell estiu de 1976: *"El primer dia de l'estada de la columna Abat Escarré a la vila es va celebrar a la sala d'actes de la Llar una taula rodona al final de la qual els 150 assistents van aprovar per aclamació un manifest a favor de les llibertats democràtiques, l'amnistia i el restabliment provisional de l'Estatut d'Autonomia de 1932. L'endemà, 11 d'agost, al bell mig de la plaça de l'Ajuntament es van instal·lar diversos plafons reivindicatius i es va organitzar una ballada de sardanes, en la qual els participants lluien samarretes amb el símbol i la consigna de la Marxa. El grup de marxaires van aixecar un improvisat castell. Les forces locals de la Guàrdia Civil reforçades per d'altres que seguien l'itinerari de la columna van cridar a la caserna de Sant Sadurní dos dels organitzadors de l'acollida als marxaires, els veïns Jordi Llopart i Romeu i Ramon Rigol i Ordi, membres fundadors*

Els membres de la columna Abat Escarré van aixecar castell al mig de la plaça de l'Ajuntament. (Foto: Carles Querol Rovira. Fons de l'autor. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès).

Un bon nombre de jovent del poble va formar dues rotllanes paral·leles i van ballar una sardana. Hi veiem Francesc Llopart Puignau, Carme Raventós Soler, Sadurní Munné Carbó, Àngels Puigmartí Esteve, Salvador Bertran Casadó, Jesús Carpi Seguí i Pere Rovira Alemany. Aquests dos últims són de Torrelavit i estan darrere la rotllana. (Foto: Carles Querol Rovira. Fons de l'autor. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès).

ambdós de l'Assemblea de Catalunya a la vila. Els van recordar que aquella iniciativa no estava autoritzada i que actuarien amb contundència si s'alterava l'ordre públic. L'un i l'altre van deixar clar que no estava prevista cap acció d'aquesta mena i que tot s'esdevindria de forma pacífica, com efectivament va succeir. Finalment els marxaires van reprendre el camí sense cap incident."

Una altra referència del pas de la Marxa per Sant Sadurní ens la dona Pere Rovira Alemany, de Torrelavit: *"Vàrem baixar de Torrelavit, amb el meu Simca 1000 de tercera mà, i vam aparcar al carrer de la Indústria, on em vaig canviar de samarreta a dins del cotxe i em vaig posar la de la Marxa, amb una camisa al damunt per por de no trobar la benemèrita pel camí. A la plaça de l'Ajuntament em vaig desfer de la camisa, com tots els que la portaven. En prohibir-se el concert del vespre per una pintada apareguda a la plaça de l'Església que va enfurismar la Guàrdia Civil, dos companys de Torrelavit, Josep Farré Marimon i Agustí Batlle Marimon, varen ser interceptats per una parella de la Guàrdia Civil que els va regirar el cotxe (un Seat 850) de mala manera i de dalt a baix, sense trobar res. L'Agustí Batlle, que estava de permís de la mili (la feia a Cartagena) va passar força por fins que els van deixar marxar."*

Al bell mig de les rotllanes el nen Daniel Sáez i Fornés i, al fons, la seva germana Teresa i el jove Antoni Lloret Albet. (Foto: Carles Querol Rovira. Fons de l'autor. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès).

SANT PERE DE RIBES: FORTA PRESÈNCIA POLICIAL

De Sant Sadurní la Marxa es traslladà a la comarca del Garraf, a Sant Pere de Ribes, on també se li oferí una bona rebuda. D'això se n'encarregà l'entitat cultural i esportiva GER, que, en el moment de l'arribada dels marxaires, el dijous 12 d'agost al migdia, organitzà el llançament d'alguns coets des de diversos punts. A la tarda els marxaires visitaren el rector de la localitat, Jesús Mañé. Segons explica Miquel-Muç Vall, un dels joves membres de l'entitat que, juntament amb altres companys, entre ells el desaparegut i recordat Josep-Lluís Palacios, organitzà els actes, el poble estava pràcticament ocupat per la Guàrdia Civil, la qual cosa no impedí que al vespre tingués lloc la presentació de la Marxa i de l'Assemblea Democràtica local. Un dels que intervingueren en aquest acte era Joan Garriga "Nana", actual diputat al Parlament de Catalunya per la CUP. Malgrat que algunes informacions esmenten que hi hagué una assistència d'unes quatre-centes persones, Miquel-Muç Vall afirma que com a màxim n'hi havia quaranta.

SITGES: L'ALCALDE S'IMPOSA A LA GUÀRDIA CIVIL

A Sitges, la Marxa fou rebuda al Cap de la Vila el divendres 13 d'agost. L'alcalde, Vicenç Ibáñez Olivella, acompanyat del secretari, havia fet gestions amb la Guàrdia Civil per tal que aquesta es mostrés tolerant. Malgrat això, quan els marxaires desplegaren senyeres i pancartes, les forces de l'ordre les hi van arrabassar. La gent que omplia la plaça de gom a gom començà a protestar i aleshores intervingué l'alcalde exigint al caporal que tornés les senyeres, cosa que aquest va fer després d'alguns dubtes. Tot seguit, Jordi Rosés, sitgetà i destacat membre de la columna –uns dies abans, amb altres companys, portà a terme una vaga de fam–, presentà els punts de la Marxa de la Llibertat i agrai la solidaritat dels seus convilatans. La concentració acabà amb el cant d'*Els Segadors*. El dissabte 14 es celebrà un berenar popular amb l'assistència de 350 persones, segons informava el *Diari de Barcelona* (17/08/1976), i novament gràcies a l'aixopluc de l'alcalde. Un dels organitzadors de la Marxa a Sitges, Josep Manuel Campillo, recorda que també hi hagué un petit acte al barri del Poble Sec, amb actuació dels Castellers de Sitges i lectura d'un manifest.

Els marxaires van fer una rotllana de germanor a la platja de Sitges (Foto extreta del llibre *La Marxa de la Llibertat*. Reportatge gràfic, d'Àngel Colom)

El diumenge 15, diada de la Mare de Déu d'Agost, un centenar de persones es manifestaren en banyador al matí a la platja, plena de gent. Els marxaires efectuaren una rotllana de germanor, fent voleiar unes quantes senyeres, i repartiren fullets informatius en diferents idiomes fins que va aparèixer la Guàrdia Civil, la qual cosa va fer que els manifestants entressin al mar. Tot i això, un dels guàrdies entrà a l'aigua amb la intenció d'arrabassar una senyera o una pancarta a un dels marxaires. Anava amb el seu uniforme, és clar, i amb un fusell, i quan l'aigua li arribava gairebé a la cintura s'adonà que estava fent el préssec enmig de tanta gent mig despullada i desistí del seu intent.

VILANOVA I LA GELTRÚ: DETENCIONS, MANIFESTACIÓ I NIT MOGUDA

La Marxa de la Llibertat tenia previst el seu pas per Vilanova i la Geltrú els dies 15 i 16 d'agost. Els preparatius anaren a càrrec del secretariat local de la Marxa, que comptava amb el suport de l'Assemblea Democràtica de Vilanova. Però cal retrocedir una mica, al 4 de juliol, dia que va començar la Marxa, per narrar uns fets tan remarcables a la ciutat com foren la detenció de deu joves que duïen la samarreta prohibida. Un dels detinguts, Joan Pujol Fauquer, ens explica com va anar tot:

“Hi va haver una manifestació a la Rambla, amb gent que dúiem la samarreta de la Marxa, i no hi va haver cap problema. Després cadascú va anar pel seu cantó, a fer un tomb. Però aleshores la Guàrdia Civil va començar a agafar la gent que portava la samarreta, en total deu: Jaume Mestres, Carles Soler, Jaume Andreu, Maria Josep Llopis, J. Chacón, els meus germans Teresa i Joan, aquest menor d'edat, la meva dona aleshores, Anna Carbonell, i jo mateix. Em falta un nom que no recordo. L'Anna i jo anàvem amb la nostra nena, molt petita, ens van permetre deixar-la a uns amics i se'ns van emportar al cuartelillo, juntament amb els altres. Al vespre ens va visitar l'alcalde, Josep Piqué. A la meva dona i a mi, pel fet de tenir la criatura petita, ens van permetre anar a dormir a casa, igual que a les noies detingudes, però l'endemà vam haver de tornar-hi ben aviat. L'organització de la Marxa posà un advocat a la nostra disposició, el Joan Collell (Pere Tàpies), i també va fer acte de presència una infermera per si necessitàvem quelcom. Els companys nostres van anar a veure l'alcalde perquè fes gestions per alliberar-nos però no va poder fer res fins que vam declarar al jutjat. Al voltant de les quatre de la tarda d'aquell dilluns ens van deixar anar, mentre a la plaça de les Casernes la gent que s'hi estava concentrada ens va fer una bona rebuda. No ens van posar cap multa, a diferència d'altres llocs, i la detenció no va tenir conseqüències més destacables que els mals moments que ens van fer passar, ja que alguns dels detinguts van rebre alguna 'carícia' de la Guàrdia Civil”.

També a la vigília de la Festa Major, el 4 d'agost, després del castell de focs van ser detinguts Sebastià Jódar i Martí Terés, igualment per dur la samarreta. Hi hagué una ràpida reacció popular pel seu alliberament i els balls populars i els Bordegassos van amenaçar de no actuar si no els deixaven anar, cosa que succeí al cap d'unes hores. Sebastià Jódar, actualment regidor de la Llacuna (Anoia) pel grup Junts per la Llacuna ens explica el seu lligam amb la Marxa i la seva detenció:

“La meva implicació venia a través del CANC (Col·lectiu d'Acció No Violenta dels Països Catalans), molt relacionat amb els grups d'objecció de consciència i del Casal de la Pau de Barcelona. El mes de maig o juny de 1976, en un concert de música clàssica a l'auditori de la Biblioteca Balaguer, vam escampar centenars de documents amb el lema 'Poble català posa't a caminar'. Els vaig recollir en una trobada 'clandestina' al bell mig de la plaça de Catalunya de Barcelona. L'única consigna que tenia era buscar una persona amb el mapa d'Eivissa. Quan de sobte vaig veure un altre jove amb una samarreta amb el 'mapa d'Eivissa' ben clarament imprès al davant, no vaig poder reprimir un riure. Em va donar un paquet força gros, que va servir també per a l'escampada que vam fer durant el castell de focs de la Festa Major de Vilanova la nit del 4 d'agost, en què em van detenir a mi i al Martí Terès. Quan, dies després, va passar la Marxa per Vilanova, jo era fora durant uns dies, seguint els consells que em van donar els organitzadors.”

Sobre la presència de la Marxa de la Llibertat a la capital del Garraf hem cregut interessant reproduir la crònica que va fer Víctor Capdet, publicada a *La veu de la Pastera*, el butlletí de la Societat l'Acord:

"L'esperat 15 d'agost, aquí a la nostra vila, es presentava com un dia d'incertesa, corrien molts rumors a causa de l'arribada de la Marxa de la Llibertat, com l'arribada d'un nombrós grup de socials, l'increment de forces de guàrdies civils, etc..., la qüestió era que dins el cotarro vilanoví es donaven diverses versions de l'arribada i rebuda que les forces de l'ordre depararien als components de la Marxa. L'única cosa certa que es sabia en aquells moments, era que el batlle s'havia rentat les mans del que pogués passar, és a dir, que ell no es responsabilitzava dels incidents que es podrien produir al pas de la Marxa."

La qüestió va ser que aquell diumenge, entre les quatre i les cinc de la tarda, arribaven a la vila els components de la columna Abat Escarré per diferents mitjans de transport, principalment per tren. Arribaren a la vegada contents pels actes que a Sitges havien pogut realitzar amb el consentiment del batlle i amb la vigilància atenta dels civils, i, per altra banda, amb la incertesa que els produïa saber la postura aquí adoptada dels civils (més o menys imaginable), ja que amb el batlle no s'hi comptava.

Després d'un petit canvi d'impressions se'ls va traslladar a llocs de repòs, per trobar-nos més tard en una reunió conjunta per decidir els actes que es farien aquella nit. De moment, a la Rambla, al·rededor [sic] de les 8, un grup de 100 persones entre marxaires i públic es sentaven a terra cantant cançons com L'estaca o Els segadors i fent presència al cap de poca estona les forces de la Guàrdia Civil, la qual va dispersar els grups que es formaven, produint-se la detenció d'una persona la qual fou alliberada al cap de poca estona. A la nit, a la Geltrú va ser on es va fer l'acte principal de la presentació de la Marxa a Vilanova i la Geltrú. Un grup de 100 persones escoltaren la veu d'un jove que convidava les persones allà reunides a participar en els actes pro-Marxa. A continuació un representant de la columna va donar les gràcies per l'acolliment del poble vilanoví, explicant a continuació el motiu de la Marxa. En aquest moment es començava a cantar Els segadors, quan novament van fer aparició els guardians de l'ordre, que havien estat apostats a pocs metres de l'acte, convidant la gent a ballar "ya que esto es lo suyo" (paraules textuais); tota la gent agafada per les mans va començar a ballar unes sardanes que representaven en aquells moments la solidaritat d'un poble. Resultat de tot això és que al final, 'cabrejadíssims', van fer desallotjar la plaça com a signe del seu poder.

L'endemà estava programat l'acte més important cara a la nostra vila, que era el Parlament de la Llibertat. En un principi el lloc de concentració inicial, el Cercle Catòlic, convenientment vigilat per la Guàrdia Civil, va ser desestimat, i va córrer la veu que l'acte se celebraria al Parc. Una vegada allà i mitjançant una votació, es va passar a la Plaza de los Héroes de la Armada per qüestions de seguretat. Es va llegir el parlament sense cap dificultat, remarcant-se els problemes més importants de la nostra comarca, acabant-se l'acte cridant visques a la Marxa i cantant Els segadors. Més tard ens vam enterar que una hora després els civils anaven despistats per la platja preguntant a alguns joves què és el que havia passat allà.

Finalment un acte que cal remarcar és el sopar de germanor que aquella nit la Comissió Organitzadora de la Marxa va oferir als components de la columna i al cotarro vilanoví. Va discórrer la vetllada amb un gran ambient, donant-se algunes anècdotes curioses, una d'elles va ser la poesia dedicada de Joan d'Armengol a la Marxa al seu pas per Vilanova, i una altra va ser la pregunta d'aquest admirable home que és en Garcia Faria referint-se a quins eren els grups polítics de Vilanova, explicant-se-li una mica el funcionament de l'Assemblea Democràtica de Vilanova [...]."

Val a dir que l'Avui, a través del seu corresponsal Xavier Capdevila, parlava de 400 persones (el Diari de Barcelona i el setmanari local Vilanova i la Geltrú hi coincidien) en la manifestació de la Rambla, i que una persona va ser detinguda i alliberada poc després. També informava que un

grup de persones diposità clavells vermells a la casa natal de Francesc Macià. Pel que fa a l'acte de la Geltrú, a més d'*Els segadors*, com apuntava Capdet, la gent corejà *La Santa Espina* quan la cobla interpretà l'emblemàtica sardana. Però un dels fets més recordats i destacats d'aquella nit a la Geltrú va ser el desplegament d'una pancarta de suport a la Marxa des del terrat d'una casa (la dels *Titi*), que la Guàrdia Civil va retirar. Un dels que va dur a terme l'acció era Manel Orriols Ramon, que l'explica així: *“La pancarta de la Geltrú era un drap blanc allargassat, potser un llençol retallat. Hi vaig col·laborar en l'escriptura, però no recordo què deia. Es va col·locar dalt la teulada subjectada pel pes de tres teules i hi vam deixar un cordill que penjava de la façana perquè només estirant des de baix es desplegués. Un guàrdia civil tibava la tela per fer-la caure i els que sabíem com estava muntada vam quedar pendants a veure si es fotia les teules pel cap. Sorprenentment les teules no van caure i es va estripar la pancarta”*. El *Diari de Vilanova* (aleshores *Vilanova i la Geltrú*) deia que es tractava d'una senyera amb el grafisme de la Marxa de la Llibertat.

Per últim, sobre el pas de la Marxa per Vilanova em permeto la llicència d'aportar un parell de les vivències que en guardo, ja que hi vaig participar amb altres companys cubellencs. El primer és que, quan estàvem asseguts a la Rambla i va venir la Guàrdia Civil a dispersar-nos, una noia decidida i valenta volia continuar asseguda passés el que passés. Finalment la van convèncer d'escapolir-se i estalviar-se el rebre o ser detinguda. Es tractava de la vilanovina Montse Bardí, que, malauradament, va morir d'accident uns anys després. I respecte al sopar amb els marxaires, va tenir lloc al local de la Societat l'Acord, on ens va captivar Ferran Garcia Faria, l'entranyable captaire per la pau, que aleshores tenia setanta anys i ens explicava coses com que duia sempre dues ulleres, unes per llegir i les altres per aguantar els cops que sovint rebia a les manifestacions. Ferran Garcia Faria protagonitzà la que és considerada la “gran foto de la Transició a Barcelona”, realitzada per Manel Armengol, on es veu aquell admirable pacifista rebent garrotades de la policia, assegut a terra amb altres companys. Això passà el febrer d'aquell mateix 1976, en les multitudinàries manifestacions a Barcelona en favor de l'amnistia.

CUBELLES: MANIFESTACIÓ PEL CENTRE DEL POBLE

Tot i que no estava previst, la Marxa de la Llibertat s'aturà a Cubelles el dimecres 18 d'agost de 1976, a la tarda, a iniciativa del grup de joves de la Societat L'Aliança. El poble vivia en aquella època la gran polèmica sobre la central tèrmica i L'Aliança no solament s'havia postulat obertament en contra de la instal·lació d'aquesta indústria, sinó que era l'abanderada, a Cubelles, dels actes reivindicatius que tant sovintejaven en aquella època de principi de la transició. Com a exemple, uns dies abans, el 13 d'agost, L'Aliança va organitzar un acte paral·lel a la Festa Major “oficial” consistent en un recital de cançó a càrrec de Xavier Ribalta, Marina Rosell i Pere Tàpies, batejat amb el nom de “Tres hores de Cançó a Cubelles”, que se celebrà a la plaça del Castell amb notable èxit de públic.

Els marxaires, acompanyats d'un grup de cubellencs –cent persones sumant uns i altres– es manifestaren cridant consignes i penjant pancartes en contra de la tèrmica. Van recórrer el carrer Major, la plaça de la Vila i el carrer de Colom per concloure a la plaça de la Font amb la cantada de l'himne nacional de Catalunya, encara prohibit llavors. Era la primera vegada que es produïa una manifestació pel centre de Cubelles i la primera vegada des de la Guerra Civil que al poble es cantava *Els segadors* en públic. El crit de “Visca Catalunya lliure” anà seguit d'un “Gora Euskadi askatuta” en honor al marxaire basc Julio García Catalá, que es mostrà molt actiu durant el recorregut.

En Cubelles

LA «MARXA» CONTRA LA TÈRMICA

Unas cien personas se manifestaron en Cubelles con motivo del paso de la Marxa de la Llibertat, columna Abat Escarré. El acto constituyó una prueba más de oposición popular a la central térmica que en el término cubellense se está construyendo. Durante la manifestación aparecieron pancartas y pintadas en las que se decía «La Marxa diu no a la tèrmica», «Tèrmica no, Ajuntament dimissió», etc. El canto dels «Segadors» y los vivas a la Marxa estuvieron en todo momento mezclados con gritos de oposición a la térmica y al Ayuntamiento que la ha autorizado, del que se exigía la dimisión. Los «marxaires», que habían desviado su ruta, ya que en Cubelles no estaba prevista una escala, resaltaron la importancia de la oposición que de manera tan firme mantiene el pueblo de Cubelles ante la térmica, diciendo que la

Marxa debía pararse también en poblaciones pequeñas con una problemática concreta.

En Calafell, por la mañana un grupo de personas se manifestaron en la playa, cantando «L'Estaca» y «Els Segadors» y con frases alusivas a la Marxa. En Calafell-pueblo apareció una pancarta relacionada con el paso de la Marxa. No se produjeron intervenciones de la Fuerza Pública ni en Calafell ni en Cubellas, según informa Xavier Moyà Reixach.

CUBEL

Pàgina de *Mundo Diario*.

Abans que fes presència la Guàrdia Civil, vam acompanyar els marxaires en cotxes –entre ells el 600 de casa meva i el 1500 de Joan Clarà– a allotjar-se en un mas al qual s'accedia pel torrent de la Cobertera, entre Calafell i Bellvei, al Baix Penedès. El desaparegut *Mundo Diario* va fer una crònica de la presència de la Marxa a Cubelles, que reproduïm en un gràfic, i també l'*Avui* se'n féu ressò.

CALAFELL: ELS MARXAIRES ES MANIFESTEN EN BANYADOR PER LA PLATJA

El matí del dijous 19 d'agost els components de la Marxa més altres persones del Penedès que ens hi vam afegir ens vam concentrar a la platja de Calafell, més o menys a prop de la zona de l'estany. Portàvem el banyador posat, ens vam treure la resta de la roba i la vam deixar tota junta perquè el Ferran Garcia Faria s'encarregués de custodiar-la. Vam recórrer la platja en direcció al sanatori de Sant Joan de Déu cridant eslògans reivindicatius i portant alguna pancarta, al mateix temps que alguns manifestants efectuaven, de tant en tant, alguns senzills números de falcons per cridar encara més l'atenció.

No hi va haver cap incident i la caminada per la platja calafellenca davant dels astorats banyistes va transcórrer plàcidament. Tot i que les informacions aparegudes en els diaris afirmaven que la Guàrdia Civil no havia fet acte de presència, la realitat va ser que un jeep d'aquest cos anava circulant paral·lelament als marxaires pel passeig marítim. Els manifestants ja havíem convingut que, si la força pública entrava a la platja amb l'objectiu d'efectuar detencions, escaparíem entrant al mar per camuflar-nos amb la gent que es banyava. No va ser necessari, i al final ens vam retrobar tranquil·lament amb el “vigilant” Garcia Faria per recollir la roba.

En referència a aquesta mateixa població, cal remarcar que, un mes i mig abans, en concret el dia de la revetlla de Sant Pere, diverses persones, algunes del secretariat de la Marxa del Baix Penedès, van ser multades amb cent mil pessetes cada una per portar la samarreta de la marxa en un recital de Francesc Pi de la Serra que se celebrava dins una carpa a la zona marítima. Entre els multats hi havia Josep Maria Jané Guasch, de l'Arboç, i Josep Arasa Ferrer, dels Monjos (aleshores vivia a l'Arboç), persona vinculada a l'Assemblea de Catalunya i un dels principals promotors de la Marxa en el seu pas pel Penedès, a part de participar activament en una de les columnes. A aquest li van imposar tres-centes mil pessetes. Segons ens han explicat ells mateixos, la Guàrdia Civil va entrar a la carpa i es va emportar un grup de joves al pòsit de pescadors, on havien muntat de manera provisional la dependència policial. Els van identificar i els van fer treure la samarreta per deixar-los anar amb el temps suficient per tornar al recital i rebre un autèntic bany de masses per part dels assistents, que fins i tot els van fer pujar a l'escenari per rebre una gran ovació. A continuació, Quico Pi de la Serra cantà la seva famosa peça *Fills de Buda*.

EL VENDRELL: BASTONADES A LA GENT, DETENCIONS I DIMISSIÓ DEL CONSISTORI

El mateix dijous 19 d'agost, procedent de Calafell, la Marxa de la Llibertat arribà al Vendrell, al voltant de les 8 del vespre, al davant de la casa natal de Pau Casals, a la plaça Nova. Els marxaires repartiren clavells vermells a la gent mentre els concentrats entonaven consignes de la Marxa. La Guàrdia Civil havia fet acte de presència, i arran d'un incident en què un element neonazi insultà Ferran Garcia Faria (aquest i altres companys respongueren titllant de feixista el provocador), el veterà captaire per la pau fou detingut per les forces de l'ordre i alliberat poc després gràcies a les gestions de l'alcalde, segons informà l'*Avui* (20/08/1976).

L'endemà, divendres 20, resultà un dia molt mogut. Un dels que anaren a donar suport a la Marxa, el vilanoví Víctor Capdet, realitzà una crònica per al butlletí de la Societat L'Acord, de Vilanova i la Geltrú, en què, amb el títol de “El Vendrell: bastonades a la gent”, deia: “[...] *La cosa anà pitjor el divendres. Hi havia prevista una ballada de sardanes a les 7 de la tarda a la Rambla. Bastant abans la plaça es trobava completament rodejada de forces antidisturbis arribades de Tarragona (el batlle se n'assabenta que al poble hi ha policia armada quan la veu pel carrer). La ballada comença puntual, hi ha força gent malgrat la presència de la policia. Al cap d'uns moments el marxaire Joan d'Armengol s'adreça cap a la cobla i els diu que parin de tocar perquè no s'han de ballar sardanes a punta de metrallera, la cobla para de tocar, prenen detingut Joan d'Armengol i inexplicablement Ferran Garcia Faria, que estava parlant amb dos matrimonis. En Joan Reventós s'hi apropa i també el prenen (el varen deixar anar als pocs moments). Davant d'això la gent comença a cridar, es despleguen una bandera basca on posava 'Euskadi amb la Marxa' i una de catalana, sota els forts aplaudiments de la gent. És llavors quan carreguen els antidisturbis, però la gent no marxa, després la càrrega és més contundent: vells, dones, criatures. Durant tota la tarda el Vendrell viu amb tensió, ocupat completament per la Guàrdia Civil i la Policia Armada [...]*”.

Joan Reventós participà en la ballada.

El Joan Reventós que esmenta Víctor Capdet era el que després seria destacat polític (entre altres càrrecs fou president del Parlament de Catalunya entre 1995 i 1999) i aleshores principal dirigent de Convergència Socialista de Catalunya. El van fer pujar en jeep per conduir-lo a la caserna de la Guàrdia Civil i tot seguit el deixaren anar. El dia abans també havia estat detingut un noi, Ramon Aussió, que feia pintades, i posteriorment fou multat amb 50.000 pessetes. A més de Víctor Capdet, tenim constància d'un altre vilanoví, Pau Orriols, que resseguí la Marxa des de la capital del Garraf fins a la del Baix Penedès. Ell mateix ens ha explicat que portava una senyera de l'històric Banc de Vilanova que el seu pare guardava a casa seva des de l'època de la República i que li fou arrabassada per la policia. Encara bo que no el van detenir.

Continuant amb els incidents d'aquella jornada tan moguda, després de la interrupció de la ballada de sardanes, durant la segona peça, la gent protestà per la duresa desproporcionada i indiscriminada dels antidisturbis, que actuaren així sense el consentiment del delegat governatiu, l'alcalde Simó Recasens. A quarts de dotze de la nit, el mateix Víctor Capdet i Julio García van ser detinguts quan anaven a veure un assaig dels Nens del Vendrell. Els van portar a Tarragona i, juntament amb Ferran Garcia Faria i Joan d'Armengol, els van tancar en una mateixa cel·la, on van estar reclosos fins al dilluns dia 23.

El dissabte 21 hi havia una gran indignació al poble, i al vespre un nombrós grup de persones, entre elles Pep Jai, el destacat membre de la Unió de Pagesos, es tancaren a l'església de Sant Salvador amb la intenció de dur a terme una vaga de fam en senyal de protesta per la brutal repressió policial i les detencions. També es formà una comissió, encapçalada per l'alcalde, per demanar la llibertat dels detinguts. Al mateix temps, unes vuit-centes persones es concentraren davant l'església per donar suport als vaguistes i demanar a l'alcalde que presentés la dimissió com a refús als lamentables fets. Simó Recasens els va respondre: *"No tingueu por, no us defraudaré."* Part del text lliurat a l'alcalde fou reproduït pel diari *Avui* (29/08/1976) a través del corresponsal Joan Rossell, i deia això: *"Denunciem i volem fer públics els fets ocorreguts al Vendrell en els quals els vendrellencs foren testimonis i objecte d'una indignant actuació d'un grup especial de la força pública. Un ampli sector vilatà i de turistes nacionals i estrangers, sense que ho motivés cap fet anterior, fou empaitat i bastonejat per components dels que sembla que han de vetllar perquè es*

guardi l'ordre públic. Com a vendrellencs, censurem la forma en què va ser produïda l'esmentada actuació. A cop calent, la majoria de vilatans van restar a llur casa per raó de la forta, severa i desmesurada actuació de les forces, la missió de les quals sembla que ha de ser la inversa a la forma en què operaren. És després de la pausa, pensant en el que hauria pogut comportar de tràgic l'actuació de la policia, que denunciem a vostè aquests fets, i preguem que ho reconsideri i prengueu la decisió segons allò que la vostra consciència dictami."

Així, en un Ple extraordinari celebrat el 23 d'agost, el consistori va dimitir de manera col·lectiva com a protesta per la repressió exercida per la força pública. Recasens, tanmateix, es reincorporà al càrrec el mes de novembre i s'hi mantingué fins a l'abril de 1978. Els tancats a l'església es decidiren a sortir a les dues de la matinada després que se'ls assegurés que els detinguts serien posats en llibertat. Les mostres de solidaritat envers els detinguts anaren de bracet amb la condemna de l'actuació policial. Víctor Capdet, membre destacat dels Bordegassos de Vilanova i la Geltrú, recorda amb emoció l'homenatge que els seus companys li van fer en l'actuació castellera de la Festa Major d'Igualada, poc després de ser alliberat. També el diari *Avui* informava (26/08/1976) que a les 12 de la nit d'aquell mateix dilluns 23 d'agost els detinguts, després de ser alliberats, *"van ser rebuts pel poble vendrellenc amb gran aclamació"* i que l'endemà *"van anar a visitar l'alcalde per tal de felicitar-lo per les gestions fetes"*.

La majoria de les entitats donaren suport a l'actitud de l'Ajuntament vendrellenc de dimitir, i la comissió organitzadora del cinquantenari del Nens del Vendrell va prendre la decisió de no convidar el governador civil a cap dels actes commemoratius per la seva intolerància i considerar-lo culpable de la dura repressió que es produí. I és que els fets del Vendrell esdevingueren dels més remarcables en la trajectòria de la Marxa de la Llibertat per la violència de les anomenades forces de l'ordre, amb la presència, per primer cop, dels antidisturbis de la Policia Armada. Però, com deia Víctor Capdet al final del seu article, *"la nostra detenció el que ha fet és impulsar la Marxa i la repressió rebuda al poble del Vendrell ha aconseguit el contrari del que es pretenia, gràcies a la valentia i dignitat de tot un poble; la Marxa n'ha sortit beneficiada i tots aquests fets li han donat més força per a seguir caminant cap a Poblet"*.

L'ARBOÇ: LA FORTA VIGILÀNCIA POLICIAL AVORTA QUALSEVOL ACTE

La Marxa arribà a l'Arboç el diumenge 22 d'agost, en plena Festa Major, quan els fets del Vendrell encara cuejaven. Per a la població arbocenca la Marxa de la Llibertat tenia un significat especial, ja que la columna que hi passava portava el nom de l'Abat Escarré, fill de la població. Josep Arasa, actual regidor d'ERC als Monjos i molt vinculat a l'Arboç en aquella època, com hem dit abans, ens comenta les vicissituds que va patir: *"La policia va venir a casa meva a amenaçar-me, em van ratllar el cotxe i fins i tot el ball de diables va treure uns versets que no em van fer gens de gràcia perquè en aquells moments jo me l'estava jugant. Encara els recordo: 'En aquest poble hi ha un element que fa molta nosa, porta barba, busca camorra i li agrada córrer davant les porres'. Quan es van presentar els de la Marxa hi havia molta vigilància i poca cosa vam poder fer. Vam repartir clavells i octavetes entre la gent, vam proclamar alguns manifestos, penjar alguna pancarta i llençar tres o quatre coets per cridar l'atenció."*

En el llibre d'Àngel Colom i altres *40.000 hores detinguts: la Marxa de la Llibertat* el mateix Pep Arasa explica, referint-se als marxaires, que *"la Cooperativa de pagesos del Vendrell ens va regalar uns melons en protesta pel descens que havien sofert en el mercat. Els repartírem de franc entre la població. Les forces de l'ordre, considerant aquells melons subversius, no ens van deixar acabar de repartir-los"*.

La Rambla de l'Arboç, controlada per la Guàrdia Civil. (Foto: Arxiu Joan Cruanyes)

Un altre grup de joves arbocencs que donaven suport a la Marxa (Foto cedida per Joan Cruanyes)

Josep Maria Jané, per la seva part, recorda que en principi la idea era portar els clavells a la casa on va néixer l'Abat Escarré, però per la forta vigilància només la seva germana va aconseguir fer-ho. No van intentar portar a terme cap acte, i a la nit, fastiguejats, van decidir anar al cinema a Tarragona amb el 600 de mossèn Miquel, el jove capellà del poble. Resulta, però, que el vehicle estava aparcat davant la Cooperativa Agrícola i precisament allà hi havia la Guàrdia

D'esquerra a dreta en primer terme hi ha Marcel Marquès, Joan Tuset i Àngela Cruanyes, tots de l'Arboç i dues noies i dos nois no identificats. En segon terme, Núria Giró, la Montse i la Lluïsa Pi. També hi veiem Josep M. Jané, Pepa Mestres, la Fortuny, la Bayo... de l'Arboç i del Vendrell i comarca. (Foto: Arxiu Joan Cruanyes).

Civil, que, en veure Jané, van dir “*éste es uno de los cabecillas*”, i els van detenir durant mitja hora. Resultat, ni cinema ni Festa Major.

En referència a la multa rebuda a Calafell, Jané diu que no va voler que sa mare la hi pagués. “*Si ho fas, em tornaré a posar la samarreta perquè em multin de nou*”, li va dir el noi. També recorda que “*entre els retinguts per la Guàrdia Civil, els que estaven censats a la província de Barcelona, com l'estiuejant Pepa Mestres, de Vallirana, no van ser multats. En canvi, als que érem de Tarragona ens van clavar aquella sanció desorbitada. Per cent mil pessetes aleshores et podies comprar un pis*”.

L'organització de la Marxa posà a disposició dels multats a Calafell l'advocat Rafel Nadal. El Josep Maria va anar al seu despatx acompanyat de Montserrat Pi, també multada, i dels seus respectius pares. El de la noia era l'excalcalde arbocenc i diputat a la Diputació Provincial, Manel Pi. L'advocat, en veure'l, l'esbronzà dient-li: “*On són les teves influències per permetre que passi això?*” En tornar a casa seva, Jané diu que Manel Pi va penjar al revés un quadre de Franco que

tenia a la paret. El mateix Jané explica que *“vam recórrer la multa i al final no la vam pagar arran de l'amnistia de 1978. Però a la mili em van fer la punyeta. En principi tenia cert 'enchufe' per quedar-me a Tarragona. Però em van enviar a Cartagena i vaig estar tres mesos netejant lavabos. Un sergent que es va portar molt bé amb mi em va dir que havia vist una llista en què jo tenia un senyal al costat. Estava fitxat.”*

VILAFRANCA DEL PENEDÈS: ELS MARXAIRES PARTICIPEN EN LA FESTA MAJOR

La Marxa arribà a Vilafranca en plena Festa Major, i els fets del Vendrell feien pensar que es poguessin repetir aquí, raó per la qual l'Assemblea Democràtica vilafranquina va demanar la no intervenció de la força pública i condemnà *“les accions de repressió governativa que s'han aplicat repetidament contra els participants en la Marxa”*. En el mateix comunicat (Tothom, 28/08/1976), l'Assemblea informava que *“a Vilafranca s'ha cregut adequat que els marxaires en la seva estada entre nosaltres descansin i participin del goig popular de la nostra Festa”*. També el secretariat de la Marxa, constituït a mitjan juny, va fer un altre comunicat en el qual reiterava els quatre punts de l'Assemblea de Catalunya, fent-se'ls seus, i mostrant el seu rebuig a *“la constant repressió que està patint la Marxa, concretament al Vendrell”*. El pas de la Marxa per Vilafranca quedà ben reflectit en la crònica del setmanari Tothom (4/09/1976):

“Autèntica por hi havia per part de les autoritats i alguns sectors de la vila, perquè la vinguda de la Marxa de la Llibertat durant la Festa Major no fes perillar la normalitat de la festa. És més, alguns elements de la ultradreta vilatana, desitjosos de crear un clima d'incertesa i neguit entre els vilafranquins, havien fet córrer versions inimaginables sobre el que es proposaven fer els marxaires en els dies d'estada a Vilafranca, tendents a fer creure que es tractava d'una provocació a la violència: des de les pàgines del nostre col·lega setmanal que parlaven de 'coacció', fins als designis bunkerians que profetitzaven una diada de Sant Fèlix 'sangrienta'—ho deien en castellà, és clar—. Tot això havia fet que realment existís una certa prevenció davant l'arribada de la Marxa. Els fets, però, la realitat, van venir a afirmar la falsedat d'aquestes afirmacions. El pas de la Marxa de la Llibertat per Vilafranca va tenir un caràcter totalment pacífic i d'integració amb el poble de la vila en la celebració de la Festa Major. El dissabte, dia 28 d'agost, es podien veure per tots els indrets estratègics de la vila forts contingents de la Guardia Civil que havia estat reforçada quantiosament des d'altres llocs. Ben pocs recordaven una presència tan massiva de la força pública a la vila, i ja a l'hora del Pregó patrullaven pels voltants de Santa Maria, sense que arribessin a intervenir en cap moment, sinó és dispersant els grups de persones que s'havien format a la sortida i que comentaven —com és habitual d'altres anys— el contingut del pregó. A l'endemà, dia 29, la Guardia Civil també estava repartida per la Rambla i carrers cèntrics. Tot i així, els de la Marxa de la Llibertat van poder passejar-se per les Rambles i fins davant l'Ajuntament, amb una carrossa guarnida amb pàmpols de cep de vinya i globus que simulaven el raïm. En el recorregut repartien caramels i globus entre la mainada i clavells, caps de llumins i vi amb porró als vianants. Això passava poc abans de 'la tronada', i a dins la Capella de Sant Joan es va fer un acte en el qual l'Assemblea Democràtica de l'Alt Penedès donà la benvinguda a la Marxa, convidant-los a assistir a la Festa Major més típica de Catalunya; es llegí també el Manifest per la Ruptura, de l'Assemblea de Catalunya. La tarda del mateix dia, els marxaires varen participar a la ballada de sardanes de

30 d'agost del 1976, la columna Abat Escarré entra a Vilafranca per la Rambla de Nostra Senyora. (Foto: Enric Tomàs, Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès, fons Tomàs Martorell).

30 d'agost, amb un tractor i un remolc, la columna va pel carrer de la Palma, carrer de Sant Joan, cap a la Rambla de Nostra Senyora. (Foto: Enric Tomàs, Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès, fons Tomàs Martorell)

Alguns marxaires, entre ells Ferran Garcia Faria i Pep Arasa, van pujar al campanar de la capella de Sant Joan i hi van penjar una pancarta. (Foto: Enric Tomàs, Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès, fons Tomàs Martorell).

Assistents al concert de cançó popular a Vilafranca, al vell camp de futbol de Sant Salvador. (Foto: Enric Tomàs, Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès, fons Tomàs Martorell).

la placa de l'Exèrcit. En el transcurs de l'audició es llançaren crits de 'Visca Catalunya', 'Llibertat, amnistia, estatut d'autonomia', etc. i es cantà 'Els segadors' sota la vigilància de la Guardia Civil que no arribà a intervenir, malgrat que al matí havia fet desmuntar la carrossa repartidora de caramels i vi. Els components de la Marxa de la Llibertat varen participar, com uns vilafranquins més, en els actes tradicionals de la Festa Major i se'ls va poder veure tant fent pinya als castells com aplaudint les actuacions de la demostració folklòrica. A l'endemà, dia de Sant Fèlix, varen penjar una pancarta al campanar de la capella de Sant Joan amb les inscripcions 'Marxa de la Llibertat' i 'Poble català, posa't a caminar', guanyant-se una forta ovació de la gernació que presenciava a la plaça l'actuació de les colles de castells. Les perseguides samarretes de la Marxa també van aparèixer en diverses ocasions durant la Festa i es feien fonedisses a l'acostar-se la força pública. El mateix dia 30 van continuar el seu pelegrinatge per terres catalanes els components de la columna Abat Escarré de la Marxa de la Llibertat. El seu pas per la vila va ser un ingredient més de la Festa Major i demostraren que totes les pors i recels eren infundats: la Marxa és pacífica i respecta les tradicions. Aquesta és la lliçó de l'estada de la Marxa de la Llibertat en terres de Vilafranca."

El setmanari *Canigó* (núm. 467, 18/09/1976) també va fer una extensa crònica de la presència de la Marxa a Vilafranca i coincidia amb la de *Tothom*, encara que sobre l'actuació de la Guàrdia Civil matisava el següent: *"La força pública no va aparèixer en tot el trajecte de la carrossa si bé ho féu en finalitzar l'acte de benvinguda, pregant al conductor que es retirés, i varen retenir quatre persones uns moments prenent-los-hi la seva filiació. No hi va haver detencions..."*

Cal afegir, també, que el dia 29, després del castell de focs, al camp municipal se celebrà una Mostra de Cançó Popular, amb l'actuació d'Ovidi Montllor, Celdoni Fonoll, Miró Casabella i Oskorri. El grup eivissenc Uc també estava anunciat però finalment no pogué participar-hi. El concert va ser organitzat per la Comissió Jove de Cultura, amb el suport dels administradors de la Festa Major, i es va saldar amb un petit superàvit que es destinà a la Marxa de la Llibertat.

Pep Arasa, un altre cop, ens completa la informació recollida dient que els que van penjar una senyera i la samarreta de la Marxa dalt la creu de l'església de Sant Joan eren Ferran Garcia Faria, Joan d'Armengol, Julio García, el mateix Arasa i alguns altres.

ALTRES POBLES DE L'ALT PENEDÈS

La forta presència dels cossos de seguretat i la columna minvada de gent determinà que els marxaires continuessin instal·lats a Vilafranca i des d'allà es desplaressin a altres municipis de l'Alt Penedès (Sant Pere de Riudebitlles, Torrelles de Foix i Sant Pau d'Ordal) de manera improvisada, eludint la possible vigilància policial. En el llibre d'Àngel Colom s'explica que a Torrelles de Foix els de la Marxa van anar a netejar, portant pics i pales, una font acompanyats de l'alcalde i tots els nens del poble, amb una senyera al davant desplegada. A Sant Pau d'Ordal es va fer difusió dels objectius de la Marxa en els llocs més concorreguts, es van repartir octavetes i es van enlairar globus de fabricació casolana amb el logo de la Marxa.

Després del seu pas pel Penedès, la Marxa de la Llibertat s'endinsà a l'Alt Camp en el seu camí cap a Poblet.

PENEDESENCES A L'INICI I AL FINAL DE LA MARXA DE LA LLIBERTAT

Per completar la relació entre la Marxa de la Llibertat i el Penedès històric, creiem oportú d'incloure en aquest reportatge la implicació d'alguns penedesencs –almenys d'aquells dels quals tenim constància– amb aquell moviment reivindicatiu, més enllà dels fets ocorreguts dintre les nostres tres comarques. En concret, ens centrarem en el principi i el final de la Marxa.

El tret de sortida de les sis columnes –en principi cinc del Principat i una del País Valencià– s'esdevingué el 4 de juliol. De la Sènia partia la columna Rafael de Casanova i allà s'hi desplaçaren des del Penedès dos cotxes, amb cinc persones cadascun. Un era conduït per Josep Arasa, de qui ja hem parlat en diverses ocasions, i l'altre, per la seva dona aleshores, Montserrat Pi. Dels acompanyants, el Pep Arasa només recorda el vendrellenc Salvador Mañé. Hi havia un extraordinari dispositiu policial (150 policies i 250 guàrdies civils) per controlar els accessos a la població i evitar qualsevol acte. Malgrat això, aquest grup aconseguí entrar a la Sènia, al contrari del també vendrellenc Joan Reventós, el futur president del Parlament, que anava pel seu compte i el van fer recular. El Pep Arasa ens comenta que *“vam poder entrar a la Sènia perquè jo hi tenia família i coneixia bé el terme, de manera que vam passar per camins no vigilats. Jo estava implicat en l'organització de la Marxa i portava material per repartir, però no vaig poder fer-ho donat el setge policial. Ens vam repartir pel poble però vaig ser detingut i portat a la caserna. Vaig dir, molt empenyat, ‘¿qué se han creído?, yo he venido a visitar a mis familiares’, i em van deixar anar després de ser identificat. Poc després, quan dinava a casa de la meua família, van entrar sense cap ordre de registre ni res un capità de la Guàrdia Civil, un guàrdia del mateix cos i dos socials que m'havien seguit. Em van tornar a detenir, ja que quan, poc abans, m'havien identificat, van trobar els meus antecedents –multat a Calafell, responsabilitat en l'organització de la Marxa, implicat en actuacions antifranquistes, etc.–, i em van portar a Tortosa juntament amb altres detinguts, entre els quals un dels principals impulsors de la Marxa, l'Arcadi Oliveres, i els meus acompanyants del Penedès. Ens hi van fer anar amb els nostres mateixos cotxes, custodiats per la Guàrdia Civil, i vam estar tancats em sembla que tres dies als calabossos de la comissaria de policia de Tortosa, tots junts en cel·les que eren d'una sola persona. A la Montserrat Pi la van deixar marxar el segon dia perquè els vaig dir que estava embarassada (era mentida). Ens van posar una multa de consideració.”*

Esterri d'Àneu era el lloc de sortida de la columna Francesc Macià. El dia abans vam partir de Cubelles el Josep Carrillo, el Joan-Lluís Montané i qui això subscriu, que conduïa el cotxe, per participar de manera puntual en l'inici de la Marxa. Anàvem amb sacs de dormir i vam passar la nit en una cabana propera a la Guingueta d'Àneu. L'endemà ens vam ajuntar amb els marxaires. A la plaça d'Esterri, fent cas omís de les indicacions de la Guàrdia Civil, ens vam posar en rotllana i vam començar a cantar una peça tan innòcua políticament parlant com és l'espiritual negre *No tardis, Jack*. Aleshores, l'oficial ordenà als guàrdies que practiquessin detencions, assenyalant ell mateix, de manera arbitrària, els qui havien de prendre. Es van endur alguns manifestants a la caserna i tot seguit una comissió de la Marxa s'hi presentà per reclamar la llibertat dels detinguts. A l'hora de dinar els tres cubellencs ens vam traslladar a Espot (no recordo haver trobat cap control tot i que Josep Calvet en el seu llibre explica que n'hi havia), i de tornada a Esterri ja no quedava cap marxaire. Ens van dir que els havien detingut a tots i que se'ls havien emportat a Lleida. Anys més tard, curiosament, parlant amb Miquel Porter Moix, que va venir a Cubelles a presentar la pel·lícula *Victòria I* durant la Setmana Cultural de Sant Jordi de 1985 (aleshores ell era el cap del Servei de Cinema de la Generalitat), va sortir aquest tema i em va dir que ell va ser un dels detinguts a

Esterri i que de camí cap a Lleida alguns marxaires com ell van oferir menjar del que portaven a la motxilla als guàrdies civils que els custodiaven, famolencs perquè no havien dinat.

Respecte al final de la Marxa de la Llibertat, el 12 de setembre, un altre cop hem de parlar de l'incansable i indomable Pep Arasa, que ens ha explicat les seves peripècies per tal d'intentar accedir a Poblet: *"Hi vaig anar acompanyat del Julio García, el basc, el 9 de setembre. Vam saltar la tanca del monestir però ens van detenir i portar a la caserna de Montblanc, on hi havia ni més ni menys que el capità de la Guàrdia Civil que m'havia agafat a la Sènia. Jo estava de cara a la paret i de cop i volta aquell energumen va fer un salt de karate contra la meua esquena i, en donar-me un cop contra la paret, vaig quedar mig inconscient, però encara vaig poder veure com, amb molta mala llet, el capità trepitjava amb les seves botes els peus del basc. Ens deien animalades com 'dónde vais con banderas catalanas si ya están autorizadas'. D'allà ens van portar a la Pena, la muntanya damunt de Poblet. Era de nit i ens hi van deixar descalços. Vam baixar i a les cinc de la matinada arribàvem de nou a la cruïlla de Poblet, un altre cop amb la intenció d'entrar-hi. Llavors ens van tornar a agafar i vam tornar a rebre, amb estirades de cabell i tot. En un jeep ens van portar no sé on i mig estabornits vam anar a parar a Tarragona. En la manifestació del dia 12 no vaig tenir esma per participar-hi. El Julio potser sí."*

De Cubelles vam sortir dos cotxes per anar a Poblet. En un hi anaven Joan Clarà –aquest havia fet una pintada la nit anterior, a l'entrada de Vilanova i la Geltrú, que deia: "Demà, tots a Poblet"–, Josep Carrillo i Plácido Obensa. En un control del Vendrell els van obligar a fer mitja volta, ja que portaven adhesius de la Diada que per primer cop des de la Guerra Civil s'havia celebrat el dia abans, a Sant Boi. L'altre vehicle era el meu i m'acompanyaven Jordi Miró i Joan-Lluís Montané. Vam poder seguir, però pocs abans de la Conca de Barberà la Guàrdia Civil ens aturà en un control. Els vam dir que ens dirigíem a l'Espluga de Francolí, però és evident que no s'ho van creure. Portàvem les samarretes de la marxa sota la camisa, però la camisa del Joan-Lluís era de franel·la. Això, i el seu aspecte, amb els cabells molt llargs i barba –li dèiem el Che–, el delataven abastament. Ell restava assegut al cotxe, al seient del darrere, quan el que manava la patrulla, veient-lo amb la fila que feia, se li atansà amb aire sorneguer dient-li: *"I tu, ¿qué? Debajo de la camisa llevas Montesa, ¿no?"* El Joan-Lluís, sense immutar-se, tingué una resposta genial: *"¡Normal!"*. Una paraula que llavors els de la colla pronunciàvem sovint amb ironia perquè els holandesos del Barça (Michels, Cruyff i Neeskens) la utilitzaven molt quan eren entrevistats. L'oficial, en contra del que temíem, va prendre aquesta actitud: *"Si yo ya sé dónde vais, si todos vais al mismo sitio. Mira, por mi ya podéis pasar, ir dónde os dé la gana, ya os apañaréis con lo que os vayáis a encontrar"*.

Ens deixà continuar i, passat l'ensurt, el primer que vam fer uns quants quilòmetres després va ser treure'ns les samarretes i amagar-les en un hort per recollir-les a la tornada. A Poblet hi vam poder entrar sense cap problema, que jo recordi, però hi havia un desplegament desorbitat de grisos formats a Valladolid que impedièn qualsevol tipus de manifestació. Els marxaires i simpatitzants que vam aconseguir entrar al monestir vam assistir a la missa oficiada per l'abat Maur Esteva, amb una església completament plena (les cròniques parlaven de quatre-centes persones). En acabar la missa, es col·locà una senyera a l'altar major i s'efectuaren diversos parlaments (Jacint Humet, en nom de l'Assemblea de Catalunya, un representant dels marxaires i el pare abat) a manera de comiat de la Marxa. L'acte acabà amb el cant d'*Els segadors*.

A la tarda ens vam traslladar a Tarragona, on ens vam ajuntar els que no havien pogut entrar a Poblet (la majoria) i els que havíem pogut fer-ho. Ens vam manifestar per la Rambla Nova, seguits per la Policia Armada, que començà a carregar. Alguns manifestants escaparen pels carrers

adjacents mentre que d'altres vam arribar al balcó del Mediterrani. Un altre jeep dels *grisos* ens va tancar la sortida cap al cantó de la plaça Imperial Tarraco, i l'única escapatòria possible va ser per les escales que accedeixen a la zona de l'amfiteatre. Em sembla que vam travessar tota la ciutat corrent, ja que els grisos reprimien els vianants sense cap distinció, persona que trobaven pel carrer, persona que rebia. Fins i tot tiraven gasos lacrimògens de manera indiscriminada (algú comentà que una noia embarassada aliena a la manifestació va resultar lleument perjudicada). Al final hi hagué un reagrupament a l'església de Sant Francesc, per camuflar-nos amb els assistents a missa. L'organització de la Marxa intentà fer el comiat a la mateixa església, però no va ser possible, i finalment l'acte tingué lloc en un petit local d'Acció Catòlica, on es llegiren missatges de solidaritat del president Josep Tarradellas, de Lluís Maria Xirinacs i de diversos indrets dels Països Catalans. Allà ens vam retrobar amb el noi basc, Julio García, que ens va explicar la seva odissea a partir del Vendrell. Devia ser ell l'autor d'una pancarta en euskera que saludava la Marxa.

Alguns vilanovins també tenien intenció d'anar a Poblet, però no pogueren entrar-hi. A la tarda es dirigiren a Tarragona i, després de les corredisses per la Rambla, la Maria Lluïsa Garriga fou enxampada per la policia juntament amb altres persones –fins i tot van ser apuntades amb la pistola-. La van traslladar a la comissaria, on es trobava detingut i apallissat l'advocat Rafael Nadal. *“Em van interrogar –recorda la Maria Lluïsa– i em van deixar anar a les dotze de la nit després que els altres companys s'interessessin per mi. De Vilanova vam sortir una colla en cotxes: el Josep Maria Ràfols, periodista a qui la policia li va prendre el rodet fotogràfic, el Bienve Moya, el Carles Duran, el Ferran Sanz, que conduïa un cotxe, i algú més que ara no em ve al cap.”* En un altre dels cotxes que va sortir de Vilanova i no va poder entrar a Poblet hi anaven Sebastià Jódar amb la seva parella, Gemma Garcia, i dues persones més.

I fins aquí el recull de la relació entre la Marxa de la Llibertat i el Penedès històric, amb els records i l'experiència de molts penedesencs que hi van participar. Tots ells, juntament amb els que van donar suport a la Marxa en el seu pas per les nostres tres comarques, van posar el seu gra de sorra per tal que aquell ampli moviment reivindicatiu, caracteritzat pel seu civisme, assolís l'objectiu de sensibilitzar el poble català en el desig de recuperar les seves llibertats. La Marxa va despertar la consciència de molta gent, va ajudar a perdre la por i, com deia el mateix Àngel Colom en l'acte commemoratiu dels 40 anys a Poblet, el passat 10 de setembre, la Marxa de la Llibertat va se la llavor del gran anhel que tenim actualment.

L'aleshores vilafranquí Ricard Serra, a l'esquerra amb pantalons curts i ulleres, participà en la columna de la Catalunya Nord (Foto Albert Bastardas)

FONTS DOCUMENTALS I ORALS

Bibliografia

- CALVET, Josep; LUJÁN, Oriol: *Poble català, posa't a caminar*. Angle Editorial. Barcelona, 2016.
- COLOM i Colom, Àngel: *Marxa de la llibertat. Reportatge gràfic*. Edicions autogestionades de "Pax". Barcelona, 1977.
- COLOM i Colom, Àngel; ROSÉS i Castro, Jordi: *40.000 hores detinguts: la Marxa de la Llibertat*. Edicions autogestionades de "Pax". Barcelona, 1977.
- MORAL, Sixt; FARRÉ, Ramon: *Malgrat tot, avançàvem*. El cep i la nansa. Vilanova i la Geltrú, 1981.
- VIDAL i Urpí, Joan: *100 anys de la Societat L'Aliança*. Ajuntament de Cubelles i Institut d'Estudis Penedesencs. Cubelles, 2014.

Diaris i revistes

- *Canigó*. Setmanari català d'informació general (agost i setembre de 1976).
- *Diari Avui* (agost de 1976).
- *Diario de Barcelona* (agost de 1976).
- *Fent Camí* (butlletí de la Marxa de la Llibertat).
- *L'Atzavara*. Butlletí de la Societat L'Aliança, de Cubelles. Número 3 (setembre de 1976).
- *La veu de la Pastera*. Butlletí de la Societat L'Acord, de Vilanova i la Geltrú. Número 0 (setembre de 1976).
- *Mundo Diario* (agost de 1976).
- Programa de la Festa Major de Vilafranca (2016). Article de Josep M. Feliu: *La Festa Major ara fa 40 anys... (o la primera Festa Major postfranquista)*.
- *Tothom*. Setmanari de Vilafranca del Penedès (números 392 i 393).

<https://carlesquerol.wordpress.com/2016/08/08/quaranta-anys-de-la-marxa-de-la-llibertat/>

<http://www.eixdiari.cat/opinio/doc/64605/poble-catala-posat-a-caminar.html>.

Article de Sixte Moral (18/07/2016).

Agraïments

Josep Arasa Ferrer, Josep Calvet Bellera, Josep Manuel Campillo Monzó, Víctor Capdet Montesinos, Joan Cruanyes Oliver, Maria Lluïsa Garriga Elies, Josep Maria Jané Guasch, Sebastià Jódar Quesada, Salvador Mañé Montserrat, Núria Martorell Chesa, Xavier Miret Mestre, Bienve Moya Domènech, Manel Orriols Ramon, Pau Orriols Ramon, Joan Pujol Fauquer, Carles Querol Rovira, Pere Rovira Alemany, Joan Solé Bordes i Miquel-Muç Vall Soler.

EL DEBAT ENTRE ALIADÓFELS I GERMANÓFELS A LA PREMSA LOCAL DEL VENDRELL (1914-1918): UN REFLEX A TRAVÉS DEL SETMANARI PENEDESENC ‘EL BAIX PENADÈS’ (1)

RESUM

La neutralitat oficial de l'Estat espanyol no va evitar que l'impacte de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) entrés a la nostra societat. Ben aviat, l'opinió pública espanyola i catalana es va dividir entre els aliadòfils, partidaris de les potències democràtiques, i els germanòfils, favorables a una victòria dels imperis centrals. A Catalunya, el pensament polític catalanista d'esquerres va saludar la guerra europea com una oportunitat perquè, amb la desitjada victòria de França i Anglaterra, s'impel·lís una renovació democràtica de l'Estat i s'assolís per fi la satisfacció dels anhels de llibertat catalans, concretats en una autonomia política. En aquesta primera part de l'article es pretén resseguir l'impacte ideològic de la Gran Guerra a nivell general i s'introduirà el setmanari El Baix Penadès, un setmanari local i comarcal del Vendrell, com veurem molt proper als postulats del partit UFNR. aranta anys després, evocació i testimonis directes del pas d'aquest moviment democràtic pels diversos indrets i poblacions del Penedès, els seus plantejaments i les realitzacions i actes que es van portar a terme, amb referències també a la diversa actuació de les forces d'ordre públic en una o altra població i nombrosos detalls d'anecdota.

ABSTRACT

The official neutrality of Spanish State did not avoid that the impact of the First World War (1914-1918) entered in our society. Very soon, the Spanish and Catalan public opinion divided between aliadophiles, in favour of democratic powers, and germanophiles, these favourable to a victory of Central Empires. In Catalonia, catalanist left-winged political catalanist thought greeted the European war how an opportunity that would propel, with the wished victory of France and England, a democratic renewal of the State and attained at last the satisfaction of Catalan wishes of freedom, concretised in a political autonomy. In this first part of the article it is pretended to follow the ideological impact of the Great War at a general level and it will be introduced the weekly newspaper “El Baix Penadès”, a local and regional weekly newspaper very close to the postulates of UFNR, as we will see. reference also to the diverse actions of the forces of public order in either town and numerous details or anecdotes.

LA NEUTRALITAT D'ESPANYA A LA PRIMERA GUERRA MUNDIAL I EL DEBAT ENTRE ALIADÒFELS I GERMANÒFELS A CATALUNYA

A finals del juliol del 1914, les tensions internacionals que havien marcat l'escenari polític europeu en les darreres dècades, centrades especialment en la rivalitat francoalemanya arran de la derrota militar francesa el 1871 i les subsegüents aliances teixides al voltant d'aquestes dues potències, van acabar esclatant, i obriren pas a la que el món coneixeria com la Gran Guerra (1914-1918), un conflicte militar devastador amb un impacte mobilitzador i destructiu inèdit. En un principi, el conflicte implicà fonamentalment les potències de la coneguda com Triple Entesa (la República Francesa, el Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda i l'Imperi Rus) i les potències imperials conservadores de la Triple Aliança (l'Imperi Alemany, l'Imperi Austrohongarès i l'afeblit Imperi Otomà, dominat pel moviment reformista i centralista dels Joves Turcs), però al llarg del desenvolupament del conflicte nombrosos estats europeus que havien declarat la seva neutralitat van acabar unint-se a un o altre bàndol. La implicació de països americans i asiàtics, com el Japó, així com la mobilització d'importants contingents armats provinents de les colònies africanes, va contribuir a fer del conflicte una veritable guerra mundial. Al continent europeu, sis estats van romandre al marge de la tendència general i van optar per mantenir la seva neutralitat oficial al llarg de tot el conflicte: Suïssa, els Països Baixos, Dinamarca, Suècia, Noruega i Espanya.

A l'Estat espanyol, el gabinet conservador presidit pel corunyès Eduardo Dato Iradier va proclamar per reial decret publicat a *La Gaceta* la neutralitat oficial de l'Estat per primera vegada el 30 de juliol del 1914, només dos dies després de la declaració de guerra de l'Imperi Austrohongarès al Regne de Sèrbia, desencadenant de la mobilització armada a Europa¹. Dato i els seus ministres eren conscients del reduït desenvolupament industrial del país, que només presentava algunes bosses industrials molt localitzades a Madrid, algunes zones litorals de Catalunya i al País Basc. D'altra banda, també temien que l'entrada a la guerra afavorís esclats de tensió social com els viscuts a la Setmana Tràgica de Barcelona de 1909, el record de la qual estava ben viu; també s'era conscient del poc pes d'Espanya en el concert europeu de nacions, i del lamentable estat d'un exèrcit concentrat al Marroc, *tópos* de la fonamental empresa internacional de l'Espanya del moment, amb un excés d'oficials i deficientment armat. Aquests factors van ser clau per a la contundent neutralitat de l'Estat espanyol.

En gran mesura, l'opinió pública espanyola, i també la catalana, va rebre amb tranquil·litat i satisfacció l'anunci de la neutralitat d'Espanya en el conflicte. No obstant això, aviat es van definir dos bàndols ideològics antagònics, els aliadòfils i els germanòfils: els aliadòfils eren els partidaris que Espanya es comprometés amb la Tercera República Francesa i les altres potències de la Triple Entesa i que aquestes guanyessin la guerra, i de manera reduccionista es podria dir que l'aliadofilia era un sentiment predominant entre els sectors més reformistes i progressistes del país. Els germanòfils, per la seva banda, s'avenien amb els sectors més conservadors, immobilistes i tradicionals del pensament polític espanyol, i tenien les seves esperances posades en la victòria dels Imperis Centrals, amb els quals creien que Espanya s'havia de comprometre militarment².

1 M. FUENTES CODERA, *España en la Primera Guerra Mundial: una movilización cultural*, Madrid, Akal, 2014, p. 39.

2 Vid. F. DÍAZ-PLAJA, *Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*, Barcelona, Dopesa, 1973.

Entre els partits polítics que més intensament van expressar la seva germanofília cal destacar el Partit Carlista, i també sectors mauristes, provinents d'una escissió en el sí del dinàstic Partit Conservador. En canvi, l'ampli espectre de les esquerres polítiques, des del Partit Liberal fins al món socialista, tendí a inclinar-se més per l'aliadofília³. Entre els intel·lectuals amb epicentre a Madrid, el sentiment aliadòfil va ser aclaparadorament majoritari: intel·lectuals com Manuel Azaña, llavors secretari de l'Ateneo de Madrid, José Ortega Gasset, Álvaro de Albornoz o Miguel de Unamuno defensaren la victòria francesa com a mitjà per a la modernització i reforma democràtica d'Espanya, així com per a la potenciació d'un ideal cívic basat en la llibertat de l'individu. En canvi, els germanòfils admiraven la rectitud moral i l'ordre social jerarquitzant i rigorós prussià, i creien que amb la victòria alemanya el Reich alemany podia concedir a l'Estat espanyol certes reivindicacions territorials retingudes per les potències de la Triple Entesa, com ara Gibraltar. Com bé va advertir l'historiador nord-americà Gerald H. Meaker, ambdues posicions s'avenien amb dues maneres diferents de concebre el sentiment nacionalista espanyol⁴.

A Catalunya, de la mateixa manera que a la resta de l'Estat, tant els polítics catalans com la societat i intel·lectualitat catalana van assentir favorablement a l'anunci de neutralitat del president Eduardo Dato majoritàriament, en un primer moment. La conservadora Lliga Regionalista es faria valer com a principal valedora a Catalunya de les tesis neutralistes, però també d'altres partits polítics com la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), partit catalanista d'esquerres fundat el 1910 i que sempre havia exhibit la seva admiració i simpatia per la França republicana, van recolzar inicialment postures neutrals i gairebé abstencionistes, argumentant que no convenia sumar una altra guerra a la ja existent al Protectorat del Marroc.

Malgrat tot, de manera mimètica respecte a la dinàmica de la resta d'Espanya, a les poques setmanes d'iniciada la guerra a Europa, les simpaties, filies i fòbies es van anar perfilant en els grups polítics catalans i en la societat catalana. Els aliadòfils serien majoritaris a Catalunya, els germanòfils minoritaris, i en una eterna neutralitat romandria la Lliga Regionalista. Però, com expressà Maximiliano Fuentes Codera, *"més enllà d'aquesta esquematització, els aliadòfils tindrien la suficient força com per igualar els altres dos grups en un mateix sector i presentar el conflicte europeu a Catalunya com un debat entre aliadòfils intervencionistes i germanòfils neutralistes"*⁵. Els partits d'esquerra UFNR, Esquerra Catalanista, la Unió Catalanista i els lerrouxistes aviat demostrarien la seva inclinació aliadòfila, encara que només els lerrouxistes van proposar clarament l'entrada a la guerra les primeres setmanes de la guerra. La UFNR⁶, a través del seu diari *El Poble Català*, va presentar el conflicte especialment arran la victòria aliada al Marne encapçalada pel general d'origen rossellonès Joseph Joffre (setembre de 1914), en sintonia amb el pensament de les esquerres aliadòfiles, com una lluita entre dues races o esperits humans, el militar i agressiu, salvatge

3 El moviment radical anarquista, no obstant això, sempre va defensar la neutralitat en una guerra que consideraven causada pels interessos capitalistes. Vid. D. DEVESA PÁJARO, "El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial", *Cercles: revista d'història cultural*, 11/1 (2008), pp. 154-167.

4 G. MEAKER, "A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918", a H. A. SCHMITT (ed.), *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988, pp. 1-65.

5 M. FUENTES CODERA, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, Universitat de Lleida-Pagès Editors, 2009, p. 80.

6 La UFNR passava en aquells moments per una situació delicada parcialment derivada de la firma del Pacte de Sant Gervasi amb el Partit Radical Republicà d'Alejandro Lerroux, un partit espanyolista, amb el qual la UFNR es va presentar en coalició a les eleccions generals del 8 de març del 1914. Aquell pacte va propiciar la dimissió del partit d'importantes personalitats com ara l'advocat Albert Bastardas Sampere, Martí Matons, futur tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Barcelona, o Francesc Layret, advocat i defensor del moviment obrer. Aquell pacte, a més a més, no va evitar un pessim resultat electoral, aprofitat per la Lliga Regionalista, el qual va neutralitzar el partit com a alternativa política i aglutinant del catalanisme d'esquerres. J. ESCULIES; D. MARTÍNEZ FOL, *12.000: els catalans a la Gran Guerra*, Barcelona, Ara, 2014, p. 37.

però molt rigorós, representat per Alemanya, i el càndid esperit dels països llatins representat per França i del qual es considerava partícip Catalunya. Per la UFNR Catalunya havia de tenir clar quin dels dos bàndols era més profitós per als seus interessos i propòsits nacionals i socials. L'èmfasi, a partir sobretot de la batalla del Marne, a ressaltar la seva íntima francofilia havia de servir alhora de manera col·lateral a la UFNR per no perdre pistonada esquerrana, ja que França era percebuda en l'imaginari col·lectiu de l'època com una nació democràtica exemple de llibertat i laïcitat. A més, la UFNR va començar a defensar que, amb la victòria de França, s'assoliria una Europa de les *nacionalitats alliberades*, entre les quals es podria comptar Catalunya. Per la seva banda, els partits Esquerra Catalanista i Unió Catalanista, partits minoritaris també d'esquerreres però amb una posició sobre el nacionalisme català més intransigent que la de la UFNR, des d'un primer moment van plantejar el conflicte posant èmfasi en l'òptica de les nacionalitats integrades en els estats-nació europeus, i la principal preocupació que van sentir enfront del gran conflicte a Europa va ser com aquest podia afectar el futur de Catalunya una vegada finalitzés. Aquests dos partits desitjaven una unió de totes les forces catalanes, independentment de les seves diferències ideològiques, per tal d'aconseguir una pau social i demostrar una maduresa que afavorís els somiats èxits nacionals catalans després de la fi de la guerra. Malgrat tot, eren adversos a la idea que Espanya participés militarment en el conflicte, ja que consideraven que no tenia res a fer ni res a guanyar; a més, i fonamentalment, ho veien perjudicial per a Catalunya.

D'altra banda, també va haver-hi sectors polítics catalans, encara que minoritaris, que amb celeritat van demostrar la seva germanofilia. Els més destacats van ser els mauristes i els carlistes, que admiraven els valors culturalment atorgats al món germànic: ordre, disciplina, autoritat, ascetisme, religió... eren idees que animaven poderosament aquests sectors.

En línies generals, bona part dels grups polítics catalanistes, que representaven la major part del ventall polític català, van concebre la Gran Guerra des de l'òptica dels interessos nacionals de Catalunya. El que més va importar de la guerra era quin nou panorama internacional podria aportar la resolució del conflicte, i com de beneficis per al catalanisme polític podria ser aquest nou panorama. Va haver-hi certa convicció que, durant les negociacions de pau, es podria presentar als representants de les potències europees vencedores la petició de solució del plet nacional català, i que les potències vencedores afavoririen un canvi democràtic en el règim polític espanyol de la Restauració i una autonomia per a Catalunya⁷. Aquesta convicció va ser compartida especialment pels partits catalanistes d'esquerra, que van fomentar l'enviament de voluntaris catalans a la Legió Estrangera Francesa⁸, mentre que la Lliga Regionalista, la força conservadora catalanista hegemònica, va veure el conflicte europeu amb certa displicència, centrant-se políticament sobretot en els beneficis econòmics que la neutralitat va oferir als industrials catalans gràcies a la gran demanda de productes per part dels estats bel·ligerants.

Respecte a l'esfera intel·lectual catalana, s'ha d'assenyalar que, com a la resta d'Espanya, la intel·lectualitat havia anat experimentant un procés de creixent politització. No obstant això, la divergència principal respecte a la intel·lectualitat d'altres punts de l'Estat espanyol va ser que mentre la intel·lectualitat amb nucli a Madrid havia dirigit la seva reflexió cap a una regeneració, una reforma vitalitzant d'Espanya, la intel·lectualitat catalana d'inicis del segle XX va defensar l'ideari catalanista. Aquella intel·lectualitat estava lligada i compromesa sovint amb les esquerres

7 Vid. D. MARTÍNEZ FIOL, *El catalanisme i la Gran Guerra: 1914-1918: antologia*, Barcelona, La Magrana, 1988.

8 Vid. D. MARTÍNEZ FIOL, *Els "Voluntaris catalans" a la Gran Guerra: 1914-1918*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991. Aquest autor va quantificar els voluntaris catalans, tenint en compte com a catalans homes provinents d'arreu dels Països Catalans, en 954 homes.

polítiques nacionalistes i republicanes, i va seguir a fons la controvèrsia entre aliadòfils i germanòfils, encoratjant-la, i interpretant les implicacions de la guerra europea en clau catalana. Per això mateix s'entén que la majoria dels intel·lectuals catalans es posicionessin des d'un moment primerenc a favor de la causa aliada, ja que consideraven la victòria de França i Gran Bretanya la victòria de la llibertat i la democràcia enfront d'uns imperis centrals opressors de les minories nacionals. A més, molts d'aquells intel·lectuals, lligats al noucentisme, com Josep Carner, identificaven la cultura francesa com una cultura llatina, i preferien el món cultural llatí al món cultural germànic; i, a més, creien que una victòria aliada podria enrobustir la instrucció pública i la formació cultural dels catalans. Cal dir també que un grup d'intel·lectuals encapçalat per Eugeni d'Ors va entendre el conflicte europeu com una forma d'apropar Espanya i Catalunya a Europa i la seva modernitat, estant més en sintonia amb les reflexions fetes a Madrid. Cal assenyalar finalment que l'aliadofília dels intel·lectuals catalans es va mostrar més decidida i fins més radicalitzada que la del grup intel·lectual amb seu a Madrid. Una bona mostra de la decisiva aliadofília de la major part de la intel·lectualitat catalana va ser el *Manifest dels Catalans*, fet públic el 26 de març de 1915 i signat per nombrosos intel·lectuals relacionats amb les esquerres polítiques nacionalistes o republicanes, però també per d'altres lligats a la Lliga Regionalista. El manifest aparentment va ser signat per Antoni Rovira i Virgili, impulsor del setmanari *Iberia*, una publicació escrita en català i en castellà profundament aliadòfila i contrària a Alemanya que va veure la llum el 10 d'abril del 1915⁹.

Malgrat l'aliadofília majoritàriament manifestada entre la intel·lectualitat catalana, cal assenyalar també que alguns intel·lectuals van donar suport als Imperis Centrals creient sincerament que representava la millor opció per als interessos nacionals de Catalunya, com bé va demostrar l'historiador August Rafanell¹⁰. Aquells intel·lectuals, d'entre els quals destacaren Manuel de Montoliu, Jaume Bofill i Matas, Jordi Rubió i Pere Bosch i Gimpera, no oblidaven el paper dels francesos en la derrota militar del 1714 ni la sistemàtica desnacionalització de la Catalunya Nord, la qual cosa els impedia creure que la victòria de la jacobina França comportés cap satisfacció dels desitjos nacionals de pobles com el català.

En definitiva, el gruix de la intel·lectualitat catalana es va posicionar a favor de França i el Regne Unit, especialment perquè confiaven que la seva victòria donaria una oportunitat a Catalunya per aconseguir el desitjat autogovern. Els intel·lectuals catalans havien experimentat una creixent vinculació amb el pensament catalanista, i aquest bastiment mental va determinar en nombroses ocasions els seus posicionaments; d'altra banda, cal assenyalar que aquesta intel·lectualitat aconseguiria un gran ressò, paral·lel al provinent de les forces polítiques, i tot això embriagaria les publicacions de l'època a tots els nivells i la mentalitat dels catalans, que trobarien en la seva quotidianitat i en la seva immediatesa vital reflexos de les polèmiques sostingudes pels polítics i els intel·lectuals catalans. Un bon exemple d'això seria el setmanari comarcal *El Baix Penadès*, en el qual els habitants del Vendrell i voltants van poder seguir, al costat de les notícies sobre els seus espais més coneguts i sobre les novetats relacionades amb el món vitivinícola, el desenvolupament de la Gran Guerra i els debats ideològics que aquesta suscità.

9 Sobre la revista *Iberia* és recomanable J. SAFONT PLUMED, *Per França i Anglaterra: la Primera Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.

10 Vid. A. RAFANELL, "Intel·lectuals catalans pro Germania", *Afers*, 64/1 (2009).

ELS VENCILLS DEL SETMANARI COMARCAL “EL BAIX PENADÈS” AMB LA UFNR

El segle XIX va suposar el floriment de la premsa escrita, i a les acaballes de la centúria va aparèixer la premsa de masses. A Espanya i les seves regions van aparèixer molts exemplars de premsa, paulatinament vinculats a un determinat partit polític. En aquesta dinàmica de proliferació de la premsa també van sorgir molts diaris locals, de districtes, etc. El 1906 va aparèixer el setmanari *El Baix Penadès*, que immediatament es va convertir en el principal referent informatiu dels successos locals del municipi del Vendrell; concretament, el primer exemplar d'aquesta publicació setmanal va aparèixer el 31 de març de 1906, i la publicació va existir fins al 19 de juny de 1937, en plena Guerra Civil Espanyola (1936-1939), data en la qual va aparèixer el seu últim exemplar, el número 1.626. *El Baix Penadès* tenia la seva redacció al número 2 de la plaça de Pi i Margall, del municipi del Vendrell, i apareixia cada dissabte, l'últim dia laboral de la setmana, en el qual millor podia amenitzar les converses dels homes a les tavernes en sortir del treball. Com que el nivell d'analfabetisme a l'època era notablement elevat, en aquests ambients persones que sabien llegir llegien en veu alta les notícies als oïdors, i les comentaven tots junts en els espais de socialització quotidiana. *El Baix Penadès*, en el període en què concentrem la nostra anàlisi, això és, 1914-1918, comptava amb 4 pàgines, escrites fonamentalment en català. La informació sobre qüestions vitivinícoles, capitals per a la localitat, solia aparèixer en molts números àmpliament detallada, i en general es pot afirmar que *El Baix Penadès* era un extraordinari difusor de la informació local del Vendrell i dels municipis propers, un bon ressò informatiu, força detallat i fidel reflex de la vida local. En aquest sentit, apareixia informació sobre les festes locals, sobre les fires, necrològiques dels veïns morts... Informació de la quotidianitat de la vida local de gran interès per als veïns. A l'última de les quatre pàgines de les quals es componia cada exemplar, apareixien anuncis de comerços i productes locals. Malgrat el caràcter local d'aquesta publicació, la primera pàgina solia estar dedicada a temàtiques d'informació general a nivell català i espanyol normalment, i és aquí on més sorprèn la publicació. *El Baix Penadès* era un setmanari que no donava pas l'esquena al seu context, a les problemàtiques del seu temps, i oferia un ampli espai a la informació i a l'opinió de grans assumptes coetanis, sempre des d'una perspectiva fidelment catalanista, mitjançant la qual aportava al lector local una aproximació als problemes del seu temps i afavoria el pensament crític alhora que conformava ideologia. El procés d'institucionalització del catalanisme, la Setmana Tràgica de Barcelona, la posada en marxa de la Mancomunitat de Catalunya, la situació militar al Marroc, els canvis de governs espanyols, la defunció de papes de l'Església Catòlica... El lector de *El Baix Penadès* podia trobar perfilats aquests temes generals i molts més en primera pàgina, amb antelació a les informacions d'indole explícitament local. Per tant, es pot dir que *El Baix Penadès* era una publicació que no desatonia els problemes del seu temps, i com que moltes vegades aquests apareixien expressats en reflexions personals, en opinions dels redactors, podem dir també que era madura, alhora que pretenia oferir un bagatge teòric útil per a l'habitant del Vendrell i voltants: era una eina per situar el lector en la realitat del seu temps al marge de la candidesa de la vida local, l'exclusivitat de la qual es defugia en els seus plantejaments com a mitjà informatiu.

Com hem assenyalat anteriorment, *El Baix Penadès* ideològicament era fidel al catalanisme (fins i tot es qualificava de setmanari autonomista en la subtitulació), i específicament s'alineava amb el catalanisme d'esquerreres i republicà: el seu alineament amb el partit polític Unió Federal Nacionalista Republicana era ostensible. Per això mateix, el setmanari va fer campanya per candidats de la UFNR, va recolzar explícitament la formació de la Mancomunitat de Catalunya, va

rebatre i es va enfrontar a les idees del catalanisme conservador lligaire, es va mostrar en contra de la guerra colonial al Marroc, va defensar l'ús de la llengua catalana, va donar suport a idees republicanes, etc. Així doncs, *El Baix Penadès* suposava un tentacle de la UFNR al Penedès, una publicació vinculada a la UFNR amb un nucli, per tant, extrabarceloní, amb un nucli de fora de la capital catalana. Naturalment, el posicionament que va prendre *El Baix Penadès* respecte a la Gran Guerra i la neutralitat espanyola va respondre al posicionament adoptat per la UFNR, com veurem ulteriorment. Però, no obstant això, abans és suggeritiu observar amb més detall les vinculacions del setmanari penedesenc amb la UFNR; per a això concretarem la nostra anàlisi el mateix any 1914, l'any de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la qual cosa demostrarà l'alt nivell de politització i d'interès cap a la política general per part de la publicació.

En situar ideològicament *El Baix Penadès*, resulta clar que el setmanari compartia afinitat amb altres portaveus periodístics de la UFNR a Barcelona com *La forja* i, especialment, *El poble català*. Les vinculacions amb aquests dos diaris redactats i impresos a la capital catalana no van ser pas menors a causa de la distància entre el Vendrell i Barcelona ciutat, i, de fet, *El Baix Penadès* freqüentment va al·ludir a *El poble català* i va sortir en defensa d'alguns dels seus articles i posicionaments. El retir col·lectiu de l'antic cos de redacció de *El poble català* a les acaballes d'abril del 1914 va marcar un dels moments en els quals es va demostrar més nítidament la gran empatia i afinitat de *El Baix Penadès* pel amb *El poble català*, ja que el setmanari del Vendrell en primera pàgina exposava el següent:

Amb fonda pena ens enteràrem de la separació col·lectiva de l'antic cos de Redacció de nostre benvolgut confrare de Barcelona "El Poble Català". I ho hem sentit doblement, per comptar entre'ls dignes redactors que la composaven, amb bons amics que mai ens havíem negat, mútuament, la col·laboració sol·licitada o espontània, quan havia convingut a la mútua actuació política en prò del Nacionalisme republicà, i també per què pressentim que ella vindrà a crear una nova dissençió dintre de la U.F.N.R. [...]. Desconeixedors per complet de lo que pot haver ocorregut entre l'Empresa periodística o'ls inspiradors del diari, i l'antiga Redacció del mateix per a arribar a una tan extrema resolució, no podem fer sinó lamentar-ho amb tota l'ànima, puix hem de reconèixer que'ls antics redactors de "El Poble", avui separats del mateix, han vingut posant tots els juvenils entusiasmes llurs al servei de la Patria catalana, del Nacionalisme i de la República¹¹.

Com podem veure, *El Baix Penadès* mostrava una explícita deferència amb els redactors de *El poble català*, reconeixia les seves col·laboracions mútues i els elogiava com a defensors d'un ideal comú, el del catalanisme republicà. Aquest escrit constitueix *per se* un dels millors exemples de la relació del setmanari del Vendrell amb els òrgans periodístics barcelonins de la UFNR. De la mateixa manera que *El Baix Penadès* mostrava explícitament les seves vinculacions amb la premsa de la UFNR, criticava amb duresa a la Lliga Regionalista, representant política del catalanisme conservador i màxim rival electoral de la UFNR, i el seu òrgan difusor per excel·lència, *La veu de Catalunya*, de vegades amb divertida ironia:

11 "El cas de *El Poble Català*", *EBP*, 25-4-1914, p. 1.

Segons “La Veu”, la monarquia no té cap culpa de que a Espanya tinguem un 60 per cent d’analfabets, ni tampoc la tè de que hi hagi 24 mil·lions d’hectòries de terrenys incults, ni té cap culpa de rés. Això no són més que males volenses dels republicans vuitcentistes; i això és així perquè ho diu “La Veu”, ho diuen els de la “Lliga”, i ja saben que “La Veu” i la “Lliga” no són republicans ni monàrquics, i que han de ser!¹²

D'altra banda, els redactors de *El Baix Penadès*, militantment catalanistes, van defensar constantment l'ús de la llengua catalana, vertebradora social i nacional per al *logos* del catalanisme, plenament conscients del potencial diferenciador i identitari de l'idioma català. Com a elaborador d'ideologia, *El Baix Penadès* va recolzar a ultrança l'ús del català i es va mostrar bel·ligerant cap a mostres de menyspreu a la llengua o cap a la seva invisibilització pública, una mostra nítida del catalanisme vehement que embriagava la publicació. Veiem un exemple. A l'inici de l'any 1914, el governador civil de Barcelona, Rafael Andrade i Navarrete, va demanar cortesament als diputats provincials a l'assemblea que va establir els estatuts de la Mancomunitat de Catalunya que parlessin per favor castellà, ja que ell no sabia català, i així podria seguir les deliberacions, i els diputats catalans van acceptar amb cortesia. Aquest simple fet va suscitar tota una columna en primera pàgina a *El Baix Penadès*, redactada amb un to de ressentiment:

El fet és que, contràriament a lo que succeí en totes les reunions relatives a la Mancomunitat, en l'Assamblea del dia 9 tothom va expressar-se en llengua castellana. El nostre idioma nacional no hi va ressonar ni un moment. I això no pot deixar de causar tristesa als patriotes catalans. És explicable que, en determinades circumstancies, se tinguin deferencies com la que un centenar d'assembleistes catalans van tenir al senyor governador. Però si aquestes deferencies sovintegessin massa, el nostre esperit patiria, i el nostre dret a l'ús de la parla propia quedaria greument lesionat. Volem creure que'l senyor Andrade obrà amb perfecta bona fè al plantejar com una qüestió del llenguatge no hi ha per part nostra més que un sentiment d'amor propi, que amb un cortés prec és fàcilment desarmat. No: per a nosaltres, catalans, la llengua és l'expressió viva de la personalitat nostra, el verb insubstituïble del nostre esperit. I en moments com el de l'Assamblea del dia 9, manifestació d'espiritualitat catalana, el nostre verb és la forma d'expressió natural i necessaria. Demanar-nos, en aquestes ocasions, que en prescindim, és demanar-nos un sacrifici dolorós¹³.

La reflexió intel·lectual sobre la llengua catalana i la necessitat del seu ús, d'arrels vuitcentistes, es plasma nítidament en aquestes paraules. S'identifica l'idioma català com a idioma nacional, la qual cosa al seu torn demostra la concepció total de Catalunya com a nació. No obstant això, més suggestiva és l'observació de la susceptibilitat sentimental del redactor, el nom del qual no apareix, com era força habitual a les columnes de *El Baix Penadès*. Un acte com la petició del governador civil perquè es parlés castellà, acte aïllat en les reunions relatives a la Mancomunitat com reconeix el text, serveix per brandar una acalorada defensa de la llengua catalana amb una molt elevada càrrega sentimental; el no ús del català en aquella reunió estremeix el redactor, que

¹² ALET, “Coscs de *La Veu*”, *EBP*, 9-5-1914, p. 1.

¹³ “Deferencies”, *EBP*, 17-1-1914, p. 1.

sent la llengua catalana pràcticament com a element constituent i indissoluble de l'espiritualitat catalana. El text que s'ha reproduït mostra una profunda flama catalanista, un sentiment extrem de devoció a la llengua, una defensa fogosa del català, i, malgrat que accepta l'ús ocasional del castellà, apunta que, si el seu ús fos habitual, l'esperit català patiria. Com podem observar, a *El Baix Penadès* es reproduïen les premisses ideològiques del catalanisme doctrinal cultivat durant el segle XIX fonamentalment i progressivament més arrelat a nivell social.

Aquell mateix article concloïa amb una de les reivindicacions més sol·licitades pel catalanisme des d'almenys les Bases de Manresa (1892), la que els càrrecs públics a Catalunya fossin exercits per naturals de Catalunya:

Casos com el que tractem posen en plena evidencia la necessitat de que siguin catalans els qui a Catalunya exerceixin càrrecs públics. Mentre això, que és de plena justícia, no vingui, s'hauria al menys d'establir qu'els funcionaris i les autoritats de Catalunya sabessin el català. Però no sembla pas que'ls polítics de Madrid vulguin accedir-hi¹⁴.

En definitiva, el text que hem reproduït com a mostra de la inclinació a la llengua catalana a *El Baix Penadès* és un excel·lent exemple de sensibilitat catalanista molt arrelada: s'instrumentalitza un acte del qual es magnifica la seva significació per fer un al·legat a favor de la llengua catalana i el seu destacat paper identitari, espiritual, i per acabar defensant la catalanitat dels càrrecs públics com una necessitat per a les institucions instal·lades en terra catalana.

D'altra banda, *El Baix Penadès* va dedicar alguns articles a favor de la instauració d'una nova República i de l'abolició d'una monarquia usualment criticada, malvista i rebutjada per actuar al marge del sentir dels seus pobles. La indiferència des del món de la política cap als greus problemes socials del moment, especialment la precarietat de les classes treballadores, va ser habitualment assenyalada i criticada pel setmanari, que al seu torn exposava la República com una realitat superadora d'aquests problemes i com la garant d'un país descentralitzat, democràtic i modern. A més, s'afirmava a les seves pàgines que la monarquia espanyola era procliu a l'autoritarisme i no pas a la democràcia:

Espanya és un dels Estats que potser té més necessitat de forma republicana, per decantar-se la seva monarquia més ostensiblement cap el costat de la reacció que cap el de la verdadera democràcia, per a lliberalitzar el país i fer de l'Espanya un Estat fort i vigorós, un Estat a la moderna¹⁵.

I és que, respecte a la monarquia, *El Baix Penadès* bolcava tota la seva orientació republicana i tota la seva extensa sensibilitat cap als problemes socials, als quals considerava que el rei d'Espanya donava l'esquena. Alfons XIII era considerat un dels nombrosos grans mals d'Espanya, mals als quals *El Baix Penadès*, en línia amb el catalanisme d'esquerres del moment, no feia oïdes sordes i pels quals sentia veritable aflicció. D'altra banda, una de les qüestions que més va tractar *El Baix Penadès*, i a les quals més es va oposar, va ser la situació bèl·lica al Marroc, que entenia com un sacrifici innecessari de joves espanyols per satisfer l'orgull ferit d'una Espanya la satisfacció nacional de la qual havia de passar per escometre reformes socials justes, abandonar la indiferència davant la seva situació, emprendre un esforç educacional, etc. Respecte a la guerra del Marroc, hem d'indicar que la UFNR va mostrar de manera continuada i insistent el seu rebuig a

¹⁴ "Deferencias", *EBP*, 17-1-1914, p. 1.

¹⁵ J. VIDAL CANELA, "Hi ha monarquies i monarquies", *EBP*, 15-8-1914, p. 1.

l'actuació colonial espanyola, i també en el polèmic Pacte de Sant Gervasi del 1914, aliança cara als comicis generals del 8 de març amb els republicans fortament espanyolistes del populista cordovès Alejandro Lerroux, tant els lerrouxistes com la UFNR programaren i consensuaren una actuació comuna contra la guerra colonial al Marroc. Atesa aquesta oposició oficial de la UFNR a la guerra del Marroc, rebutjada per la major part de la població, era natural que *El Baix Penadès* s'hi mostrés també en contra:

Quan veiem aquestes grans extensions de terreny sense cultivar, aquestes planuries ermes, aquests camps que són deserts, que no demanen altra cosa que braços forts que ho treballin i canals que ho reguin, qui pot defensar la trista desgracia de la guerra? La falta de comunicacions que no permet que s'explotin fonts de riquesa, l'absència de camins veinals i ferrocarrils, per això ens falta l'or que's gasta en aquesta guerra maleïda del Rif! El Nord d'Àfrica no és més que la tomba ont ha trobat son etern repòs lo més florit de la joventut de la nostra Patria... Pau demanen les nostres escoles desertes i abandonades, que són causa d'aquest intolerable analfabetisme que'ns avergonyeix. Aquesta guerra s'ha fet ja crònica, menaça amb engolir i aixafar tota la nostra joventut. Es doncs en aquesta hora que per humanitat, per lo que volgueu, devem tots els joves federals nacionalistes republicans aixecar la nostra veu. Es tot el poble de Catalunya i el d'arreu d'Espanya que s'alça endolorit, qui demana que s'acabi d'una vegada aquesta guerra africana [...]»¹⁶.

Les reflexions contràries a la guerra serien moltes. Al juliol de 1914, apareixia escrit:

Al lluitador d'avui l'afecta més el taller, el laboratori i'l mercat comercial; el lluitador d'avui quan es veu forçat a agafar unes armes que li són estranyes per a anar a guerrear en nom d'una patria que si a mà vé potser no tindrà per seva, i en nom d'uns principis que no bateguen dintre son pit, no pot sentir els entusiasmes patriòtics que cal sentir en tota acció guerrera. [...] Per això voldríem que acabés d'una vegada la malehida guerra del Marroc que'ns costa riuades d'or i de sang i que obliga a la nostra joventut a deixar les eines del treball o els llibres, en els moments de la seva vida en que totes les seves energies es desperten per al treball o per a l'estudi, per a anar a sacrificar-se en una campanya quina finalitat ningú preveu ni s'endavina»¹⁷.

En un altre breu article de juliol de 1914, concretament en el número 435, s'afirmava:

Els fets venen a donar-nos la raó de nostra campanya contra la guerra del Marroc. Además de les baixes que a diari ens costa per enfermetats i fets d'armes, i de les amargors i penalitats d'una campanya tan cruenta com la de Cuba, de trista memoria per als espanyols, que deixaren allí lo més florit de la joventut, igual que ara a l'Àfrica, hi ha que comptar les sumes fabuloses que s'arranquen an aquest país exhauste, esquilmant per això a tot el món a fi d'enterrar en aquells endurrials el diner que manca per al desenrotlló de la producció i de la cultura nacional. [...] Si el diner que estem empleant

16 J. CUADRAS, "Volem la pau", *EBP*, 7-2-1914, p.1.

17 J. VIDAL CANELA, "Breus reflexions sobre la guerra", *EBP*, 4-7-1914, p. 1.

*per la torpesa dels nostres governants, que volen congraciarse amb altres nacions en lo pitjor, s'empleiés a Espanya, en uns quants anys, nostra nació es transformaria per complert, col·locant-se en el planol dels pobles pròspers i progresius*¹⁸.

Aquests fragments de diversos textos són una minsa selecció dels grans rius de tinta publicats pels redactors de *El Baix Penadès* contra la guerra del Marroc, una qüestió a la qual va dirigir una molt insistent campanya adversa. En aquests breus fragments seleccionats podem apreciar un perfecte reflex de les premisses de la UNFR respecte a la qüestió marroquina, unes premisses d'esquerra compromesa amb els problemes socials del moment, aquells grans problemes que paral·lelament també absorbien una part transcendental de la reflexió dels intel·lectuals regeneracionistes amb nucli a Madrid; aquestes premisses reflectien un catalanisme progressista per al qual eren molt perceptibles els mals d'Espanya i que sentia voluntat de modernitzar i que es fes un esforç en la instrucció i la cultura de les masses. La guerra era percebuda com un anacronisme contrari al progrés dels temps i un ancoratge en el fracàs històric d'Espanya, a més d'una sagnia desconsiderada que s'estava emportant el més valuós de la joventut, una desconsideració a l'esperit humà. En definitiva, la posició de *El Baix Penadès* era la del pacifisme respecte a la guerra colonial, bàsicament pel mal que suposava a Espanya i Catalunya; quan esclati la guerra europea, no obstant això, el posicionament serà diferent, ja que es considerarà la Gran Guerra una oportunitat de futur per a Espanya i la nació catalana.

Malgrat els nombrosos exemples que hem emprat per constatar la vinculació de *El Baix Penadès* amb la UNFR, tal vegada en el que es confirmava de manera més diàfana aquesta vinculació sempiternament demostrada pels redactors era en la decidida i explícita campanya que va fer el setmanari a favor de candidats electorals de la UNFR, especialment a favor de Jaume Carner i Romeu. *Ante omnia*, hem d'indicar que Jaume Carner era fill del Vendrell, on va néixer l'any 1867, i era un dels personatges més il·lustres del catalanisme d'esquerres i republicà, a més d'un home benllogut per les classes obreres que s'estaven començant a interessar per les idees d'un catalanisme que, en el seu vessant esquerrà, pretenia fer concessions als grups obrers i sempre es mostrava conscient i preocupat pel malestar dels treballadors i les seves males condicions de vida. Carner va ser vicepresident del Centre Nacional Català, i una vegada el CNC es va unir a la Unió Regionalista per formar la Lliga Regionalista el 1901, va sobresortir com a representant dels interessos obrers i de la tendència d'esquerres dins de la formació conservadora. Va ser triat regidor a l'Ajuntament de Barcelona, entre 1901 i 1904, després de la qual cosa es va separar de la conservadora Lliga Regionalista i va fundar el diari *El poble català* al costat d'altres personatges d'inclinació esquerrana, que seria un gran òrgan del catalanisme progressista i preocupat per la justícia social. Això el va portar a tenir una gran difusió entre els obrers catalans i va ajudar a la seva permeabilització ideològica catalanista. El 1906 Jaume Carner va fundar el Centre Nacionalista Republicà, i participaria activament en la plataforma de partits catalans, i posteriorment coalició electoral, Solidaritat Catalana, a través de la qual va aconseguir ser per primera vegada diputat en Corts pel districte del Vendrell. La seva actuació política i la seva defensa acalorada del catalanisme i de la seva institucionalització, a banda de la seva tasca a favor de la millora social, li va comportar una gran simpatia per part dels catalanistes d'esquerres i, sobretot, per als habitants del Vendrell, orgullosos que un fill de la població representés ideals tan nous en aquell moment. El 1910, Jaume Carner va ser un dels fundadors de la Unió Federal Nacionalista Republicana. La seva militància

¹⁸ "Confirmació d'una campanya", *EBP*, 25-4-1914, p. 1.

catalanista i la seva trajectòria política destacada, el seu compromís republicà i el seu ideari progressista i social, el van convertir en un capdavanter per a *El Baix Penadès*, que resseguiria amb gran interès la trajectòria política del personatge, li donaria suport i el lloaria, contribuint en gran mesura a un estat d'opinió favorable a ell en gran part dels habitants del Vendrell i els seus municipis propers. De fet, el setmanari va engegar una campanya explícita a favor de Carner de cara a les eleccions del 8 de març de 1914, en les quals es va presentar com a candidat de la UFNR, que s'havia coaligat pel Pacte de Sant Gervasi amb el Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux, pel districte del Vendrell. A partir del 21 de febrer s'iniciaria una campanya explícita en primera pàgina a favor de Carner i Romeu, amb un anunci demanant el vot per a ell:

*Electors: cada vot que s'otorgui per a la reelecció de nostre digníssim i prestigiós ex-diputat a Corts, i actual candidat, Don Jaume Carner, serà un cop de magall a l'obra de l'enderroc de l'esquarterat castell del caciquisme, que's pretén altra volta reconstruir en nostre Districte. Donem-li el cop de gracia, el cop definitiu, per a que no'n quedi ni rastre!*¹⁹

Dues setmanes més tard, l'anunci dels redactors del setmanari demanant el vot augmentava la grandària del cos de lletra així com l'espai ocupat en la primera plana:

*Electors del Districte de Vendrell: Aquí la teniu la nostra candidatura; es la d'un home il·lustre i prestigiós, la d'un home honrat, que tots coneixeu prou bé; es la de Don Jaume Carner i Romeu, fill del districte, que l'ha representat ja a les Corts en dugues legislatures, per lo que podem dir que, més que la nostra candidatura, és la vostra, és la de tots. La seva personalitat no necessita qui'n faci la presentació, perquè és de casa, perquè'l seu nom l'envolta una auriola de prestigi, perquè, a satisfacció de tots, ha ostentat ja, honorant-la, l'investidura de Diputat. Reiterem-li, ara, la nostra confiança, i ens honorarem al conferir-li una vegada més, la representació en Corts del districte del Vendrell*²⁰.

Com es pot observar, el suport a Jaume Carner i la UFNR era total; per això mateix, cal insistir que *El Baix Penadès* era un setmanari comarcal que actuava com a tentacle periodístic, ideològic i informatiu de la UFNR al territori del Penedès.

BIBLIOGRAFIA

- ABBAD RÍOS, Francisco, "Joaquín Costa y la polémica sobre el problema de España", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 6/1 (1951), pp. 101-124.
- CASASSAS YMBERT, Jordi, "Espacio cultural y cambio político: los intelectuales catalanes y el catalanismo", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, 6/1 (1993), pp. 55-80.
- DEVESA PÁJARO, David, "El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial", *Cercles: revista d'història cultural*, 11/1 (2008), pp. 154-167.
- DÍAZ-PLAJA, Fernando, *Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*, Barcelona, Dopesa, 1973.

19 "Per la dignitat del Districte", *EBP*, 21-2-1914, p. 1.

20 "La nostra candidatura", *EBP*, 4-3-1914, p. 1.

- ESCULIES, Joan, *Joan Solé i Pla : un separatista entre Macià i Companys*, Barcelona, Edicions de 1984, 2011.
- ESCULIES, Joan; MARTÍNEZ FIOL, David, *12.000: els catalans a la Gran Guerra*, Barcelona, Ara, 2014.
- FUENTES CODERA, Maximiliano, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, Universitat de Lleida-Pagès Editors, 2009.
- FUENTES CODERA, Maximiliano, *España en la Primera Guerra Mundial: una movilización cultural*, Madrid, Akal, 2014.
- MARTÍNEZ FIOL, David, *El catalanisme i la Gran Guerra: 1914-1918: antologia*, Barcelona, La Magrana, 1988.
- MARTÍNEZ FIOL, David, *Els "Voluntaris catalans" a la Gran Guerra: 1914-1918*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- MEAKER, GERALD, "A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918", en SCHMITT, Hans A. (ed.), *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988, pp. 1-65.
- MENÉNDEZ ALZAMORA, Manuel, *La Generación del 14: una aventura intelectual*, Madrid, Siglo XXI, 2006.
- MORALES LEZCANO, Víctor, "La intelectualidad del 14 ante la guerra", *Historia* 16, 63/1 (1981), pp. 44-52.
- NAVARRA ORDOÑO, Andreu, *1914: aliadófilos y germanófilos en la cultura española*, Madrid, Cátedra, 2014.
- ORTIZ DE URBINA, Paloma, "La Primera Guerra Mundial y sus consecuencias: la imagen de Alemania en España a partir de 1914", *Revista de Filología Alemana*, 15/1 (2007), pp. 193-206.
- RAFANELL, August, "Intel·lectuals catalans pro Germania", *Afers*, 64/1 (2009).
- ROMERO SALVADÓ, Francisco José, *España 1914-1918: entre la guerra y la revolución*, Barcelona, Crítica, 2002.
- SAFONT PLUMED, Joan, *Per França i Anglaterra: la Primera Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.
- SANTACREU, José Miguel, "La otra generación española del 98: los pensadores nacionalistas", *Estudios*, 55/1 (invierno 1998-1999), pp. 39-66.

Recursos electrònics emprats

- Biblioteca de Catalunya, *ARCA: Arxiu de Revistes Catalanes Antiques* [en línia], Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 2005. [Consulta: 3 de març de 2016]. Disponible a: <<http://www.bnc.cat/digital/arca/>>

LA “CASA DE MORALITAT” I L’ASIL DEL CARME DE NENES ÒRFENES DE VILAFRANCA

RESUM

Referències i dades inèdites sobre la creació d’una institució per a la catequesi religiosa i la posterior construcció d’una casa destinada a aquesta finalitat, que finalment acolliria les Germanes de la Vetlla i veuria situar al seu costat un asil per a nenes òrfenes.

ABSTRACT

References and unpublished data on the foundation of an institution for religious catechesis and the subsequent construction of a house intended for this purpose, which eventually would welcome the Sisters of the Vigil and later would have beside it an orphanage for girls.

De la preocupació per la formació moral de les nenes vilafranquines, en especial les que eren òrfenes, expòsites o de famílies amb pocs recursos, en sabem que el 1802 la Junta de Caritat havia arribat a una entesa amb la Comunitat de Preveres de Santa Maria per unificar les escoles, de manera que les nenes pobres poguessin assistir a les classes de l’escola de la Comunitat.¹

Desconeixem quina continuïtat va tenir aquesta labor de la Junta de Caritat, en especial a la vista dels convulsos anys que caracteritzarien la primera meitat del segle XIX a casa nostra. Data certa d’un nou servei d’aquest caire és el 1852, quan les Germanes Carmelites de la Caritat, l’institut religiós fundat per Joaquina de Vedruna, van constituir una primera comunitat a Vilafranca, que va passar a fer-se càrrec del servei a l’hospital i, al mateix indret, d’una escola per a nenes pobres de la vila, així com un servei d’ensenyament de nenes que podien pagar-ne la mensualitat.² Aquest caire potser es va mantenir durant tots els anys d’activitat de les vedrunes a l’hospital, tota vegada que el 1906 l’escriptor local Claudi Mas i Jornet critica que hi hagi “*escola per a les nenes de cases bones, convenientment separada d’altra escola especial pera les nenes pobres..., lo que censuro és*

1 Arnabat Mata, Ramon. *Manuel Barba i Roca (1752-1824). Entre l’humanisme i la il·lustració*, Vilafranca, Andana 2006, p. 143.

2 Masachs Suriol, Josep M. i Vallès Cuevas, Jordi. *Introducció històrica als hospitals de Vilafranca. Beneficència, caritat i assistència*, Ajuntament, Vilafranca 1986, p. 75. També Solé Bordes, Joan. *Les carmelites Vedruna a Vilafranca. Notes històriques del Col·legi El Carme-Sant Elies*, Vilafranca 2006, p. 13-18.

que no se les deixi alternar am les riques, am lo cual es conreua l'orgull d'aquestes ensemps que an aquelles se'ls infiltra l'aplanador sentiment de llur inferioritat social".³

També sabem que el 1859 la senyora Maria Manuela de Peguera i d'Adrolo va intentar que es tirés endavant una escola gratuïta per a nenes pobres, a càrrec de Catalina Carreras, mestra real, i Maria Rosa Casas i Maria Rocamora. Aquesta institució va estar situada a la plaça del Vall del Castell, a l'immoble conegut com a palau dels barons de Rocafort o casa Torrents i Miret, propietat de Maria Manuela de Peguera.⁴ L'immoble era conegut popularment com "ca l'Americano Gallina", potser pel fet que, ben proper, hi havia aquest mercat. Entre els establiments que havia acollit trobem "El rei de les arengades" i la "Casa de las 7 Puertas".⁵

No sabem si l'escola va arribar a funcionar, però Maria Rocamora Badell, Maria Rosa Casas Vilallona, de Gràcia, i Catalina Carreras Bertran consten com a propietàries de la casa, i el 6 de març de 1866 la venen a Magí Bertran Ruiz, a Joaquim Bonet Maimir i a Josep Trias Quintana, preveres beneficiats de la parròquia de Vilafranca.⁶ L'any 1867 la marquesa de Moyà, Josefa de Sarriera i de Copons, va deixar en el seu testament un donatiu de 40.000 rals de velló perquè es fessin obres a la dita casa, amb la condició que s'hi ensenyessin maneres i actituds de moral recta i religiosa.⁷ Els preveres Magí Bertran Ruiz, de 50 anys; Josep Trias Quintana, de 34 anys, i Joaquim Bonet Mainer, de 32 anys, tots beneficiats de l'església de Santa Maria, per una part, i per una altra part els preveres Julià Maresma i Oller, de 64 anys, de l'església de Sant Jaume de Barcelona, i Ramon Maria de Magarola i de Sarriera, de 36 anys, de la mateixa església de Sant Jaume, obrant aquests últims com a hereus de Josefa de Sarriera i de Copons, marquesa de Moyà i de Cartellà, viuda de Pere Carles de Sentmenat, marquès de Castelladosrius, reconeixen que, en escriptura,⁸ es diu que els preveres de Santa Maria van adquirir, com a laics i privats, per venda a favor d'ells feta per Maria Rocamora i Maria Rosa Cases en el seu nom propi i en el de Catalina Carreras, i pel preu de 3.946 duros 13 rals 10 maravedís, una casa assenyalada amb el numero dos, amb dues portes exteriors, situada al carrer del Vall del Castell de Vilafranca.⁹

Magí Bertran, Joaquim Bonet i Josep Trias van vendre l'immoble a Josep Morgades i Gili, canonge, i Josep Maria Novell Martí, prevere, el 1867,¹⁰ amb l'esmentada finalitat de tirar endavant la "casa de moralitat" que es pretenia crear en aquest indret. Els dos preveres hereus de la marquesa, a l'efecte que els altres reverends compradors més fàcilment puguin verificar l'adquisició de dita casa i practicar-hi les obres i millores convenients, fan a aquestes senyors un donatiu de 40.000 rals de velló, amb la condició que la casa es serveixi, sota el títol de "*Casa de Moralitat*", com a escola gratuïta, on alguns capellans instrueixin en la "*santa religió i moralitat*" els nens i joves de Vilafranca.

3 Mas i Jornet, Claudi. "La Instrucció Pública a Vilafranca. Cartes obertes al senyor Arcalde", a *Penadès Nou*, Vilafranca, octubre 1906.

4 Finalment la cessió de l'immoble sembla que no es va tirar endavant i es va revocar davant el notari de Barcelona Antoni Jaumar de la Carrera, el 22 de juny de 1865. Registre de la propietat. Vilafranca del Penedès

5 Bosch i Planas, Joan, i Solé i Bordes, Joan. *Aquella plaça vilafranquina*, Ed. Vilatana, Vilafranca 1994, p. 57.

6 Notari José Antonio Jaumar de la Carrera, tal i com consta al Registre de la Propietat de Vilafranca.

7 Bosch i Planas, Josep. <http://historiesdevila.blogspot.com.es/2015/08/lescola-de-la-moralidad-1867.html> (consulta 30 de març del 2016).

8 Notari José Antonio Jaumar de la Carrera, 6 de març de 1866.

9 Notari Josep Janer. Barcelona 2 d'abril de 1867.

10 ACAP. Protocols notari Francesc Ignasi Solà el 18 de febrer de 1867.

Sortosament, l'escriptura notarial reproduïx els articles del reglament d'aquesta institució que creiem que cal identificar amb un servei que ara en diríem de catequesi per a nens i nois:

Artículo 1) La casa de moralidad se abrirá todos los días festivos a las dos de la tarde, desde el primero de noviembre hasta la Pascua de Resurrección; desde Pascua, hasta el primero de julio a las dos y media; desde el primero de julio hasta el primero de setiembre a las tres; y desde el primero de setiembre hasta el primero de noviembre a las dos y media; quedando a cargo de la junta el avisarlo con anticipación, para que todos puedan estar reunidos a la hora de pasar lista como se expresa en el artículo siguiente.

Artículo segundo: a la media hora de ser abierta la casa (se abrirá según las estaciones del año) se cantará el Himno del Espíritu Santo, y luego se pasará lista por secciones notando falta de asistencia a los que no estén presentes.

Artículo tercero: Pasada lista se les enseñará a lo menos tres cuartos de hora la doctrina a los que todavía no han hecho la primera comunión, y a los que ya la han hecho y a los demás jóvenes se les hará por el mismo tiempo una plática moral, lectura o se les harán otras instrucciones según pareciese al sacerdote en cargado.

Artículo Cuarto: terminada la misma o la enseñanza del catecismo seguirá el tiempo de recreo que durará más o menos según las estaciones, quedando siempre a la voluntad del Sr. Presidente.

Artículo quinto: Después del recreo se rezará el rosario, haciéndose a su debido tiempo y Domingos el Mes de María y los Ejercicios de S. Luis Gonzaga y finalmente el canto de alguna letrilla.

Artículo sexto: Según los recursos que se reúnan, se procurará contribuir a la fiesta de San Luis y particularmente se solemnizará del mejor modo posible todos los años, la fiesta de la Virgen Santísima de las Mercedes, patrona principal de la casa de la Moralidad.

Artículo séptimo: se procurará todo lo posible que los jóvenes y muchachos que comparezcan a la Casa confiesen y comulguen al menos una vez al mes.

Artículo octavo: La Junta a su beneplácito y según los acuerdos distribuirá algunos premios a los jóvenes asistentes, atendiéndose al mérito y al buen comportamiento y demás requisitos que la buena moral y urbanidad señalen, de modo que los que sin justa causa falten, jamás se les dará premio ordinario alguno, ni tampoco podrán entrar en sorteo en los extraordinarios.

Artículo 9) No tendrán derecho a los premios ordinarios, los que hayan faltado sin previo aviso a la junta o a alguno de sus individuos cuatro veces desde la última distribución de premios; y los que tres veces hayan faltado, tampoco a los extraordinarios.

Artículo 10) No se permitirá que nadie salga de la casa sin el correspondiente permiso.¹¹

11 ACAP. Protocols del notari Francisco Ignasi Solá, 18 de febrer de 1867, fol. 68r (reproduïx els articles 2,3,4,5,7 i parcialment el 8); tots els articles complets en un document de l'Arxiu de Protocols de Barcelona, reproduïts per Bosch i Planas, Josep. <http://historiadesvila.blogspot.com.es/2015/08/lescola-de-la-moralidad-1867.html> (consulta 30 de març del 2016).

Tot sembla indicar, però, que la Casa de Moralitat va obrir provisionalment les portes a l'edifici situat al carrer de la Paloma, que Sabaté Mill¹² situava a l'immoble del número 5, del qual en aquest moment desconeixem la propietat, tota vegada que la premsa local publica el 1868 la nota següent:

*ES BUENO- Ha circulado estos días una hoja impresa dirigida a los padres y a los hijos de Villafranca anunciándoles la apertura de una casa de Moralidad en la calle de la Paloma de esta villa. Este establecimiento destinado al recreo y moralización de la infancia a imitación de los que existen en Bélgica y Francia es de una utilidad indudable por lo que recomendamos a los padres le confíen sus hijos porque a más de que en él aprenderán a ser hombres honrados y útiles ciudadanos, se evitan el verlos espuestos a riñas de plazuela, cualidad peculiar de los niños vagos que por todas partes abundan.*¹³

A l'any 1870 es devien acabar les obres i reformes de la casa, com ho indica l'any que consta a la llinda de la porta, però, per motius que ens són desconeguts, aquest servei no va acabar de funcionar, tota vegada que, pocs anys després, Josep Morgades i altres religiosos insisteixen a crear la Casa de Moralitat en un altre indret. Serà, en concret, al vilafranquí carrer de Ponent, al paratge conegut com l'Adoberia (*"la Blanquería"*), on hi havia una peça de terra que també donava a la que llavors anomenaven carretera de la Llacuna. Formava part d'una finca més gran, l'indava amb un paller i tenia aigua amb un abeurador (*"alberca"*). Estava gravada amb un cens. El 1851 l'havien adquirit Josep Tetas Guasch i el matrimoni Gabriel Jover Coll i Catalina Terradas, que l'any 1864 van haver de constituir un debitori sobre aquesta peça de terra.¹⁴ El 26 de gener de 1872, tres preveres de Vilafranca, Cristòfol Romagosa Vidal, Albert Rius Baltà i Josep Trias Quintana, la van adquirir¹⁵ amb caràcter laic i privat i no pas com a membres de la comunitat de preveres de Vilafranca. La intenció era la de crear allí l'esmentada "Casa de Moralitat", en una edificació de nova planta i adequada a les necessitats d'una iniciativa de formació religiosa que, certament, havia d'anar més enllà de la voluntat dels tres preveres que n'eren els promotors legals, de manera que, el 31 de desembre d'aquell any 1872, Josep Morgades ofereix suport econòmic a la iniciativa. Sabem que la casa era construïda l'any 1883 quan el propietari veí Joan Mestres Rosell es proposa construir-se una casa al seu costat.¹⁶ Tal com es fa constar en escriptura notarial d'aportació que fa Morgades, sembla que estem davant una institució d'abast general:

[...] que conociendo lo muy útil y benéfico que será para la juventud de dicha villa de Villafranca la educación tanto moral como directiva que va a dispensarse en aquella en el edificio de los Reverendos Señores Prebiteros Doctor Don Cristobal Romagosa y Vidal, Don Alberto Rius y Baltá y Don José TRIUS i Quintana, reesidentes en la presente villa de cuarenta y dos años de edad el primero, de cuarenta y cuatro el

12 Sabaté Mill, Antoni. *1er Centenari de la presència de les GG. Filles de Sant Josep a Vilafranca*, Ed. Caixa Penedès, 1987.

13 *El eco del Panadés*, 22 de gener del 1865

14 ACAP. Protocols notari Francisco Ignasi Solà, 20 de març de 1864.

15 ACAP. Protocols notari Ignasi de Traver, 26 de gener de 1872, fol. 31 a 34.

16 ACAP Fons Ajuntament de Vilafranca, obres i construccions. "Construcciones que D. Juan Mestres y Rosell desea parcticar en la calle de Corderos, carretera de la Llacuna formando esquina con la calle donde existe la casa de Moralidad". El plànol és del mestre d'obres Josep Inglada i va ser aprovat per l'Ajuntament el 2 de desembre de 1884. Volem agrair a Josep Bosch Planas que ens ha facilitat aquest document.

segundo y el tercero de cuarenta y dos, también en calidad de laica y privada persona, hacen levantar en la calle de Poniente de la misma villa y sabiendo por otro lado que les escasean los fondos con que cuentan para llevar a término dicho edificio, mayormente en los penosos tiempos en que se encuentra su clase, a fin de que no tenga que pararse tamaña obra por falta de medios, ha acordado el propio ilustre Señor Don José Morgades auxiliar su construcción comisionando a los tres referidos Señores para que inviertan en ella exclusivamente, dando cuenta, la cantidad de quinientos duros, equivalentes a dos mil quinientas pessetes [...] que pueda reclamar la expresada suma [...] siempre que por cualquier motivo dejase de darse por dichos Reverendos Señores Romagosa, Rius y TRus, sus sucesores o encargados, la enseñanza a que la tienen destinada o aplicarse a otro objeto análogo, queriendo que para la declaración de uno y otro caso, esto es, de si se da en el edificio indicado la enseñanza convenida actualmente, o si se destina a un objeto análogo, debe estarse al juicio y parecer del mismo ilustre señor [...] y para la seguridad del cumplimiento de lo estipulado... hipotecant [...] aquel terreno cercado de paredes y un cuarto de pluma de agua potable con su cañería, de extensión la tal finca dos mil treinta y un metros cuatrocientos veinte y un milímetros cuadrados que contiene, a poca diferencia, un octavo de jornal y nueve solares de terreno.¹⁷

També altres religiosos s'oferiran a col·laborar en aquesta iniciativa. Així els preveres Julià Maresma Oller i Ramon Maria de Magarola i Sarriera fan donació, el 23 de gener de 1872, de 10.000 pessetes per a aquesta finalitat.¹⁸

En acabar l'any 1881, la construcció sembla que ja era enllestida, una casa de planta baixa i un pis que encara no tenia número del carrer "por ser de reciente construcción". Ho sabem tota vegada que dos dels promotors -Cristòfol Romagosa Vidal i Josep Trias Quintana- venen la seva part al també prevere Joan Garriga Corbella, amb el pacte que "*el señor comprador no podrá destinar la finca antes descrita a otro uso y servicio fuera del que ha sido destinado hasta el presente y del cual confiesa el último hallarse debidamente informado*".¹⁹

En aquests anys, l'única comunitat de religioses que tenia activitat a la capital del Penedès, a banda de les carmelites de clausura, eren les germanes vedrunes, amb activitat docent a l'hospital i al col·legi adjunt, amb servei per a nenes òrfenes i expòsites a les mateixes instal·lacions. Justament el 1881 es va fundar la segona comunitat vedruna vilafranquina, la del Col·legi de Sant Elies, en aquesta casa dedicada exclusivament al servei d'ensenyament, de manera que seria bo saber com va reestructurar la institució les diverses comunitats, i si van tenir alguna mena d'activitat relacionada amb la nova "Casa de Moralitat" del carrer de Ponent, una propietat que va tenir diversos canvis legals, tota vegada que el 1883 Mn. Joan Garriga Corbella la va vendre a Clemente Quintana Cañellas, també prevere.²⁰ Aquest nou propietari morí el 17 de maig de 1892, i

17 ACAP. Protocols del notari Ignasi de Traver, 26 de gener de 1872, fol. 201 i 202.

18 ACAP. Protocols del notari Josep Parés, 23 de juny de 1911, es fa constar aquesta condició sobre la finca, com s'especificava en el protocol del notari de Barcelona Melitó de Loselles, de 7 d'octubre de 1892, i el de Badalona Antoni Llampallas, de 30 d'abril de 1897.

19 ACAP. Protocols del notari Joan Amich, 12 de desembre de 1881, fol. 1.116- 1.118.

20 ACAP. Protocols del notari Joan Amich, 22 de juny de 1883, fol. 703 i 704.

van ser els seus hereus de confiança els preveres Santiago Quintana Barrachina i Ramon Vilaplana Vilaseca.²¹ Aquests declaren llavors que la finca correspon i ha de passar a ser propietat dels preveres Pere Garriga Corbella i Hermenegild Santacana Fàbregas.²²

Per altra banda, caldria poder concretar el moment de la fundació de la comunitat de les Germanes Josefines a Vilafranca. Sabaté Mill creu que es va constituir el 24 de març de 1887, amb un total de vuit germanes que s'haurien instal·lat a l'edifici del carrer de Ponent, que potser tenia un ús molt limitat com a "Casa de Moralitat". S'ha dit que van ser l'alcalde Hermenegild Clascar i el rector de Santa Maria, Pere Garriga, els qui van promoure la cessió a les religioses Filles de Sant Josep de l'edifici del carrer de Ponent propietat de mossèn Climent Quintana²³. Les germanes Josefines estaven bàsicament dedicades a l'atenció domiciliària de persones malaltes –d'aquí que fossin popularment conegudes com a "monges de la vetlla"–, i Sabaté creu que primerament es devien instal·lar al carrer de Ponent, tot i que posteriorment s'haurien traslladat al número 5 del vilafranquí carrer de la Paloma.²⁴ En qualsevol cas, les Germanes de la Vetlla estaven en actiu el 1891 quan, el 27 de novembre, el bisbe de Barcelona Jaume Català Albosa va visitar les comunitats de Sant Elies, de l'Hospital i de les germanes Josefines "*dedicadas al servicio de los enfermos a domicilio*".²⁵

L'any 1899 l'arquitecte modernista Santiago Güell, directament relacionat amb la junta d'obra de la parròquia de Santa Maria, va presentar el projecte de construcció d'un asil al solar disponible al carrer de Ponent, construcció que seria aprovada el 28 de juny del mateix any.²⁶ Tal com es pot veure en una de les fotografies antigues, la casa inicial quedava a l'esquerra de la façana, i, al seu costat, es va construir la nova edificació de planta baixa i dos pisos, i també una capella al seu costat. El gener de 1901 va morir Josep Morgades i el 7 de maig d'aquest mateix any es va concretar notarialment el suport econòmic de Carme Torner Morgades²⁷, neboda del traspasat bisbe de Barcelona, ajut que mantindrien posteriorment els seus hereus de confiança, de manera que la capella seria inaugurada a finals de novembre de 1901.²⁸

21 Havia fet testament el 17 de març del mateix 1892 davant el notari de Sarrià Cèsar Gomis Soler.

22 Es fa inventari el 7 d'octubre de 1892 davant el notari de Barcelona Meliton de Losella Bruguera.

23 Sancho Paris, Daniel. <http://danielsancho-paris.blogspot.com.es/2016/07/prego-de-les-festes-del-barri-de-les.html> (Consultat el 19-7-16)

24 Sabaté Mill, Antoni. *1er Centenari de la presència de les GG. Filles de Sant Josep a Vilafranca*. Ed. Caixa Penedès 1987.

25 Arxiu Parroquies de Vilafranca. Llibre *Santas visitas desde el año de 1843. Vilafranca* (llibre no paginat ni foliat).

26 Mallart Raventós, M. L. *Santiago Güell i Grau. Arquitecte vilafranquí la seva obra 1892/1920*. Museu de Vilafranca, 1983, p. 64. No hem pogut localitzar a l'ACAP el plec del projecte, memòria i plànols, tot i que consta en l'índex de permisos d'obres del 1889 com a asil al carrer Ponent. ACAP. Ajuntament de Vilafranca. Obres: urbanisme i llicències d'obres de particulars 1898-1899. Expedient n. 51.

27 Nascuda a Vilafranca el 26 de juliol de 1859, filla d'Ignasi Torné, sabater, i de Josepa Morgades Gili, germana del bisbe, el seu avi patern era sabater i el seu avi matern, pagès. (Llibre de Baptismes de Santa Maria de Vilafranca del Penedès 1851-1857, foli 87r. i v.) Amb anterioritat havia nascut la seva germana Manuela Torné Morgades l'1 de gener de 1845, i el seu germà Jaume Ignasi el 14 de juliol de 1857. (Llibre de Baptismes de Santa Maria de Vilafranca del Penedès 1829-1838). Ni Carme Torné Morgades ni els seus germans no moren a Vilafranca entre 1894 i 1940. No consten al llibre d'òbits.

28 Sabaté Mill, Antoni. *1er Centenari...*

D'esquerra a dreta, la Casa de Moralitat, l'asil i la capella. (Foto. ACAP. Arxiu de la imatge i el so.)

Sembla que podia haver estat Carme Torner Morgades qui va realitzar les gestions per tal que fossin les carmelites les que tiessin endavant un asil sota l'advocació de Ntra. Sra. del Carme per a nenes òrfenes o molt necessitades d'empara, naturals de la població o comarca, "*fundació amb complides rendes on reben educació i instrucció dotze nenes dirigides per una comunitat de Carmelites.*"²⁹

El 1905 el metge municipal Carles Condis ressenyava el funcionament de l'asil a càrrec de les carmelites:

*Asil de nenes orfes.- Aquest asil fou construït l'any 1900 al carrer de Ponent. Hi són acollides actualment unes dotze nenes al cuidado de tres germanes Carmelites de la Caritat. És capaç per acollir-hi triple nombre d'orfes. Ben orientat, ben ventilat, amb plena llum solar, aigua potable en abundor, bona horta i oratori públic. Sa construcció es féu baix direcció facultativa i es compliren escrupolosament les prescripcions higièniques que exigeixen els establiments d'aquesta mena.*³⁰

La nota de la visita del bisbe de Barcelona Salvador Casañas Pagès, el 9 de maig de 1908, ens fa pensar en dues comunitats convivint, com qui diu l'una al costat de l'altra: "*Tampoco*

29 *Compendio ilustrado de la Historia del Instituto de RR. Carmelitas de la Caridad.* 1926.

30 Condis, Carles, metge titular. *Asaig de topografia mèdica de Vilafranca del Penedès.* Original inèdit mecanografiat. Vilafranca, octubre de 1905.

*olvidamos las Hermanas Josefinas dedicadas al cuidado de los enfermos, y al efecto visitamos detenidamente la Capilla y Casa de dichas Hermanas, así como la Casa Asilo para niñas huérfanas a cargo de las Hermanas Carmelitas de la Caridad”.*³¹

Una altra imatge de principis de segle permet veure d'esquiltlentes la façana de la Casa de Moralitat al costat de l'església i dues portes idèntiques a banda i banda, que ens fan pensar en els accessos independents de les dues comunitats religioses, tot i que potser és la portalada gran del fons la que empraven les germanes Josefines.

(Foto. ACAP. Arxiu de la imatge i el so.)

Però el 1910 l'espai seguia constant oficialment com a “Casa de moralitat” i residència de les “Hermanas Josefinas”, construcció no numerada, composta de baixos, un pis i diverses dependències al carrer de Ponent, que l'indava a l'esquerra amb l'església de l'Asil que van edificar els hereus de confiança de Carme Torner Morgades, abans Manuel Alegret. En aquell moment, n'eren els propietaris Pere Garriga Corbella i Hermenegild Santacana Fàbregas, preveres, però Santacana moria als 46 anys, a Sabadell, el dia 22 de setembre de 1910, i tota la propietat quedava a mans de Pere Garriga.³² Aquest va morir a Sant Andreu de Llavaneres el 19 de desembre de 1911, i, com que no havia fet cap disposició testamentària, la propietat va passar al bisbe de la diòcesi de Barcelona, Joan Josep Laguarda Fenollera. Finalment, Joan Badia Capdevila, prevere i degà del Penedès, actuant en nom del bisbe Joan Josep Laguarda però com a “laica y privada persona”, va vendre la propietat a Albert Olivella Galimany i Josep Bolet Artigas, ambdós preveres.³³ Aquest darrer moria als 37 anys, el 2 de juny de 1912, i tota la propietat passava a Albert

31 Arxiu Parroquies de Vilafranca. Llibre *Santas visitas*...

32 Registre de la Propietat. Vilafranca del Penedès. d'acord amb el notari de Barcelona Francesc de Sales Maspons el 18 de setembre de 1894. La inscripció és, però, del 7 de novembre de 1910.

33 ACAP. Protocols notari Josep Parés, 23 de juny de 1911, fol. 929 i següents.

Olivella. En aquest punt és quan, l'any 1916, s'inaugura l'asil Inglada Via que regentaven les germanes Josefines, de manera que podem creure que aquesta comunitat va traslladar la clausura a aquest indret, per altra banda molt proper al carrer de Ponent, de manera que les Carmelites Vedruna devien seguir ocupant l'asil del Carme.

Crec que aquesta tercera comunitat vedruna, la dedicada a l'asil de nenes òrfenes, és la que no vam saber interpretar quan vam estudiar els anys de la Segona República; la vam situar al casal conegut com cal Bertrolí o cal Jan Pau, al número 5 de l'actual plaça de l'Estació,³⁴ tota vegada que desconeixiem el pas de les germanes vedrunes pel carrer de Ponent. Així, ara creiem poder afirmar que les referències de l'asil que trobem a la premsa local durant els anys anteriors a la Guerra Civil, cal situar-les a les edificacions del carrer de Ponent. Per exemple, el 3 de gener de 1931, quan la crònica local parla dels pessebres exposats durant les diades nadalenques i fa referència als de l'asil de nenes;³⁵ el 14 de març de 1931 quan es ressenya la mort la Rda. mare Carme Rodon Roca, de Nostra Senyora del Remei, superiora de l'asil de nenes; el 30 de gener de 1932, quan la Junta de Protecció de la Infància i Extinció de la Mendicitat consigna un ajut a l'asil de nenes de Vilafranca; el 30 de desembre de 1933 quan es ressenya que l'asil de nenes participa en el concurs pessebrista, o el 6 d'abril de 1935 amb motiu de la ruta pastoral del bisbe Manuel Irurita, que també visita l'asil de nenes òrfenes, i encara el 4 d'abril de 1936, en què trobem ressenyats els oficis de Setmana Santa a l'asil del Carme.³⁶

El fet que els edificis del carrer de Ponent fossin de propietat particular ens fa pensar que no van ser intervinguts durant els anys republicans, de manera que l'activitat d'asil devia continuar allí. En contrapartida, la labor d'ensenyament del col·legi de l'hospital –possiblement mantenint també l'atenció a nenes mancades de recursos econòmics– va ser la que, l'estiu del 1933, es va haver de traslladar a cal Bertrolí, també coneguda com a casa Serra i Coromines, al davant de l'estació del ferrocarril, en ser obligada aquella comunitat a abandonar l'edifici de l'hospital, propietat d'un patronat amb majoria municipal³⁷. L'edificació, d'àmplies dimensions i amb jardins al costat, ara desapareguts, i al darrere, que ara en bona part també han desaparegut, era propietat de l'hereu Pau Vallès, que moriria durant la Guerra Civil, germà de la religiosa Carme Vallès, en l'àmbit religiós germana Clara, que no sabem si pertanyia a la congregació vedruna però que, en qualsevol cas, va facilitar l'ús de l'edifici per part de les religioses vedrunes foragitades de l'espai de l'Hospital, entre les quals hi havia l'"hermana Carmen dels nens", parvulista de llarguíssima trajectòria a Vilafranca, primer a l'escola de l'Hospital i, a la postguerra, a la de Sant Elies, que moriria en aquesta comunitat, ja molt anciana, el 1980.

Confirma les nostres sospites del traspàs de l'escola de l'Hospital a cal Bertrolí o Serra i Coromines el fet que, l'11 d'agost de 1934, la premsa vilafranquina parla de les Colònies Escolars Catòliques organitzades per la Mútua Escolar Penedès. S'especifica que van de colònies "*les nenes de l'Asil del Carme i les del Col·legi Sant Josep (abans Hospital)*"³⁸, indicació que ens fa pensar que es mantenen actius tots dos centres, a banda del col·legi de Sant Elies.

34 Solé Bordes, Joan. *Les carmelites Vedruna...*, p. 21.

35 Setmanari *Acció Catòlica* d'aquesta data.

36 Setmanari *Acció Catòlica* de les dates indicades.

37 La sortida de les vedrunes de l'hospital i l'escola fou un tema complex en l'àmbit municipal, marcat per un agre debat polític: El seu estudi defuig l'àmbit i els límits d'aquest treball.

38 Setmanari *Acció Catòlica*, agost 1934.

Mn. Albert Olivella, propietari de l'immoble del carrer de Ponent, va morir el 8 de setembre de 1943. Era ja la postguerra i a Vilafranca l'única comunitat vedruna que continuava en actiu era la de Sant Elies, però a les inscripcions oficials de la finca del carrer Ponent encara es mantenia la indicació de "Casa de Moralidad". La propietat va passar a la parròquia de Santa Maria, al senyor degà, Mn. Tomàs Pujadas Coll, que va inscriure el canvi de titularitat el 28 de maig de 1972 per tot seguit vendre-la, el 23 d'agost de 1972,³⁹ a l'Institut de las Religiosas Hijas de San José, la congregació que, des dels primers anys de la postguerra, havia reprès el servei geriàtric a l'asil Inglada Via i s'havia instal·lat al carrer de Ponent per regentar una escola infantil i mantenir l'asil de nenes. Aquest el van mantenir allí pràcticament fins que la congregació va marxar de Vilafranca, tot i que les acollides per la institució, quan tenien l'edat corresponent, continuaven els estudis en altres escoles religioses de Vilafranca. Pel que fa a l'edifici, les josefines, en tenir-ne la propietat, hi van portar a terme importants obres de renovació i millora per desenvolupar-hi les activitats de parvulari i jardí d'infants, amb el suport de l'obra social de Caixa Penedès⁴⁰, que també era al capdavant de l'asil Inglada Via. És aquí que podem afirmar que aquell edifici de la inicial Casa de Moralitat arquitectònicament desapareix o es transforma en la seva totalitat, mentre que les dues construccions de l'arquitecte Santiago Güell es mantenen igual, tot i que la capella deixa de tenir activitat habitual de culte i esdevé una mena d'espai polivalent. Les religioses fan declaració d'obra nova i la inscriuen el 3 d'abril de 1995. Indiquen que té planta soterrani, de superfície construïda 280,51 metres quadrats; planta baixa, de superfície 664'98 metres quadrats, amb un porxo de 149,81 metres quadrats; planta primera construïda de 497,4 metres quadrats, i planta coberta de superfície construïda de 102,95 metres quadrats. El solar té una superfície de 1.319,15 metres quadrats, en part no edificada i destinada a jardí.⁴¹

El 10 de maig de 1996 les Hermanas Josefinas (*"sede provincial de Hijas de San José, provincia de Catalunya"*) la venen a la Congregación de Religiosos Hijos de la Sagrada Familia,⁴² que segueix regentant el servei de jardí d'infants i parvulari fins al dia d'avui. Uns anys després, les josefines de la comunitat de l'asil Inglada Via deixarien també la seva activitat a la capital del Penedès.

39 Registre de la Propietat. Vilafranca del Penedès. Notari Víctor Esquirol Blajot.

40 Tot i que oficialment l'obra social de Caixa Penedès va passar a fer-se càrrec de l'asil Inglada-Via el 1957, el seu suport benèfic puntual és molt anterior. Així, el 5 de gener de 1924, Caixa Penedès destina part dels seus beneficis a les nenes pobres de l'asil en dos conceptes (escolar i auxili), tal com consta a les pàgines del setmanari *Acció catòlica* d'aquesta data.

41 Registre de la Propietat. Vilafranca del Penedès.

42 Registre de la Propietat. Vilafranca del Penedès, finca num. 1.417, davant el notari de Barcelona Segismundo Verdaguer Gómez.

Una postal de l'època esmenta l'Asil del Carme.

ANNEX

Padrón de habitantes en el término municipal de Vilafranca del Panadés. Año 1882⁴³

No consten religioses ni a l'hospital ni al carrer de Santa Magdalena (primera seu del Col·legi Vedruna Sant Elies), i al carrer de Ponent la numeració només arriba al núm. 53.

Padrón general del año 1900

Al carrer de Puigmoltó, 12 (Vedruna Sant Elies), consten 11 religioses i una servent

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Matilde Maño Guardiola	superiora	40	Sant Andreu de Palomar (BCN)	1
Elisa Serrat Vilar	germana	36	Olot (Girona)	12
Rosa Deseuras Vigo	germana	42	Gombreny (Girona)	19
Magdalena López Güell	germana	25	Valls (Tarragona)	1
Antònia Valls Huguet	germana	62	Ciudadilla [?] (Lleida)	19
Teresa Roca Farriols	germana	26	Olot (Girona)	1
Gertrudis Juan Orinella	germana	26	Valldigna (València)	3
Teresa Casañas Martí	germana	20	Granollers (Barcelona)	1
Pietat Rovira Canals	germana	50	Sant Llorenç dels Piteus (Lleida)	5
Isabel Rigual Galimany	germana	22	Sant Cugat Sesgarrigues (BCN)	8 mes.
Maria Cañellas Freixas	germana	54	Igualada (Barcelona)	3
Antònia Soler Carol	serventa	22	La Llacuna (Barcelona)	2

Com es pot observar, les germanes que porten 19 anys a Vilafranca havien de formar part de la primera comunitat que el 1881 va iniciar el Col·legi de Sant Elies al carrer de Santa Magdalena, o potser provenien del Col·legi de l'Hospital.

⁴³ Totes les dades que segueixen són extretes dels padrons d'habitants de Vilafranca del Penedès. Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès (ACAP). Arxiu Municipal de Vilafranca del Penedès

Al Col·legi de l'Hospital (rambla de Sant Francesc) consten 14 religioses, que hem de suposar que atendien també l'hospital, tota vegada que no consten en cap altre indret (al carrer de Sant Pere, 3, només consta la residència d'un sacerdot).

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Vicenta Tomàs Lluca	superiora	40	València (València)	2
Concepció Nasàs Pallarès	germana	36	Pons (Lleida)	12
Concepció Batlle Jaumà	germana	40	Barcelona (Barcelona)	5
Marcelina Rutllan Crusella	germana	52	Moia (Barcelona)	7
Rosa Collell Cuadras	germana	54	Palautordera (Barcelona)	9
Manuela Ferrer Comellas	germana	52	Berga (Barcelona)	23
Engràcia Pont Mestres	germana	58	Tàrraga (Lleida)	36
Celedònia Pigrau Montons	germana	68	Ripoll (Barcelona)	12
Genoveva Ferriol Burot	germana	37	Palafurgell (Girona)	10
Mercedes Escoda Ferrando	germana	34	Vilaseca (Tarragona)	12
Magdalena Ventura Suñer	germana	25	Castellar (Barcelona)	5
Teresa Tort Cardús	germana	56	Sant Quintí (Barcelona)	19
Carme Queralt Pérez	germana	23	Alcoi (Alacant)	1
Rosa Callís Pericas	germana	23	Berga (Barcelona)	1

Finalment, al carrer de Ponent, 62, que creiem que correspon a l'edifici de la Casa de Moralitat, partint de la consideració que la nova edificació de l'arquitecte Santiago Güell encara no estava enllestida, consten 12 religioses i 2 serventes, que, tot i que no s'especifica, han de ser el primer nucli de monges josefines (Filles de Sant Josep, també anomenades Serventes de Sant Josep, del pare Butinyà), tot i que en els llistats posteriors no apareix ni una sola d'aquestes religioses. Recordem que les josefines ja eren a Vilafranca el 1891, com ho certifica la nota de la visita pastoral del bisbe. Sembla difícil pensar que es tractés d'un altre orde de nou assentament a Vilafranca, i podem certificar que cap d'elles consta en els arxius de la congregació que fos Carmelita Vedruna:⁴⁴

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Rosa Centellas Vila	germana	44	Fenollosa (Barcelona)	3
Concepció Pairo Alabert	germana	36	Seterras [?] (Girona)	2
Maria Clotet Sirera	germana	43	Bayells [?] (Barcelona)	3
Margarida Torrents Arnau	germana	45	Salú [?] (Barcelona)	2
Margarida Fitó San-Climent	germana	36	Salú [?] (Barcelona)	8
Tecla Llauredó Barceiys	germana	27	Maspújol (Tarragona)	3
Teresa Fontdevila Molins	germana	27	Rialp (Lleida)	3
Lutgarda Ciurana Sans	germana	27	Tarragona (Tarragona)	3
Serafina Comellas Roquet	germana	27	Tordera (Barcelona)	5
Sinforosa Artau Pujol	germana	29	Vidreras (Girona)	2 mesos.
Joaquima Baso Matiera	germana	33	Lladios [?] (Lleida)	2 mesos
Coloma Ferrer Fusté	germana	35	Sant Esteve (Girona)	5
Narcisa Roura Parat	serventa	29	Grañena (Lleida)	4
Antònia Ribas Riu	serventa	16	Cardona (Barcelona)	2 mesos

⁴⁴ Volem agrair a M. Teresa Llach, autora d'importants estudis sobre la història de les Carmelites de la Caritat de santa Joaquina de Vedruna, les seves gestions i orientacions sobre aquest i altres aspectes del present treball.

Padrón General del año 191[0]

Al carrer de Puigmoltó, 16 i 18 (Vedruna Sant Elies), consten 13 religioses i una serventa:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Antònia Valls Huguet	religiosa	68	Ciutadilla [?] (Lleida)	29
Pietat Rovira Canals	religiosa	60	Morunys (Lleida)	15
Felipa Cañellas Freixas ⁴⁵	religiosa	63	Igualada (Barcelona)	13
Providència Suñé Mauri	religiosa	53	San Feliu de Codines (Barcelona)	3
Elisa Serrat Vilar	religiosa	47	Olot (Girona)	22
Beatriu Hony	religiosa	42	Centelles (Barcelona)	1
Mercè Juan Escorihuela ⁴⁶	religiosa	34	Tabernas (València)	13
Miracle López Güell ⁴⁷	religiosa	34	Valls (Tarragona)	10
Ramona Vila Rosal	religiosa	25	Berga (Barcelona)	10
Teresa Casañas Martí	religiosa	29	Granollers (Barcelona)	10
Mariana Roca Navarro	religiosa	34	Batea (Tarragona)	2
Montserrat Noeta	religiosa	26	Hospitalet (Barcelona)	2
Llúcia Ruiz Vigil	religiosa	28	Colunga (Astúries)	3 mesos.

A la Rambla de Sant Francesc, 14-16 (Col·legi de l'Hospital), consten 16 persones, però no s'indica ni la professió ni els anys de residència.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Miquela Soldevila Cubillas		60	Centelles (Barcelona)	
Celedònia Pigrau Montons		82	Ripoll (Barcelona)	[+10] ⁴⁸
Engràcia Pont Mestres		69	Tàrrrega (Lleida)	
Teresa Planas Bombardó		40	Les Preses (Girona)	
Consuelo Escoda Ferrando ⁴⁹		44	Vilaseca (Tarragona)	
Rosa Lladó Antich		45	Igualada (Barcelona)	
Felicia Simó Oliveras		38	Barcelona (Barcelona)	
Esperança Ventura Suñé ⁵⁰		35	Castellar (Barcelona)	
Eduvigis Tirado Sanmartín		34	València (València)	
Àngela Bas Sucarrat		34	Garriguella (Girona)	
Teresa Pla Calomer		32	Marga[?] (Barcelona)	
Dolors Salinas Capdevila		33	Olot (Girona)	
Rosa Vicent Fabregat		28	València (València)	
Mercè Tarrès Rocamora		29	Solsona (Lleida)	
Consol Magrañé Esteve		28	Cullera (València)	
Antònia Ferrer Esplugas		24	Santa Coloma (Tarragona)	

45 En el padró del 1900 apareix una Maria Cañellas Freixas.

46 No concorden els anys que indica que porta a Vilafranca, ja que no apareix en cap comunitat en el padró del 1900. En els de 1921 i de 1930 apareix una Gertrudis Juan Escorihuela.

47 En el padró del 1900 apareix una Magdalena López Güell.

48 Ja la trobem a la comunitat en el padró del 1900.

49 El 1900 apareix una Mercè Escoda Ferrando

50 El 1900 apareix una Magdalena Ventura Suñé

A l'Asil del Carme (carrer de Ponent, 62), ja hi trobem les Carmelites Vedruna, que han d'ocupar l'edificació nova segons plànols de l'arquitecte Santiago Güell del 1899.⁵¹ Hi trobem 4 religioses i 11 nenes emparades:⁵²

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Manela Ferrer Cumellas	germana C.	61	Berga (Barcelona)	33 ⁵³
Teresa Estornell Pastor	germana C.	37	Montibolvo [?] (València)	9
Francesca Trullàs Claramunt	germana C.	35	Manresa (Barcelona)	9
Dolors Marce Grau	germana C.	33	Bagà (Barcelona)	1

Al carrer de Ponent, 64 (creiem que és la Casa de Moralitat), trobem 12 "Siervas de S. José", amb dues serventes:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Maria Socorro Albert Bola	Sierva S. José	52	Grions[?] (Tarragona)	1
Maria Domingo Estalat	Sierva S. José	53	Murell [?] (Girona)	6
Rita Garriga Cardona	Sierva S. José	53	Sant Sadurní (Barcelona)	1
Rosa Vilà Cons	Sierva S. José	53	Echarreu [?] (Navarra)	1
Carmen Turruella Palau	Sierva S. José	48	Bañolas (Girona)	8
Rosa Sardans Rubí	Sierva S. José	38	Súria (Barcelona)	1
Dolors Puigvert Palomé	Sierva S. José	40	Viñols [?] (Barcelona)	3
Maria Martí Mir	Sierva S. José	41	Lurià [?] (Girona)	1
Justa Arvizu Sans	Sierva S. José	26	Bañolas (Girona)	1
Joaquima Rocanauge Company	Sierva S. José	26	Cantalops (Alava)	6
Baldomera Urieta Urive	Sierva S. José	22	Azuniega (Navarra)	1
Rosario Osés Etay	Sierva S. José	24	Gràcia (Lleida)	1
Amalia Iracheta Flamarique	serventa	23	Garriga (Barcelona)	3
Josefa Martí Tos	serventa	14	Lavader [?](Girona)	1

Padrón General del año 1921

Al número 5 del carrer de la Paloma hi viu un sacerdot amb la seva mare; al número, 7 paletes i peons.

A Puigmoltó, 18 (Col·legi Sant Elies), hi ha una comunitat de 15 religioses:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Amparo Armengol	superiora	48	Barcelona (Barcelona)	2 a. 6 m.
Teresa Casañas	germana	40	Granollers (Barcelona)	21 a. 2 m.
Pietat Rovira	germana	70	Sant Llorenç (Lleida)	25 a.
Maria Cañellas Freixas ⁵⁴	germana	74	Igualada (Barcelona)	23 a. 2 m.
Dolors Soñé ⁵⁵	germana	62	Sant Feliu de Codines (BCN)	14 a. 3 m.
Carme Galimany	germana	53	Gda. Panadés [?](Barcelona)	9 a. 10 m.

51 Al costat, a la vella Casa de Moralitat, hi trobem la comunitat de germanes josefines.

52 Tant en aquest com en els llistats que segueixen no esmentem, tot i que ens consten, els noms de les nenes asilades o les alumnes internes.

53 En el padró de l'any 1900 la trobem a la comunitat de l'Hospital de manera que es pot entendre que d'una comunitat en va sortir l'altra.

54 En el padró del 1910 apareix una Felipa Cañellas Freixas.

55 Tot i els anys que s'indica que resideix a Vilafranca, amb anterioritat no la trobem a cap comunitat.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Matilde Maño Guardiola	superiora	40	Sant Andreu de Palomar (BCN)	1
Amparo Sancho	germana	52	Gandia (València)	5 a. 3 m.
Maria Farriol ⁵⁶	germana	48	Montblanc (Tarragona)	6 a. 4 m.
Gertrudis Juan Escorihuela	germana	47	Tabernes (València)	1 a. 6 m.
Margarida Torrents Cots	germana	41	Sant Jaume H. (Girona)	1 a. 11 m.
Gertrudis Casanovas	germana	32	Terrassa (Barcelona)	6 m.
Maria Banús	germana	32	Calella (Barcelona)	2 a. 7 m.
Sabina Carreras	germana	25	Olot (Girona)	1 a. 11 m.
Josefa Balcells Prats	germana	29	Santa Coloma (Tarragona)	10 m.
Júlia Sanjuan	germana	25	Alcoi (Alacant)	1 a. 8 m.

A la rambla de Sant Francesc, 14 (Col·legi de l'Hospital), hi ha una comunitat de 20 religioses i 2 potser serventes:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Esperança Camprubí Casanova	superiora	60	Pobla de Lilet (Barcelona)	1 a.
Maria Bas Badia	germana	58	Cambrils (Tarragona)	4 a.
Carolina Barnils Trillas	germana	60	Granollers (Barcelona)	1 a.
Engràcia Pons Mestre	germana	79	Palladell (Lleida)	59 a.
Raimunda Bachs Agut	germana	48	S. Eulàlia Ronsana (BCN)	5 a.
Joaquima Bach Canadell	germana	50	S. Pere Torelló (Barcelona)	4 a.
Ramona Vila Rosal ⁵⁷	germana	51	Berga (Barcelona)	1 a.
Maria Saperas Garriga	germana	40	Dosaguas (Tarragona)	5 a.
Àngela Bas Sucarrat	germana	45	Garriguella (Girona)	17 a.
Teresa Pla Colomer	germana	43	Manresa (Barcelona)	18 a.
Josefa Casanovas Galimany	germana	39	S. Sadurní (Barcelona)	4 a.
Rosa Vicent Fabregat	germana	39	Castelló (Castelló)	3 a.
Antònia Ferrer Esplugas	germana	30	Santa Coloma (Tarragona)	13 a.
Maria Cortadellas Domingo	germana	28	Santa Coloma (Tarragona)	8 a.
Pilar Magem Tort	germana	25	Rijorimes (Barcelona)	7 a.
Josefa Sánchez Arnau	germana	30	València (València)	8 a.
Carme Baulenas Roma	germana	26	Tona (Barcelona)	4 a.
Amèlia Relluch Arnau	germana	25	Cullera (València)	4 a.
Maria Presas Albertí	germana	26	Castell d'H. (Girona)	2 a.
Ignàcia Lizarralde Garaycocheo	germana	29	Azpeitia (Guipuzcoa)	1 a.
Ramona Basomba Sandiumenge	labors	30	Solsona (Lleida)	8 a.
Gertrudis Denich Monica	labors	36	Barcelona (Barcelona)	8 a.

⁵⁶ Apareix ratllat amb llapis i una creu, com si s'indiqués l'òbit.

⁵⁷ Amb l'ordre dels cognoms canviats trobem Ramona Rosal Vila en el patró del 1930, que ha passat a la comunitat del Col·legi de Sant Elies.

Al carrer de Ponent, 62 (Asil del Carme), trobem 4 monges i 10 asilades:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Consol Gironès Candela ⁵⁸	religiosa	52	Alcoi (Alacant)	10 a.
Francesca Trullàs Claramunt	religiosa	45	Manresa (BBarcelona)	19 a.
Teresa Estornell Pastor	religiosa	47	Molchelvo (València)	19 a.
Mercè Pallés Alier	religiosa	44	Barcelona (Barcelona)	7 a.

Al carrer de Ponent, 64 (Comunitat Josefines), trobem 16 monges i una “mandadera”:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Teresa Pagès Oliveras	superiora	50	Celrà (Girona)	2 a. 8 m.
Maria Albana Busquets	germana	42	Sans (Barcelona)	2 a. 8 m.
Rita Garriga Cardona	germana	64	S. Sadurní (Barcelona)	10 a.
Maria Domingo Funoll	germana	64	Morell (Tarragona)	12 a.
Rosa Vilar	germana	66	Barcelona (Barcelona)	12 a.
Carme Torruella Palau	germana	61	Banyoles (Barcelona)	18 a.
Rosa Sardas Rubí	germana	51	Súria (Barcelona)	12 a.
Teresa Cañisà Obré	germana	44	Povoleda (Tarragona)	10 a.
Vicenta Iribarren Redón	germana	43	Pamplona (Navarra)	5 a.
Tomasa Ardanaz Aoiz	germana	35	Pamplona (Navarra)	6 a.
Anna Olivé Gallart	germana	35	Bellvei (Tarragona)	6 a. 3 m.
Babila Otano Migueliz	germana	35	Lerga (Navarra)	5 m.
Joana Viana Ochoa	germana	31	Goñi (Navarra)	6 a. 2 m.
Àngela Monteis	germana	44		5 m.
Maria Rosaura Prat	germana	32	Terrassa (Barcelona)	9 a. 4 m.
Teresa Vendrell Esteve	germana	25	Ordal (Barcelona)	5 a.
Josefa Aliu Colubret	“mandadera”	24	Calonge (Barcelona)	2 a.

Finalment, al carrer d'Hermenegild Clascar, 15 (Asil Inglada Via⁵⁹), trobem 6 religioses (germanes josefines):

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Andrea Frago	germana	40	Alcanador (Rioja)	6
Josefa Azpiroz	germana	33	Iribas (Navarra)	3
Maria Martí Mir ⁶⁰	germana	56	Cantalops (Barcelona)	6
Julia Lana	germana	39	Obanos (Navarra)	11
Carmen Irigaray	germana	31	Peralta (Navarra)	2
Ramona Suñé ⁶¹	germana	34	Cardona (Barcelona)	3

No trobem cap religiosa en altres indrets de Vilafranca on pensàvem que hi podia haver estat establerta alguna d'aquestes comunitats, com poden ser el carrer de la Paloma o la plaça de l'Estació, llavors plaça de la República.

58 Amb anterioritat no la localitzo en cap comunitat vilafranquina.

59 L'asil d'ancians comença a funcionar el 1916, i va a càrrec de les germanes josefines des del primer moment.

60 Aquestes tres religioses estan ratllades amb llapis, com si haguessin canviat de residència en els anys de vigència del padró.

61 També està ratllada amb llapis.

Padrón municipal del vecindario. Año 1930

Al carrer de Puigmoltó, 18 (Col·legi de Sant Elies), trobem la comunitat de 15 monges, 14 pensionistes i dues serventes:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Anna Roca Oller	religiosa (cap)	58	Valls (Tarragona)	1 a.
Dolors Suñé Mauri	religiosa	70	Sant Feliu de Codines (BCN)	25 a.
Eulàlia Vallès Santacana	religiosa	67	Vilobí (Barcelona)	25 a.
Gertrudis Juan Escorihuela	religiosa	56	Tabernes (València)	20 a.
Ramona Rosal Vila ⁶²	religiosa	52	Berga (Barcelona)	20 a.
Josefa Jordà Manyé ⁶³	religiosa	51	València (València)	20 a.
Margarida Torrents Cots	religiosa	50	Sant Jaume H (Girona)	12 a.
Teresa Fuster Cortés ⁶⁴	religiosa	40	Mallorca	2 a.
Miracle Estella Caballé	religiosa	34	Vilademires [?] (Girona)	12 a.
Josefa Balsells Prats	religiosa	36	Santa Coloma (Tarragona)	10 a.
Maria Pérez Alocen	religiosa	35	Donjaume [?] (València)	9 a.
Maria Nosás Tebé	religiosa	30	Pons (La Seu d'Urgell)	7 a.
Aurora Carrasco Justir ⁶⁵	religiosa	29	Madrid	4 m.
Maria Leó Agramunt	religiosa	24	València	6 a.
Maria Puerola Tresu	religiosa	28	Manlleu (Tarragona)	3 a.
Josefa Guiteras Guardaix	serventa	30	Vic (Barcelona)	2 a.
Josefa Bertran	serventa	17	Sort (Lleida)	2 a.

A la rambla de Sant Francesc, 14 (Col·legi de l'Hospital), trobem una comunitat de 23 monges i 3 serventes:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Maria Socorro Albert Bola	Sierva S. José	52	Grions[?] (Tarragona)	1
Dolores Prats Dachs	religiosa (cap)	57	Vich (Barcelona)	1 a.
Remei Olina Agulló ⁶⁶	religiosa	53	Pasanola (Lleida)	7 a.
Teresa Pla Colomer	religiosa	53	Manlleu (Barcelona)	15 a. [27 ?] ⁶⁷
Raimunda Bachs Agut	religiosa	62	Santa Eulàlia (Barcelona)	8 a.
Joaquima Llach Caudell ⁶⁸	religiosa	60	Torelló (Barcelona)	10 a.
Àngels Bas Sucarrat	religiosa	56	Garriguella (Girona)	15 a. [26 ?]
Rosa Ventura Suñé	religiosa	53	Castellà (Barcelona)	2 a.
Rosa Vicent Fabregat	religiosa	49	Castelló (Castelló)	14 a.
Dolors Roig Torrella	religiosa	47	Montblanch (Tarragona)	7 a.

62 En el padró del 1921 formava part de la comunitat del Col·legi de l'Hospital. És un dels pocs casos de canvi de comunitat que hem trobat abans de la guerra. En nota amb llapis al costat s'indica "absent".

63 Amb anterioritat no la localitzo en cap comunitat vilafranquina.

64 En nota amb llapis al costat s'indica "absent".

65 En nota amb llapis al costat s'indica "absent".

66 En nombroses inscripcions, com la d'aquesta religiosa, s'indica al costat "baixa" o "absent", amb llapis. Sembla indicació posterior a la realització del padró, potser dels anys republicans perquè l'índex ho és. Així, la rambla de Sant Francesc, a l'índex, apareix ja amb la denominació dels anys de la República: rambla de Pi i Margall.

67 Els nostres càlculs, a la vista dels padrons anteriors, difereixen dels que s'indiquen.

68 Tot i els anys de residència a Vilafranca que indica el padró, amb anterioritat no la localitzem en cap comunitat.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Pilar Magem Fort	religiosa	40	Santa Eulàlia (Barcelona)	10 a.
Rosa Gau Coll	religiosa	46	Calella (Barcelona)	3 a.
Maria Cortadellas Domingo ⁶⁹	religiosa	43	Santa Coloma(Tarragona)	14 a. [17 ?]
Josefa Sánchez Arnau	religiosa	45	València (València)	10 a. [17 ?]
Amparo Porta Bernet ⁷⁰	religiosa	45	Espluga (Tarragona)	2 a.
Dolores Sanmartí Riera	religiosa	46	Calaf (Lleida)	2 a.
Maria Pudu Gómez	religiosa	36	Yecla (Múrcia)	2 a.
Amèlia Pelich Arnau	religiosa	35	Canals (València)	8 a.
Maria Insar Zunzunegui	religiosa	35	Vilafranca (Guipúzcoa)	4 a.
Josefa Farràs Serrat	religiosa	31	Mollerussa (Lleida)	3 a.
Carme Prunés Piñot ⁷¹	religiosa	23	Manresa (Barcelona)	3 a.
Paulina Tió Sánchez	religiosa	23	València (València)	2 a.
Guadalupe Català Lledó	religiosa	29	Tarragona (Tarragona)	1 a.
Encarnació Regas Seda	religiosa	49	Mataró (Barcelona)	8 a.
Ramona Bosomba	serventa	46	Calaf (Lleida)	16 a.
Anita Raventós Desús	serventa	22	Vilafranca (Barcelona)	22 a.
Dionisia Robusté Palau	serventa	18	Valls (Tarragona)	1 a.

Per altra banda, al carrer de Ponent, 62 (asil del Carme), trobem 4 monges i 11 asilades:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
arme Rodón Roca	religiosa	63	Valls (Tarragona)	1 a.
Teresa Estornell Pastor	religiosa	57	València (València)	29 a.
Francisca Trullàs Claramunt	religiosa	56	Manresa (Barcelona)	27 a. [29 a ?]
Loreto Fàbrega Puig	religiosa	34	Arbúcies (Girona)	3 a.

Al carrer de Ponent, 64 (Casa de la Moralitat), consta una comunitat de 18 religioses (Filles de Sant Josep) i una serventa:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Maria Socorro Albert Bola	Sierva S. José	52	Griens[?] (Tarragona)	1
Andrea Pray Colás	religiosa (cap)	60	Alcarrate (Logroño)	15 a.
Rita Garriga Cardona	religiosa	71	Meur [?] (Barcelona)	20 a.
Maria Domingo Funoll	religiosa	72	Morell (Tarragona)	23 a.
Elisa Azpiroz Azpiroz	religiosa	28	Pamplona (Navarra)	5 a.
Maria Juncà Farrés	religiosa	62	Santa Pau (Girona)	8 a.
Joana Viana Ochoa	religiosa	44	Goñi (Navarra)	16 a.
Teresa Cañisà Obré	religiosa	52	Poboleda (Tarragona)	18 a.
Àngela Manteis Icart	religiosa	52	Vic (Barcelona)	7 a.
Vicenta Iribarren Arnicench	religiosa	50	Rediu (Pamplona)	7 a.

69 Amb posterioritat a la guerra va passar al Col·legi de Sant Elies, on va ser superiora.

70 Després de la guerra va passar a la comunitat del Col·legi de Sant Elies.

71 La popular "hermana Carmen dels nens" va ser parvulista de nens i, en acabar la guerra, va passar a la comunitat del Col·legi de Sant Elies amb alguna altra germana. Allí va seguir exercint aquesta labor i va ensenyar a llegir a in comptables generacions de vilafranquins -entre ells l'autor d'aquest treball- que recorden amb afecte el seu tracte, tot i que marcat pel rigor i l'exigència. Havia nascut el 1908 i des dels vint anys es va dedicar a l'ensenyament. Va morir a la comunitat del Col·legi de Sant Elies el 6 de maig de 1980.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Babila Otano Migueliz	religiosa	44	Serga (Pamplona)	7 a.
Anna Olivé Gallart	religiosa	45	Bellver (Barcelona)	7 a.
Maria Rosaura Prats	religiosa	45	Vilatorra (Barcelona)	18 a.
Rosa Sardans Rubí	religiosa	60	Súria (Barcelona)	20 a.
Encarnació Llinàs Serra	religiosa	32	Sant Daniel (Girona)	9 a.
Hilària Vallejo Balsa	religiosa	28	Vizcaya (Vitoria)	2 a.
Maria López Garcia	religiosa	29	Comillas (Santander)	2 a.
Margarida Caminos Guerrero	religiosa	28	Pamplona (Navarra)	3 a.
Josefa Ràfols Vidal	serventa	36	Olivella (Barcelona)	25 a.

Al carrer d'Hermenegild Clascar, 15 (Asil Inglada Via), consten:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Joaquim Inglada Via ⁷²	sacerdot (cap)	80	Vilafranca (Barcelona)	80 a.
Alberta Inglada Via	labors	74	Vilafranca (Barcelona)	74 a.
Teresa Mill Basell	serventa	35	Escaló (Lleida)	20 a.
Casilda Buesca Rodrigo	religiosa (cap)	65	Caseda (Navarra)	6 a.
Josefa Azperez Azperez	religiosa	72	Iribas (Navarra)	11 a.
Ramona Suñer Soler	religiosa	43	Cardona (Barcelona)	12 a.
Maria Martín Mir	religiosa	66	Cantallops (Girona)	16 a.
Julia Lena Cildos	religiosa	48	Llanos (Navarra)	9 a.
Carmen Fregaray Martínez	religiosa	41	Peralta (Navarra)	10 a.

No consta en aquest padró cap altra comunitat als indrets que hem revisat.

Padrón municipal. Año 1940

Aquest document presenta moltes deficiències. Alguns carrers com el de la Paloma ni tan sols hi consten. Al carrer de Puigmoltó i al del Carme no hi ha referència a la comunitat del Col·legi de Sant Elies, que sabem que ja estava en actiu. A la plaça de l'Estació (llavors "plaza del Sagrado Corazón"), 5, on hi havia hagut el Col·legi i la comunitat de l'Hospital entre 1933 i 1936, no hi consta ningú. Tampoc consta ningú a la rambla de Sant Francesc, 14 (Col·legi de l'Hospital), ni a l'hospital del carrer de Sant Pere, 3. Potser en aquest moment encara no s'hi havia establert la comunitat de germanes de la Caritat de Santa Anna de la mare Ràfols, que, a partir de llavors, va passar a portar el col·legi d'infantil i primària i el servei hospitalari.

Al carrer de Ponent, 62 (antic Asil del Carme), hi trobem una comunitat de 21 religioses josefines, 8 de les quals ja eren a la del carrer de Ponent, 64 (Casa de la Moralitat), segons el padró del 1930. També hi ha una serventa, però sense nenes asilades:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Andrea Frago Colas	superiora	70	Logronyo	2 a. ⁷³
Maria Juncà Farrés	germana	72	Santa Pau (Girona)	2 a. (18 a.) ⁷⁴
Maria Rosaura Prat	germana	53	Vilatorra	2 a. (28 a.)
Rita Garriga Cardona	germana	81	Lleida	2 a. (30 a.)

⁷² Ratllat amb llapis, potser per la seva mort poc després de fer el padró.

⁷³ Com es pot veure, no es tenen en compte els anys d'estada anteriors a la Guerra Civil.

⁷⁴ Indiquem entre parèntesi el càlcul, de la nostra autoria, sobre els anys que portava a Vilafranca, inclosos els de la Guerra Civil, en els quals desconexim l'activitat de les religioses.

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Teresa Cañisa Obre	germana	66	Poboleda (Tarragona)	2 a. (28 a.)
Àngela Monteis Icar	germana	66	Riuprimer	2 a.
Anna Olive Gallar	germana	54	Bellver	2 a. (17 a.)
Joana Viana Ochoa	germana	51	Goñi (Navarra)	2 a. (26 a.)
Hilària Balza de V. Ibisate	germana	48	Virgalo Mayor (Navarra)	2 a.
Manuela Usieta Dominguez	germana	42	Saragossa	2 a.
Josepa Sagardia Tellechea	germana	41	Navarra	2 a.
M. Jesús López Garcia	germana	39	Comillas (Santander)	2 a. (12 a.)
Mercè Lafuente Mazo	germana	26	Bellego (Viscaia)	2 a.
Ramona Barazar Zarranoy	germana	25	Navarra	2 a.
Mercè Fàbregas Riera	serventa	26	Sant Celoni (Barcelona)	2 a.
Babila Otano Migueliz	germana	55	Lerga (Navarra)	2 a.
Rita Lecea Larraya	germana	49	Esqueroz (Navarra)	2 a.
Gregòria Majurieta Dominguez	germana	52	Olleta (Navarra)	2 a.
Rosario Car Aycarete	germana	50	Sellera (Girona)	2 a.
Petra Navarlaz Eles	germana	48	Rechilla (Palencia)	2 a.
Florencia Navarro Gil	germana	38	Arteta (Navarra)	2 a.
Francisca Ochotorena Leuz	germana	28	Rebascoin (Navarra)	2 a.

A Hermenegild Clascar, 17 (Asil Inglada Via), trobem una comunitat de 7 religioses i 20 asilades⁷⁵:

<i>Nom i cognoms</i>	<i>Càrrec</i>	<i>Edat</i>	<i>Natural de</i>	<i>Anys a Vilafranca</i>
Casilda Oneca Rodrigo	religiosa	75	Caseda (Navarra)	1 a.
Josepa Azpiroz Azpiroz	religiosa	53	Iribas (Navarra)	23 a. ⁷⁶
Ramona Suñé Soler	religiosa	55	Cardona	25 a.
Maria Mir Martí ⁷⁷	religiosa	75	Cantallops (Girona)	25 a.
Júlia Lena Cildos	religiosa	58	Obanos (Navarra)	21 a.
Carmen Irigaray Martínez	religiosa	52	Peralta (Navarra)	20 a.
Llorença Gorostidi Eceiza	religiosa	32	Amezqueta	7 a.

75 En concret 19 dones (5 de Vilafranca, 8 del Penedès i algunes de poblets de Lleida, Tarragona, Cervera, Batea i Elx), una serventa i un nen d'onze anys

76 El fet que aquí sí que constin els anys d'estada potser indica que les religioses no van deixar el servei de l'asil durant els anys de la guerra. Caldria cercar-ho.

77 En altres inscripcions la trobem com a Maria Martí Mir.

LES BRUIXES DE SUBIRATS

RESUM

D'entrada, cal assenyalar la font que permet conèixer aquest cas particular. Més endavant es detallen els trets que la fan única. És consultable, de forma transcrita, el seguiment que el bisbe de Barcelona va fer del cas de Na GERALDA de Codines, des de la visita pastoral de 1304 [Annex I] fins a l'interrogatori de 1307 [Annex II] i, finalment, el de 1330 [Annex IV]¹.

ABSTRACT

From the outset, it is noted the source that allows us to know this particular case. Later the characteristics that make it unique are explained. It is possible to consult the transcription of the monitoring that the bishop of Barcelona did of the case of Na GERALDA de Codines, from the pastoral visit in 1304 [Annex I] to the interrogation of 1307 [Annex II] and, finally, that of 1330 [Annex IV]

La informació més rellevant que es pot extreure dels textos esmentats serà el pretext per aprofundir en l'anàlisi de dos aspectes concrets de la societat catalana del segle XIV. Primer de tot, Perarnau fa un repàs de la vida de GERALDA que dóna llum a elements importants. Parla d'un metge musulmà anomenat Bonfi, que hauria conegut a Vilafranca del Penedès. Aquí tenim, per una banda, la medicina, en aquell moment molt vinculada a l'astrologia, i, per l'altra, la situació de la minoria musulmana.

Quant a la medicina, les fonts ens parlen del "mal de llegodisses" o els gotorns, el mal de vives o "terçó"; i també d'un mètode concret de diagnòstic: l'observació de l'orina, la presa del pols, a banda de donar consells als pacients i de fer conjurs mitjançant les oracions de la doctrina cristiana per sanar-los. El diagnòstic a través de l'orina és molt revelador, i molt important en relació a un dels principals pensadors d'aquells temps: Ramon Llull.

Per altra banda, d'Axa, poca informació ens en dóna. Diu que s'estava al castell de Subirats i era mantinguda pel seu castlà, Guillem de Subirats (el senyor de Subirats era Guillem II d'Entença i de Montcada). Axa practicava els conjurs i endevinacions a través d'una corretja. A més, diu que feia una màgia per a la qual agafava tres grans de blat entre les mans i es tornaven negres. També aporta el testimoni d'una veïna, Ermessenda de Codins o Codines.

¹ Els textos dels interrogatoris procedeixen de Josep Perearnau: "Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV", *Arxius Catalans de textos antics*, núm. 1, Barcelona 1982.

LA MEDICINA LUL·LIANA I NA GERALDA DE CODINES

És interessant tenir en compte algunes consideracions importants abans d'entrar en matèria. Elisenda Solera, de Castellví de la Marca, una endevinadora, se sap que acompanyava unes “bones dones”. Així es denominava també les dones càtares, però alguns ho aplicaven a aquelles persones dolentes que teòricament induïen la persona que les acompanyava –o d'això se les acusava– a les pràctiques de conjuració, d'endevinació i de formulació de malefícis. Aquests mals esperits van ser els primers a rebre la denominació de “bruixes”.

Per altra banda, cal destacar el fet que els coneixements d'aquestes dones, que practicaven la medicina a cavall de la màgia i la superstició, estaven vinculats a l'empirisme, relacionats amb la vida, sobretot amb el naixement, la salut, la malaltia, la sexualitat i l'amor; i amb la mort. Però, tot i això, veurem que els coneixements de GERALDA DE CODINES van més enllà d'aquesta perspectiva tan empírica. Aquí queda ja enunciada una de les polèmiques a nivell ideològic que va marcar els fenòmens de la màgia i de la medicina a la Catalunya baixmedieval. L'art de la salut es perfeccionà amb les aportacions teòriques del metge andalusí Averrois (1126-1198) i amb el nou model de medicina més estretament lligada amb la pràctica, defensat per Ramon Llull (1232-1315). Llull, com es pot veure, va ser contemporani de GERALDA DE CODINES.

Ramon Llull es guiava pel pensament medieval, hereu dels científics i pensadors grecs i romans. De fet, però, els coneixements en medicina, matemàtiques, astrologia i filosofia d'aquell temps (segle XIII) arribaven a Occident en llengua àrab, la dels principals traductors dels autors clàssics. Per això Llull va assolir la majoria dels seus coneixements a través de l'àrab. Molts serien els pensadors musulmans que omplirien la llista de les fonts del pensament de Llull.

El model mèdic de Llull es basava en el pensament clàssic d'Hipòcrates (460 aC-37 aC), segons el qual primer calia diagnosticar, després fer el pronòstic i, finalment, el tractament. Per tal de fer aquest reconeixement del cos del pacient, fonamentalment observava les febres, l'estat de l'orina i el pols. Un model que veiem reflectit en el mètode de GERALDA DE CODINES.

Pel que fa a la febre, Llull distingia quatre estats, que, segons el pensament científic clàssic, es correspondrien als quatre elements bàsics del món (aigua, terra, aire i foc). Distingia entre febre terciana, quotidiana, quartana i contínua. Els tres primers, però, es dividien en simple i doble. Un article de José María Sevilla sobre la medicina de Ramon Llull desglossa cadascun dels tipus relacionant-los amb les afectacions al cos. Per exemple, la febre terciana produiria lesions al cervell, la quotidiana a l'estómac, la contínua al cor i la quartana al sistema nerviós i a l'intestí. També hi tenen relació les malalties que les provocarien. La terciana seria provocada pel còlera; la contínua per la podridura de la sang; la quotidiana per una flegma podrida i la quartana per la melangia. I tornant amb els quatre elements, la terciana seria vinculada al foc (calor i sequedat), la quotidiana a l'aigua (fredor i humitat), la quartana amb la terra (sequera i fredor) i finalment la contínua amb l'aire (humitat i calor).

El model de les febres és utilitzat per GERALDA DE CODINES, sobretot per al diagnòstic a través de l'orina. Segons Ramon Llull, l'orina sana és “lluïda i daurada” per la calor del foc i l'aire. L'orina vermellosa ho és per la sang, i pel foc i la terra, que és l'orina malalta. A l'orina es distingeix, de fet, segons la diafanitat de l'aire, la lluïdesa pel foc, la negror per la terra i la blancor per l'aigua. Si aquest model el comparem amb el de GERALDA DE CODINES, veurem que és el mateix, però fins i tot més treballat. Segons GERALDA, si la febre és contínua, l'orina és *citrina* o d'un groc llimona; si és terciana, vermella; si és quartana, d'un color rosat i, finalment, si és quotidiana, diu que és gairebé blanca i sobretot escumosa.

Finalment interessa veure els consells i recomanacions que fa per a cadascuna de les febres. Pel que fa a la terciana i a la contínua, recomana als pacients fer dejuni i abstinència. El mateix que l'Església catòlica recomana per la quaresma, seguint el mateix camí que Jesús va fer durant quaranta dies al desert. Si és quotidiana, per tant, escumosa i blanca, o quartana, rosa, indica que és un apostema i, per tant, caldria anar a un metge "major".

Interessa veure el significat de paraules que formaven part del món de Geralda de Codines, però que s'han perdut. Fa menció dels "*gotorns*" o "mal de *llegodises*". És considerat com un efecte de malefícis realitzats a una persona, que provoca galteres, tumors, bocis o altres inflamacions, sobretot en les criatures. Una altra interpretació parla del mal de llogadisses com els bonys que surten a l'aixella o als engonals per les mateixes causes.

LA MINORIA ISLÀMICA I N'AIXA DE SUBIRATS

Els musulmans integrats dins de territoris cristians, després de les conquestes dels segles XI i XII, es denominaven "mudèjars". Aquests eren, doncs, els musulmans que perduraren en territori cristià. A l'Aragó la integració socioeconòmica va ser més clara. Aquest fet ha permès que la memòria col·lectiva sobre aquesta minoria es conservi millor. En el cas de Catalunya, no ha estat així. I és que la situació dels mudèjars després de la conquesta pels cristians de les taifes de Lleida (1137), de Tortosa (1148) i, finalment, de Siurana (1153), era de total inferioritat respecte als cristians. De fet, suposaven una realitat residual en el teixit socioeconòmic català. Les dues principals característiques dels mudèjars des del segle XII, segons els mudejaristes, són el xoc cultural que va suposar la integració i la permissivitat dels senyors cristians, moguts sobretot per motius pràctics, ja que eren útils per a l'economia.

Una altra de les consideracions que els especialistes destaquen d'aquest procés d'integració és la geografia humana de la població mudèjar. A Catalunya es concentren sobretot a les valls del Segre i de l'Ebre. Però en la visita pastoral que aquí s'analitza, seguint l'estela d'aquestes dues dones, apareixen dues persones que devien ser seguidors de la fe islàmica: Bofim, a Vilafranca, un nom que també podria referir-se a un home d'origen occità, potser un càtar emigrat,² i Axa, aquesta sí, una dona musulmana. En el primer cas es podria tractar d'un mercader, o d'un artesà ceramista, que era l'activitat gairebé exclusiva dels mudèjars. Però també eren teixidors, tintorers, sabaters, artesans del metall, de la fusta, o fabricaven sabó. I l'Axa, a la Parròquia de Sant Pere de Lavern, segurament estava més relacionada amb el món rural i les feines del camp. En aquest sentit, les tècniques de cultiu musulmanes es mantingueren, sobretot les relacionades amb l'extracció i la canalització de l'aigua per al regadiu. Fet que va comportar topades amb els cristians, alhora de l'inevitable repartiment de les aigües. S'han detectat alguns plets per aquesta problemàtica.

Algunes dones musulmanes també destacaven per ser sanadores i per tenir una aflluència de clients de totes tres creences (jueus, cristians i musulmans), cosa que vincula les activitats de la minoria islàmica amb el tema que ens ocupa. Utilitzaven les pràctiques mèdiques tradicionals, que generaren el recel de les autoritats cristianes. Al Concili de Lleida, ja el 1173, s'amenaçava d'excomunió els cristians que acudissin a sanadores o sanadors, ja fossin musulmans o jueus. L'historiador José Hinojosa Montalvo ens diu que es va haver de repetir l'amenaça perquè l'activitat era un costum molt quotidià. Més enllà de l'economia, el gruix del conflicte entre mudèjars i cristians estava en el contacte social i personal diari. La vertadera identitat del mudèjar era ser "l'altre", aquell que és tolerat, sempre tenint molt present què és infidel. I que l'únic futur en el si

² Bonfill o Bofill apareix en la documentació sobre les migracions de càtares a Catalunya.

de la societat cristiana passava per la conversió al cristianisme o el servei i la força de treball per als cristians.

Per altra banda, la victòria cristiana sobre els musulmans feia evident el predomini dels cristians, que consideraven millor els mudèjars que no pas els jueus. Això era així pel fet que els mudèjars eren vistos com a eficaços treballadors, a diferència dels jueus, sobre els quals van recaure tots els tòpics medievals d'allò negatiu.

Per tant, vista la identitat d'una i altra comunitat, i les consideracions que uns i altres tenien respecte als altres, podem arribar a la conclusió que el contacte no era ben vist. De fet, tant els musulmans com els cristians estaven molt interessats a preservar la puresa dels seus sistemes de valors tradicionals. Per tant, l'única manera d'aconseguir-ho passava per prohibir qualsevol contacte físic que anés més enllà del bon veïnatge. Es prohibiren els matrimonis mixtos i qualsevol relació sexual.

La convivència entre musulmans i cristians, doncs, no va ser exempta de problemes i tensions. Fet que es podia traduir en el desplaçament de poblacions senceres, la pèrdua de la propietat, la pujada de la pressió fiscal o la pèrdua d'autonomia de les aljames (nuclis polítics de les comunitats mudèjars). S'ha demostrat que mai va existir una integració completa. Avui dia els mudejaristes tendeixen a parlar de coexistència més que de convivència.

A les declaracions de Geralda o Geraula de Codines (Barcelona, juliol de 1307), apareix el citat Bofim. Josep Peranau interpreta que aquest “[...] *medico extraneo, qui venit per mare ad Villa Francham, nomine En Bofim* [...]” devia ser musulmà. Però del text no se’n pot extreure aquesta conclusió només pel simple fet que ve per mar. La doctora Vinyoles és més prudent i és limita a traduir el text original: “[...] *lo aprendió de un médico extranjero que llegó por mar a Vilafranca, llamado Bofim* [...]”. Malgrat això, en cas que Peranau tingués raó i fos realment un mudèjar que visqués en territori cristià, els condicionants culturals i socials impedirien que entre Geralda i Bofim hi hagués alguna cosa més enllà de la transacció de coneixements, o, hipotèticament, econòmica. A més, és improbable que a una dona sospitosa d'heretgia, sota interrogatori de les autoritats eclesiàstiques, li interessés de revelar la identitat mudèjar del seu mestre. Això no faria més que agreujar la sospita i despertar la imaginació del tribunal a l'hora d'ampliar els càrrecs de què se l'acusava.

En el mateix interrogatori, Geralda de Codines parla de “*la sarraïna, que vivia al castell de Subirats. Digué que es deia Aixa, i que feia endevinacions i conjuracions de robatoris i malefícis amb una corretja, com va sentir i veure una veïna seva, Ermessenda de Codina*”. I, més endavant: “*Aixa, que vivia per ella i mantinguda per Guillem de Subirats, castlà del dit castell*”

El bisbe només sabia que Axa era mantinguda pel castlà de Subirats. Geralda li ho havia revelat, aportant, com hem vist, el testimoni d'aquesta Ermessenda de Codines i la seva pròpia experiència. En el cas d'Axa, a més, era considerada com a practicant de la medicina sanadora, o la màgia. A banda dels sortilegis d'endevinació per trobar coses perdudes, els conjurs amb la corretja i el dels grans de blat, la relació amb el castlà no queda gens clara, i dona peu a sospites sobre possibles relacions sentimentals que haurien anat del tot en contra d'Axa. De fet, sembla que Geralda tingués alguna rancor envers Axa, ja que denuncia, en la seva declaració, que Axa era mantinguda pel castlà. Tanmateix, les autoritats eclesiàstiques es limitaven a la vigilància i la coerció sobre els investigats per evitar la propagació de les pràctiques heterodoxes [Annex III].

LA INQUISICIÓ: EL DISCURS DE L'HERETGIA

Abans del segle XII, la idea d'un Tribunal del Sant Ofici era del tot impensable, però la vigilància de la puresa de la fe era evidentment un problema, ja des dels primers temps del cristianisme. Els responsables d'aquesta tasca, quan els pares de l'Església consolidaven les bases de la institució ja al segle II dC, eren els bisbes. Però durant els darrers segles de l'Imperi romà l'autoritat dels bisbes no sempre fou reconeguda, cosa que miraria de resoldre la reforma del papa Gregori al segle XI. En aquest període, la sentència de l'Església respecte a l'heretgia era l'excomunió en els casos més extrems i considerats perillosos per a la comunitat.

L'actitud de l'església envers l'heretgia va anar variant paral·lelament a l'augment de la magnitud del problema heretge. Quan, abans del segle XI, els heretges eren persones que a títol individual predicaven valors contraris a la posició oficial, la preocupació i l'actuació de l'Església eren menors. La preocupació de la jerarquia eclesiàstica va arribar amb els grans moviments herètics de masses: els càtars i els valdesos.

Un altre aspecte a remarcar de l'heretgia medieval i la Inquisició és que la geografia coincideix: allà on va sorgir l'heretgia, allà es van crear els primers tribunals. Catalunya i la resta d'estats de la Corona d'Aragó van ser els primers territoris a acceptar l'enduriment de les sentències respecte a aquests casos, i els primers també a acceptar que el Papat hi instal·lés els tribunals pel fet que a la veïna Occitània va néixer i desenvolupar-se el moviment càtar ja des del segle X. Els valdesos, d'altra banda, es desenvoluparen al nord-est d'Itàlia. Per tant, la seva influència i impacte no arribà a Catalunya, si més no en la magnitud amb què va arribar el moviment càtar.

Per la plena intervenció del Papat, com també de les monarquies de França i de la Corona d'Aragó, hem de pensar que les dimensions del problema, a tots els nivells de la societat, eren molt importants. En aquest sentit, cal remarcar la gravetat del fenomen en relació amb les decisions que prengueren les autoritats tant polítiques com religioses. Només un exemple: Pere II d'Aragó, el Catòlic, va decretar, l'any 1196, la pena de mort a la foguera per als heretges, després que un tribunal episcopal decretés la mateixa sentència al Sacre Imperi Romanogermànic l'any 1172. Però es trobava lligat de peus i mans en aquesta qüestió: malgrat la seva inclinació política contra els heretges, havia de defensar els seus vassalls, els nobles occitans que no seguien l'obediència catòlica, encapçalats pel comte Ramon VI de Tolosa (1156-1222), contra els cavallers croats de Simó de Monfort, incitats pel papa Innocenci III.

No hem d'oblidar, però, que la pena de mort contra els heretges s'havia formalitzat amb el decret de Gracià (1140), una de les obres més importants del Dret Canònic. Aquest assimilava la pena de mort per als heretges amb la que menciona l'Antic Testament contra els blasfems. La blasfèmia era qualsevol paraula o manifestació que atacava la figura de Déu o allò que era sagrat. Aquestes són les bases sobre les quals descansava la raó de ser del Tribunal de la Inquisició.

Amb tot, segons l'expert en el món de la Inquisició i en l'orde dels dominics Antonio Larios Ramos, la principal finalitat de la Inquisició era *"l'ajuda i la salvació de les ànimes mitjançant el restabliment de la unitat de la fe cristiana"*. Una missió que provenia completament de l'autoritat apostòlica i, per tant, de la voluntat pontifícia. Per tant, veiem que, en els primers temps de la Inquisició, el control de la fe i la seva unitat estan en mans del Papat, cosa que canviarà durant la segona etapa de la Inquisició a la Corona d'Aragó i a la Corona de Castella. Amb la unió monàrquica, l'anomenada Inquisició espanyola esdevé un instrument al servei de la monarquia dels Reis Catòlics des de 1483.

LA INQUISICIÓ APOSTÒLICA A LA CORONA D'ARAGÓ. EL CONTEXT DE L'HERETGIA

Fins als canvis que es van produir al segle XII, és fàcilment observable com el discurs de l'Església sobre l'heretgia no era unívoc, ni tampoc immutable. El repte que suposaren els moviments càtar i valdès va ser el que va donar el tret de sortida als tribunals del Sant Ofici, davant l'evidència que els tribunals episcopals tenien la jurisdicció excessivament limitada per tal de perseguir moviments geogràficament tan amplis.

La intervenció de la monarquia va ser clau en aquest aspecte per tal de forjar una institució capaç d'eradicar l'heretgia més enllà de les fronteres dels bisbats. El primer document legal que formalitza la persecució va ser la Constitució de 1194, emesa a Lleida per Alfons I. Es tracta d'un document que autoritza les autoritats eclesiàstiques a perseguir els valdesos, també coneguts com a "pobres de Lió". Per tant, la connivència entre l'Església i la Monarquia va ser imprescindible per aconseguir que la unitat de la fe fos efectiva.

Durant el segle XIII es posaren les bases del nou tribunal. En primer lloc, el desterrament de tots els heretges de la Corona Catalanoaragonesa, segons la Constitució de Jaume I de 1225, on es protegia jueus i musulmans, però no els heretges cristians [Annex V]. Pocs anys després, el 1232, Gregori IX emet la butlla *Declinante iam mundi vespere ad occasum*, que autoritza formalment la constitució d'un Tribunal de la Fe a Catalunya. De fet, el destinatari d'aquesta butlla era l'arquebisbe de Tarragona, la màxima autoritat eclesiàstica del Principat, també anomenat "metropolità de Catalunya". Malgrat que els bisbes anessin perdent competència respecte a la unitat de la fe, el Papat confiava aquest nou tribunal al control de la jerarquia eclesiàstica.

A Occitània, els càtars havien estat objecte de diversos concilis (Reims 1148, Montpeller 1162 i Tours 1163). En aquest darrer ja es conferí als bisbes l'autoritat d'*inquiri*, o cerca i càstig de les actituds de fe, i el 1178 s'instituïa a Tolosa un tribunal amb aquesta funció. Suposadament era un tribunal amb representació de tots els bisbes afectats pel fenomen càtar. D'aquesta manera, no es creava una institució nova sota l'autoritat directa del Papat, havia de ser simplement una delegació dels bisbes per jutjar conductes herètiques. El nou Tribunal Pontifici va ser el de Gregori XI, l'autoritat del qual sí que emanava directament del Papat.

Però calia, per al correcte funcionament del nou tribunal, recollir tota la legislació respecte als heretges. En aquest sentit, el 1231 es publicava la butlla *Excommunicamus*. Els Inquisidors eren llavors jutges enviats per la Santa Seu. Aquest mateix 1231 el tribunal apareixia a Alemanya; el 1232 a la Corona Catalanoaragonesa i el 1233 a França. Entre 1233 i 1239 la Inquisició va ser concedida a l'Orde de Sant Domènec -els dominics-. Això es devia a la bona preparació intel·lectual de l'orde. En aquest sentit, cal destacar l'impacte que la Inquisició va tenir en l'Orde dels Dominics. Aquesta va suposar l'inici d'una megalomania que va voler fer de la seva memòria un relat de "mites" i "gestes" d'aquells dominics que es consideraven, per ser les forces de l'ordre i de la unitat de la fe, un grup important i superior als altres dins la jerarquia eclesiàstica. L'historiador dels dominics Ramírez de Solórzano referia que els dominics feien "*el oficio de inquisidores*" i que "*en 1235 fundó San Raymundo el santo oficio con autoridad apostólica*". Aquesta referència ens introdueix una de les figures més importants de la Inquisició i dels dominics a Catalunya, ben coneguda a la terra del Penedès: sant Raimon de Penyafort (1180-1275), que més endavant recuperarem.

Durant el segle XIII, el Concili de Tarragona de 1242, el breu d'Innocenci III i la pragmàtica d'Alfons III de 1286 foren les bases institucionals per a la consolidació d'aquest Tribunal del Sant Ofici. En el primer dels tres documents, ja consolidada la coautoritat episcopal del tribunal, es

distingeix entre heretge, sospitós, ocultador, *fautor* (aquells que fomentaven i encobrien l'heretgia), defensor i *relapse* (reincident), graus decisius per fixar les penes en cada un dels casos. Per als culpables, la pena més greu era l'excomunió.

El breu d'Innocenci III (1161-1216) i la pragmàtica del rei Alfons III (1265-1291) pretenien implicar la institució de la monarquia en la pràctica del nou tribunal. El primer ordenava als dominics que nomenessin inquisidors i els enviessin al rei. I en el cas de la pragmàtica, el rei posava els oficials reials al servei del Sant Ofici. Per tant, el nou tribunal tenia el ple consentiment i la col·laboració de la monarquia. Aquesta pragmàtica, per tal que fos realment efectiva, va haver de ser ratificada per Jaume II el 1292.

Des del Concili de Tarragona apareix una figura clau en la història de la Inquisició, molt venerada a Vilafranca del Penedès, sant Raimon de Penyafort. En aquell moment era prior provincial dels dominics a la península Ibèrica. Va ser el 1249 quan Innocenci IV emeté la butlla, dirigida a sant Raimon, per la qual li confiava el nomenament d'inquisidors amb jurisdicció al Regne d'Aragó i a l'Arquebisbat de Narbona.

Només nou anys després d'aquesta darrera butlla, els inquisidors sol·liciten del Papa l'autorització per intervenir en casos de bruixeria. Era el 1258. El Papa Alexandre IV (1199-1261) va denegar tal possibilitat. No serà fins al 1326 quan Joan XXII (1249-1334), amb la butlla *Super illius specula*, accepta i autoritza la condemna de mags i fetillers com a heretges.

Tant l'acció de la nova Inquisició, a aquestes alçades del segle XIV ja consolidada, com la literatura publicada per dos autors catalans, força desconeguts per la memòria col·lectiva actual, van encendre els ànims en aquesta primera onada d'histèria contra les bruixes. L'obra *Practica Inquisitionis heretice pravitatis* de Bernat Gui (1324), i el *Directorium Inquisitorum* (1376) de Nicolau Eimeric (que havia considerat herètiques les obres de Ramon Llull), establiren la metodologia que el Tribunal havia de seguir per procedir contra els casos d'heretgia, inclosa la bruixeria. A més, van forjant la idea que els humans poden tenir relacions amb el diable que podien anar més enllà de l'intercanvi d'idees.

De fet, el segle XIV va ser el segle de les calamitats, en què la fam, la pesta, la crisi econòmica, política, social i ideològica assetjaven fortament la societat catalana. I s'associava els mals a aquells col·lectius que, pel seu pensament dissident, poguessin encarnar culpa per tot allò que estava passant. Aquests col·lectius van ser els heretges en primer lloc, sobretot els fetillers, i també, molt especialment, els jueus. En el primer cas podem identificar, segons Gustav Henningsen, una primera persecució contra les bruixes a mitjans del segle, sobretot a la dècada de 1360. Una persecució, però, que va tenir més incidència al centre d'Europa que a la península Ibèrica. Per altra banda, els darrers anys de la centúria la Inquisició va desviar la seva preocupació per la bruixeria cap al criptojudaisme. En el moment en què la pressió contra la comunitat jueva creixia, les conversions augmentaven, però no sempre eren sinceres. Sobretot des de 1391, quan es produïren els pogroms o assalts als calls jueus i a les aljames. Els cristians hi entraren principalment per cremar els documents dels deutes, però també aplicant càstigs físics contra els jueus. La majoria dels calls perderen bona part de la seva població, alguns es recuperaren, però d'altres, com el de Lleida, no, malgrat tenir el suport reial per a la seva restauració.

A inicis ja del nou segle, el XV, les famoses *Ordinacions de les Valls d'Àneu* (1424), d'Arnau Roger IV, comte de Pallars, acabaren configurant el perfil de la bruixa moderna, aquella que es reuneix amb el diable en llocs apartats i feréstecs; aquella dona gran amb gats, que es relaciona malament amb els veïns, aquella que vola i adora el diable de la *biterna* o caverna per l'anus, no com s'adorava Déu, besant-li la mà. I a partir d'aquesta imatge que s'anava construint

per addició en la mentalitat i el pensament col·lectiu, la Inquisició moderna haurà de decidir-se a intervenir o no. De fet, encara a la dècada de 1480 aquesta inquisició medieval seguia funcionant amb la plena acceptació de la societat catalana d'aquells anys, a cavall de l'antigor medieval i de la modernitat humanista. Serà aquesta inquisició medieval una de les raons per les quals els catalans es resistiran a la implantació de la nova inquisició, la inquisició castellana o espanyola.

LA INQUISICIÓ CASTELLANA I LA CAÇA DE BRUIXES A LA CORONA CATALANOARAGONESA

La creació d'un nou tribunal del Sant Ofici a la Corona d'Aragó va tenir des del seu inici l'oposició de la societat tant a València i a Aragó com a Catalunya i a les Illes Balears. Malgrat això, un estudi de Ricardo García Cárcel recull els principals motius pels quals calia reforçar la vigilància amb la presència d'un tribunal, encara que no aclareix perquè preferiren crear-ne un de nou, en comptes de reforçar el preexistent. El cas és que, en primer lloc, la geopolítica tenia molt a veure amb l'establiment d'un nou tribunal. García Cárcel parla de xenofòbia històrica alhora de definir les problemàtiques que motivaren aquest canvi. De fet, a la cara nord dels Pirineus, Joana III d'Albret, comtessa de Foix, de Bigorra i vescomtessa de Bearn, s'havia adherit a la Reforma iniciada per Luter, fent oficial el calvinisme als seus territoris el 1560. Feia poc menys de vuitanta anys que el Tribunal de la Inquisició castellana s'havia instal·lat a la Corona d'Aragó. Per altra banda, la presència dels moriscos, considerats la quinta columna de l'ofensiva turca, la gran amenaça de la cristiandat en aquell moment, feia sospitar de la seva possible complicitat amb els protestants, súbdits de Joana. Des de la caiguda de Constantinoble, els turcs otomans havien arribat a les portes de Viena, i llançaren els cabdills aliats seus de les actuals Tunísia i Algèria contra les costes del sud d'Europa. A més, en el cas dels musulmans encara era molt recent la polèmica entre els cristians vells i els convertits de nou. I, per si fos poc, des del segle XV sorgeixen dos fenòmens que condicionaran molt la vida del Principat: el bandolerisme, que creix molt durant el segle XVI, i l'emigració considerable de gascons i occitans del sud de França. Ambdós factors seran problemes greus d'estabilitat social, en conjugar-s'hi l'amenaça a l'ordre públic i l'allau de persones nouvingudes, possiblement connectades amb el protestantisme bearnès.

En segon lloc, la Inquisició acabarà sent un instrument molt eficaç per als interessos de la monarquia, que per les limitacions que li imposaven els furs no tenia eines eficaces que superessin les barreres de les constitucions territorials. Per tant, l'heretgia era un pretext idoni per tal que la monarquia pogués imposar-se sense violar, en principi, les Constitucions de la Corona d'Aragó. En paral·lel al Sant Ofici, a més, es crearà un cos de famílies que s'anomenaren els familiars del Sant Ofici,³ que eren els ulls, les orelles i la boca de la monarquia als microcosmos que representaven les comunitats rurals. De forma que l'antiga xarxa de clientela, establerta en base al feudalisme, es va integrar en aquesta nova xarxa patrocinada per la monarquia. Per tant, a nivell jurídic és un canvi que va deixant enrere, paulatinament, les antigues formes de fer medievals.

Quant al funcionament del nou tribunal, va ser creat tenint en compte les múltiples queixes que la Inquisició medieval generava per les pràctiques titllades de "bàrbares" i per les corrupteles, més responsabilitat dels tribunals locals que de la cúpula de la institució. No hem d'oblidar, però, que la pràctica i procediments de la Inquisició medieval provenien de l'obra de Nicolau Eimeric de 1376, un manual que a finals del segle XV i inicis del XVI generava tants dubtes que el nou tribunal va haver d'adaptar la seva praxi als nous temps.

3 Els familiars del Sant Ofici eren agents locals d'informació i delació de la Santa Inquisició. Arribaren a tenir un Estatut propi pel qual posseïren una sèrie de privilegis i una consideració social diferent a la resta de la població.

Finalment, García Cárcel planteja la qüestió de la identitat lingüística respecte a la Inquisició. Consta que fins a 1560 els processos són escrits en català mentre que, des de llavors, són en castellà. Però només vuit anys després els inquisidors topen amb la realitat cultural del Principat: la gent no entenia la llengua castellana amb què s'expressava el tribunal. L'autor aposta per creure que el tribunal va cedir per qüestions de caire pragmàtic, encara que sense deixar d'introduir el castellà.

LA INQUISICIÓ MODERNA I LA PERSECUCIÓ DE LA BRUIXERIA

La nova Inquisició o Inquisició castellana

A banda de les tesis que planteja García Cárcel, l'anàlisi de César Olivera Serrano (*La Inquisición de los Reyes Católicos*, 2005) és també una bona aproximació al tema sobretot pel detall amb què dibuixa la societat castellana del segle XV, el moment de l'aparició de la Inquisició moderna.

El procés històric que portà aquesta institució notablement coneguda avui, no és altre que l'antisemitisme latent ja a finals del segle XIII. Més endavant explicarem aquesta avinentesa vinculant les vides de dos il·lustres súbdits de la Corona Catalanoaragonesa: sant Raimon de Penyafort i el beat Ramon Llull. Malgrat això, no és sobrer recordar alguns punts importants. El dualisme en el pensament jueu del segle XIV i l'augment de la tensió social en relació a la noció de *cristià vell* i *cristià nou* van forjar els discursos contra la comunitat hebraica. Però, a més, les pressions socials contra la monarquia van forçar l'enduriment de la política del rei. En aquest sentit, és molt important remarcar la idea d'unitat de fe.⁴ El rei s'assimila, al segle XV, al regne, en aquest moment de trànsit en què la monarquia es converteix en l'Estat i comença el procés de creació de l'Estat modern i la monarquia absolutista. Per tant, si el rei era el regne, la unitat de fe havia de ser el puntal de la monarquia catòlica. El principal model d'aquest sistema fou la monarquia dels Reis Catòlics hispànics.

La política d'unitat de fe dels Reis Catòlics es concretà en el Tribunal del Sant Ofici, un braç armat al servei de la monarquia i autoritzat pel pontífex. Aquest darrer fet, el corrobora la butlla *Exigit sincerae devotionis*, emesa per Sixte IV el 1478. Per aquesta, els Reis Catòlics podien crear el nou tribunal, que ja no fos de jurisdicció papal, sinó estatal. A nivell territorial, aquesta butlla només afectava el Regne de Castella. De fet el primer tribunal de la nova Inquisició es va convocar a la ciutat de Sevilla, on el problema jueu, el criptojudaisme, era més greu.

Els primers anys de la institució es veieren marcats per la seva regulació. Des de 1482 es van autoritzar set tribunals més a Castella, però també els reis van rebre la denúncia papal per l'excessiu rigor del procediment inquisitorial. La solució va ser el compromís de 1483 pel qual es nomenaria un jutge d'apel·lacions. En el mateix document s'autoritzà també el nomenament d'un inquisidor per al Regne d'Aragó. Fins al 1488 els inquisidors es reuniren per tal de redactar les instruccions que havien de fixar el procediment i les funcions de la institució. Des de la primera instrucció de 1484 la presa de decisions a les reunions es realitzà de forma col·legiada. La segona és igualment interessant pel fet que regulava el finançament de la Inquisició: a banda de la possibilitat de confiscar els béns dels reus, que anaven a parar a les seves arques, també li concedia algunes canongies i prebendes de cada catedral. A partir de la tercera instrucció, es creà el Consell de la Inquisició (1488), màxim òrgan de poder del Tribunal.

⁴ Unitat de fe: aquest concepte es va anar consolidant en la mentalitat europea des del segle XIV com un procés de neteja espiritual. Aquest consistia a aconseguir que dins del Regne existís una sola fe: la fe cristiana.

El procediment o la inquisitio

La primera tasca de la Inquisició era promulgar un *edicte de gràcia* (amnistia) en un poble determinat. Aquest edicte permetia l'autoinculpació voluntària. Aquells que s'hi acollien no eren processats, podien preservar el seu patrimoni i només se'ls sotmetia a penes eclesiàstiques. Aquells que fossin denunciats no podien saber qui els havia delatat. La denúncia, però, no podia ser anònima i havia de ser corroborada per testimonis. Per comprovar que no fos una venjança personal, a l'acusat se li demanava una llista d'enemics. Si el delator figurava a la llista, s'invalidava l'acusació.

Vuit dies, com a màxim, després de la detenció, el detingut jurava dir la veritat sobre la Bíblia, de cara a l'interrogatori general (sobre el llinatge, els costums, les creences, etc.). En aquesta fase, en molts casos, els reus admetien la seva culpa i eren reconciliats. En cas contrari se'ls convidava a repassar la seva consciència per si trobaven quelcom que haguessin de confessar. A partir d'aquí començava la primera acusació general, en què el reu era informat de les penes a què s'enfrontava, per afavorir la confessió. Si no era així, passava a la segona acusació general, on es prenia declaració als testimonis. El reu, aquí, ja tenia dret a l'assessorament d'un advocat i a redactar una llista de testimonis que declararessin a favor seu. El tribunal, llavors, cridava un *qualificador* (tècnic assessor o perit) encarregat de realitzar un informe pericial del cas.

Si en el procés encara hi havia dubtes per part del tribunal sobre la innocència de l'acusat, s'iniciava l'aplicació del turment, sempre amb la presència d'un metge per comprovar que el reu no moria, que romania conscient i en el ple ús de les seves facultats per confessar. Els mètodes de la corriola⁵ o l'aigua,⁶ combinada amb el burro⁷, eren els més habituals en la tortura als acusats per tal d'extreure'ls una confessió.

Un cop dictaminada la sentència, es feia públic l'anomenat *Acte de fe* (judici) davant dels vilatans, que s'aplegaven per conèixer-la, des de l'estrat social més baix fins als prohoms més importants i rics. Hi havia dos tipus de sentències: les absolutòries i les condemnatòries, segons si s'havia pogut provar la culpabilitat. La pena depenia del grau del delictes. En el cas d'*heretica pravedat* o d'apostasia la condemna era la relaxació al braç secular, per la qual es lliurava el reu a la justícia ordinària per ser executat. Si l'acusat es penedia al darrer moment, moria estrangulat abans de ser cremat; en cas contrari, moria a la foguera. També es podia donar el cas que l'acusat reconegués la seva culpa durant el procés. Llavors era admès a la reconciliació, i l'Església li commutava la pena de la foguera per la de presó a cadena perpètua i la confiscació de béns. Presó que podia ser la mateixa casa, un monestir o les presons de la Inquisició, en les quals només podia vestir l'humiliant *santbenet*, una peça de roba amb creu al pit, que, segons el color, indicava la gravetat de la penitència. Amb tot, val a dir que la majoria de penes foren lleus, sancions econòmiques o espirituals (assistir a sermons, pelegrinacions, etc.). Val a dir que el criptojudaisme no constituï l'únic delictes que jutjava la Inquisició, sinó que també jutjaren casos d'apostasia (renegar de la religió), blasfèmia, bigàmia, homosexualitat o sodomia, bruixeria –que és el cas que ens ocupa–, i tràfic de llibres prohibits.

5 *Corriola*: es lligaven les mans a l'esquena del reu. Llavors se l'hissava amb una politja, quan era prou amunt se'l deixava caure sense permetre que arribés a tocar el terra. El reu acabava amb les extremitats dislocades.

6 *Turment de l'aigua*: s'introduïa una tela a la gola del reu, lligat. Llavors se li anava abocant aigua per tal que engolís el drap. No era permès abocar-li més de vuit gerres.

7 *Burro o "potro"*: el reu era lligat de mans i peus. Dos corrons estrebaven les cordes de les extremitats en direccions diferents fins a dislocar-les.

La Inquisició moderna a la Corona d'Aragó

La situació al Regne de Castella en relació a la implantació del nou tribunal era una altra, molt diferent a la que es va viure als regnes de la Corona aragonesa. L'experiència a Castella dels abusos i excessos del tribunal va ser un factor important per construir un discurs contra la Inquisició. Però, de fet, no era el més important. Pesava molt més la influència dels grups de conversos, sobretot els conversos de l'elit de les ciutats, i el caràcter de *contrafur*⁸ que tenia la nova institució. Tant al Regne d'Aragó com al de València, al Principat de Catalunya i a Mallorca, el refús va ser unànime ja des de 1483 quan es va autoritzar la implantació d'un tribunal a Aragó per part de Sixte IV.

A l'Aragó es produïren els episodis més violents de la resistència contra la Inquisició moderna. La substitució de l'inquisidor Gaspar Jutglar per Tomás de Torquemada i les Corts de Tarassona de 1484, en què es va forçar l'acceptació dels tribunals a València, Saragossa i Barcelona, desencadenaren els fets. Van començar com una conspiració liderada pels principals prohoms dels conversos: Lluís de Santàngel, Jaime de Montesa i Juan de Pero Sánchez. Aquesta va derivar en denúncies contra el secretisme, les confiscacions, la duplicitat de jurisdiccions (entre el nou tribunal i el medieval) i la violació de les constitucions que suposava la nova Inquisició.

La línia del conflicte seguia arrelada en la defensa dels furs i les constitucions del regne. Aquest fet queda molt clar en la següent mesura que adopta aquest grup de conversos. Interposen un recurs a través de la Diputació del general d'Aragó perquè no accepten que un estranger com era fra Tomás de Torquemada –castellà– ostentés el càrrec d'inquisidor general, amb jurisdicció a tota la monarquia dels Reis Catòlics. Tampoc no fructificà l'intent d'implicar-hi el justícia major d'Aragó, la màxima autoritat judicial del regne. El fracàs va conduir a un complot que va desembocar en la mort de Pedro de Arbúes, inquisidor del Regne d'Aragó, l'estiu de 1485. El Tribunal del Sant Ofici processà i executà Jaime de Moncada (1487) i altres nou persones, que van confessar sota tortura ser-ne els instigadors.

A València tingué lloc una resistència foralista mínima a finals de 1484. Poca cosa en comparació amb els altres territoris. Al Principat, no es reproduïren els fets d'Aragó. Els consellers de la ciutat de Barcelona elevaren la seva queixa al·legant que la Inquisició arruïnaria la ciutat i el Principat en perseguir els jueus. Afirmaven que el redreçament posterior a l'enfonsament econòmic i social que havia suposat la *guerra dels remences* (1484-1486) es veuria greument afectat. Fins i tot enviaren delegats a la cort papal de Roma. Però va ser endebades, perquè les bones relacions diplomàtiques entre Ferran II i el papa impediren qualsevol possibilitat d'èxit.

El 1487 la Inquisició moderna o espanyola quedava implantada al Principat en la persona de fra Alfonso de Espina. La crònica de l'evolució de la nova inquisició divideix l'actuació de la institució en uns determinats períodes que fa coincidir amb una sèrie de problemàtiques, especialment el criptojudaïsme, prioritat del primer període fins al 1505 des de l'expulsió dels jueus el 1492. Aquest fet evidencia la preocupació dels inquisidors per certificar les conversions dels jueus que no marxaren, en un ambient d'hostilitat en bona part dels regnes de la península Ibèrica.

En aquests primers moments, cal destacar el fet que la butlla del papa on s'abolia la vella Inquisició apostòlica no es va fer esperar. El 1500 ja havia desaparegut. Malgrat això, el 1578 Francisco de la Peña publicava un *Manual de Inquisidores* amb clares referències al *Directorium*

8 *Contrafur*: a partir del segle XV, la monarquia protagonitza un procés d'acumulació de poder per tal d'imposar-se a la noblesa i centralitzar tot poder polític. La Inquisició juga un paper clau en aquest procés, perquè, a través d'ella, es podien evitar les lleis que protegien la jurisdicció feudal per tal d'imposar lleis generals o perseguir bandolers, de vegades relacionats amb els partidaris de les reformes protestants.

inquisitorium de Nicolau Eimeric, aparegut dos-cents anys abans. El record de la independència de la Inquisició medieval respecte a la Corona encara es mantenia als Pactes de Péronne de 1641.

Més enllà d'això, cal deixar constància de les greus dificultats que la Inquisició va tenir a Catalunya. Això té importància respecte a la persecució de la bruixeria. Només fins al 1600, la Inquisició va poder tenir una eficàcia remarcable, pel fet que, en aquest primer segle, el protestantisme va ser un greu problema, prou com per substituir la histèria en contra del criptojudaisme. Fins i tot tenint el suport de la monarquia, necessari per lluitar contra la reforma, la divisió de la Inquisició entre el tribunal de Barcelona i el de Tortosa (Guerra dels Segadors, 1640-1652) agreujà la seva situació. Serà des de llavors un objecte utilitzat per uns i altres, pels favorables a la unió política i pels defensors dels furs i de les constitucions del Principat.

A banda de ser al mig d'un greu enfrontament social, la Inquisició va ser un instrument constantment utilitzat per la monarquia per arribar allà on les constitucions li ho impedièn. Una arma més temuda que l'excomunió papal. D'altra banda, les Corts Catalanes pressionaren en dos fronts. El primer per tal que la jurisdicció de la Inquisició quedés reduïda a les causes de fe, perquè el personal del Tribunal jurés les constitucions, i el segon per reduir les arques de la Inquisició. En aquest sentit, el papa Pau IV considerà necessari concedir a la Inquisició un benefici de les catedrals i les col·legiats del seu districte. Els plets en contra d'aquesta decisió desembocaren en el pagament de quantitats fixes. Per tot això cal dir que el tribunal de la Inquisició fou constantment rebutjat i, per això, patí un setge institucional que va afectar la seva normal activitat.

Les bruixes i la Inquisició moderna

La posició del Sant Ofici respecte a la persecució de les bruixes a partir del segle XV va ser escèptica i permissiva. La primera manifestació al respecte es va produir a Granada el 1526, quan es reuniren els inquisidors per debatre sobre la qüestió. Dels deu assistents a la reunió, uns pocs deien que eren “cabòries d'il·luminades i al·lucinades”. La Junta finalment va concloure d'acceptar els aquelarres i prohibí l'acusació de dones per bruixeria, així com també la confiscació dels seus béns. Exigeixen, en cas que fos necessari, una profunda investigació i finalment recomanen la catequizació per combatre la credulitat que la ignorància facilita.

A les *Cartes acordades*, tant la de 1530 com la de 1536, la Inquisició insisteix en l'escepticisme. Només en la segona afegeixen que, davant de qualsevol sentència, en cas que no hi hagi quòrum en el tribunal que jutja el cas (senyorial), sigui enviat immediatament a la Suprema. Malgrat aquest escepticisme, el 1561 ens trobem amb el titubeig de l'inquisidor Francisco de Valdés, quan, a les seves *Instrucciones*, declara que a les iniciacions de les bruixes es poden produir actes que poden ser considerats herètics. Set anys més tard a la Concòrdia d'Espinosa, reafirma que la Inquisició s'ha de limitar a jutjar casos d'heretgia.

Els fets de Zugarramurdi, i l'acte de fe celebrat a Logronyo el 1611, suposaren el punt d'inflexió i la línia vermella que la Inquisició no estava disposada a creuar. S'incoaren cinquantes processos, dels quals vint-i-nou es portaren a acusació, onze persones foren condemnades a mort: sis van ser “relaxades”, és a dir, cremades vives, i altres cinc ho van ser en efígie, perquè havien mort prèviament a la presó o a causa de les tortures. El *Consejo de la Suprema y General Inquisición*, màxim òrgan de govern inquisitorial, va fer investigar el cas, Bernardo de Sandoval y Rojas n'era l'inquisidor general. Les conclusions de la investigació determinaren que cap dels casos processats a Logronyo eren casos de bruixeria i per tant Sandoval y Rojas exigeix que es deixi de parlar de la bruixeria. La Suprema decideix que la persecució de les bruixes no és competència de la Inquisició perquè les bruixes no existeixen. Des de la Inquisició veien que, com més se'n parlava, més importància se li donava i més enrenou generava. Però tampoc es pot deixar de banda el fet

que tant l'Església com les monarquies europees estiguessin molt interessades en renovar la fe de la població per tal d'eliminar creences residuals basades en rituals precristians, un fenomen molt més important al centre d'Europa.

Al Principat de Catalunya l'actuació de la Inquisició respecte a la bruixeria prengué un caràcter diferent a la política de la mateixa institució en el cas del Regne de Castella. El 1517 la Inquisició intervingué en un cas de suposada bruixeria a la Seu d'Urgell. El 1522 intervé en el judici d'una dona i un capellà, suposadament per bruixeria, i organitza un acte de fe a la Ciutat de Barcelona. En reacció a aquest fet les Corts prohibeixen a la Inquisició d'intervenir en aquests judicis. No oblidem que la Inquisició és rebutjada per la societat catalana i les pressions en contra seva són moltes i a diversos nivells.

Tot i així el Tribunal de Barcelona encausà dos homes per bruixeria confiscant-los els béns, mentre arribaven les instruccions de la ja mencionada Junta d'Inquisidors de Granada (1526). Aquesta mateixa junta amonestà el tribunal barceloní pels seus excessos en el cas dels dos homes. El 1548, a petició del Bisbe de Barcelona, la Inquisició intervé de nou en un cas en què l'autoritat civil havia penjat algunes bruixes. L'inquisidor Sarmiento, president del tribunal barceloní, continuà la seva activitat contra les suposades bruixes relaxant algunes dones (mort a la foguera) a Durro i Àger. Davant d'això, l'Inquisidor General Francisco de Valdés envia Francisco de Vaca el 1544 com Inquisidor inspector. Cinc anys després era suspès. A la segona meitat del segle els casos de bruixeria ascendiren a onze i nou delacions, vuit de les quals foren ignorades. En general es pot dir que l'actitud vers la Inquisició a la segona meitat del segle XVI fou d'absolut escepticisme i menyspreu.

Un segle en què, per terres del Penedès, es produí un episodi de persecució de bruixeria. Succeí el 1597 quan el president del tribunal barceloní, Diego Fernández de Heredia visità la vila de Vilafranca del Penedès. A la seva presència li foren presentades dues dones -Anna Farrera i Gilaberta- i un home vilatà de Bellvei, tots ells acusats de bruixeria. No ha quedat constància del final del procés inquisitorial, però queda constància que durant el segle XVII la persecució contra les bruixes continuà, perquè en consten fins a cent vint-i-dos casos.

SANT RAIMON DE PENYAFORT: EL TRACTAMENT DE L'HERETGIA

Per introduir aquesta figura amb més detall cal esmentar que és un sant penedesenc, nascut a la torre o casa forta de Penyafort, fill dels cavallers que la regentaven, sota l'antiga senyoria d'Olèrdola, entre l'any 1180 i 1185. En una visió més moderna es parla del castell de Penyafort. En qualsevol cas parlem d'un lloc avui situat al municipi de Santa Margarida i els Monjos. Va estudiar a Bolonya i de seguida va tenir força reconeixement pel seu talent en el dret i les lleis. Per tant, va poder estar molt a prop de l'autoritat papal fins a entrar al seu servei. Va ser per aquest motiu que en el moment de conflicte entre Jaume I i el Papa, sant Raimon va dur a terme un paper clau en la introducció de la Inquisició. El conflicte que enfrontà Jaume I amb el papat es va resoldre, en part, amb el permís del rei per introduir la Inquisició pontifícia als seus territoris a canvi de salvar-se de l'excomunió.

Des del segle XII s'havia desenvolupat al Migdia francès un moviment renovador a nivell dogmàtic dins de la cristiandat. Els càtars o albigesos plantejaven un model d'església més pur o almenys més proper a allò que havia estat el cristianisme dels primers temps al Mediterrani. Segons Valls i Taberner, volien substituir les doctrines del cel, dels sagraments, de la salvació i

l'expiació pel que s'anomenava *metempsicosi*, que afirmava que els tres elements de l'ésser humà –el cos, l'ànima i l'esperit– no es transformen de la mateixa manera, sinó que alguns es traspassen després de la mort i d'altres no. És a dir, la migració indefinida d'ànimes d'un cos a un altre. A més defensaven que el món havia estat creat pel dimoni, i que l'única manera de gaudir dels dons oferts en la creació amb plenitud era dur una vida austera i només basada en els mínims per subsistir.

Però de fet no va ser fins el 1235 quan, per la llei emesa per Jaume I, era autoritzada la introducció de la Inquisició a la Corona catalano-aragonesa per perseguir l'heretgia. Però el mètode, com ja s'ha comentat, es basaria en el model existent en base a l'autoritat jurídica dels bisbes. Raimon de Penyafort va ser clau en la introducció del tribunal. De fet, un cop va tornar de Roma actuava com assessor de l'Arquebisbe de Tarragona, més concretament en tot allò referent al procediment legal contra l'heretgia. En aquest sentit és important l'obra que dugué a terme en la redacció del *Directorium Inquisitionis* (1241) o el *Manual doctrinal i pràctic per a confessors* (finals segle XIII) per a l'ús dels Inquisidors. Aquest llibre definia l'heretgia en si, les seves categories i el mètode per processar-la. Curiosament, la descoberta d'una còpia d'aquest escrit en un arxiu inquisitorial a Carcassona revela que el seu ús es va estendre a l'Arquebisbat veí, el de Narbona, on hi havien crescut els primers focus de l'heretgia càtara.

En relació amb ella, sant Raimon de Penyafort era molt curós a l'hora de determinar-ne el seu grau en cada cas, i en definir la responsabilitat moral i legal de la persona encausada. Considerava més important la conversió que no pas el càstig, demostrant una actitud missionera.

De la vida i trajectòria de Raimon de Penyafort, en relació a la persecució de la bruixeria, caldria remarcar la seva obra com a jurista. Va ser l'autor que va emmarcar en una teoria legal un dels pecats més greus que existien a la mentalitat cristiana del seu temps. Així que a mig camí entre la teologia i les ciències jurídiques Raimon va destacar i participar en la construcció de les bases legals per a la persecució dels heretges primer, i de les dones considerades bruixes, després.

Segons aquest, va introduir la noció de pecat *nefand* com a delictes. Segons aquest concepte, es cometia quan es trencava l'associació entre Déu i els homes, és a dir quan es violava l'aliança sagrada provinent de l'antic testament entre el poble hebreu i Déu. Un pecat que equivalia a la perversió de la naturalesa humana, concebuda per Déu. La sodomia era la conducta per excel·lència vinculada a aquest greu pecat. Segons Estapé, sant Raimon hauria volgut també associar-lo amb la bruixeria. Fet que no fou possible fins que el pontífex Juan XXII accedí a acceptar l'assimilació. Sobre aquest particular, una font principal és el llibre de Jaume Riera i Sans sobre la sodomia a Catalunya⁹.

Per tant, per tancar aquest punt, cal afirmar que sant Raimon de Penyafort no va actuar en l'àmbit de la persecució de les suposades bruixes. Cap de les dues principals biografies redactades al llarg del segle XX, aporten cap dada al respecte. En tot cas per acabar de reblar el clau entorn al pensament de sant Raimon cal fer un parell de matisos. En relació a la legitimitat del poder polític (vinculat a la funció d'ordre i persecució de l'heretgia, sigui del tipus que sigui), cal dir que a la *Summa de Poenitentiae*, el pactisme i sistema constitucional és subscrit per ell. Pel que fa a l'heretgia en sí, el seu pensament teològic i jurídic el portava a defensar la penitència. Per tant, per ell tenia més pes la retractació i la reconciliació que no pas el càstig. Per ell la presó, per exemple, no era tan un càstig sinó una oportunitat que es donava al reu de reflexionar i repensar allò que havia fet per determinar si s'havia equivocat i per tant demanava perdó.

Aquest cas té molts vessants des dels qual estudiar-lo. El cas de Geralda, processada al segle XIV, té transcendència no només per a la disciplina de la Història, sinó també per a la verificació

9 Jaume Riera i Sans: *Sodomites catalans. Historia i Vida (Segles XIII- XVIII)*, Ed. Base, Barcelona 2014.

dels mecanismes de transmissió de la informació. En aquest sentit, la conclusió més important del cas és que el projecte de Ramon Llull, de crear escoles per difondre els seus coneixements, va arribar a bon port. A través de Bonfill, el musulmà o bé occità, l'acusada accedeix al llegat de Ramon Llull. No hi ha dubte que l'esquema de diagnòstic de Llull és el mateix que utilitza ella. Per tant, la història, la medicina i la comunicació científica i social es troben aquí.

Ramon Llull va crear una metodologia científica, de què beuen els pensadors i investigadors de la revolució científica del segle XVII. Per anomenar alguns noms, Giordano Bruno o Spinoza, els predecessors del racionalisme, i part important de l'humanisme, tenen en Llull una de les seves grans influències. Aquests són els autors més coneguts del corrent científic citat; ara bé, segurament en l'obra de Ramon Sibiuda i de Joan Lluís Vives, dos humanistes català i valencià respectivament, seria senzill trobar-hi alguna referència a Llull. L'obra de Llull, del segle XII, té molt de pes en el camp de la filosofia posterior: en molts aspectes, era un avançat i un precursor de la ciència moderna.

Aquest cas ens aporta una prova, no única, per afirmar que a banda de ser un dels primers en trencar la barrera de la interculturalitat, en aprendre hebreu i àrab, és també un dels primers que trenca amb l'exclusivitat estamental de la cultura, o més ben dit l' "alta cultura". Els coneixements que intercanviaven les universitats, els més prestigiosos centres de coneixement, arriben en aquest moment a una persona, la Geralda, que en aquella època (segle XIV), no estava predestinada a accedir-hi.

Per altra banda, l'estudi de la teologia, en l'àmbit de l'heretgia, hi té molt a dir. D'entrada, cal remarcar la diferència entre el concepte "d'heretge" i el concepte de "bruixa". El primer es refereix a una relectura, una desviació de la doctrina cristiana establerta fins al moment. En canvi l'altre, el bruixot o la bruixa, és negar la doctrina cristiana en base a la negació del seu principi fonamental, és a dir la veneració de la figura de Déu. A partir d'aquí la bruixeria crea una nova església o doctrina, mitjançant el mateix principi, però al contrari: l'adoració al diable. Aquest era el discurs oficial dels teòrics que escrigueren sobre la bruixeria, principalment frares. I en tot cas estem parlant de persones individuals, ja que cap de les investigacions sobre la bruixeria i la seva persecució tracta d'un discurs oficial de la jerarquia eclesiàstica. Queda palès, doncs, el major interès per part de l'Església en categoritzar i estudiar els heretges i per sufocar-ne els seus nuclis, des del *simonisme* i el *docentisme*, dues heretgies del segle I, fins al *fideisme* i el *modernisme teològic*¹⁰, dos corrents del segle XIX considerats herètics. Però en aquell moment era el catarisme, el corrent massiu des del segle XII fins al XIV, que generava una inquietud profunda en la societat d'aquella època i sobretot a la política. En un moment en què la societat y la cohesió política de la societat es basava en la unitat de la cristiandat, aquest desafiament suposava una amenaça. Aquest va ser el moviment que motivà la creació d'uns tribunals apostòlics directament controlats pel pontífex.

La Inquisició apostòlica, serà la que abordarà les heretgies i, com hem analitzat, a partir del segle XV també els casos de bruixeria. En el cas de la Monarquia hispànica, s'entén que els Inquisidors, tant a la Corona de Castella com a la Catalano-aragonesa, eren força escèptics respecte els judicis contra les suposades bruixes. Malgrat això el Sant Ofici va presidir judicis contra dones

10 *Simonisme*: heretgia fundada al segle II per Simó el Mag, el primer heretge. Basà tota la seva doctrina en el poder del foc, com a font de totes les coses, de la vida y com a essència de Déu. *Docentisme*: aquesta negava la vida corporal de Crist, perquè el seu cos era aparent, en un intent de donar una explicació racional a l'encarnació i a la passió de Jesucrist. És la font d'heretgies posteriors, com els monofisites, però sobretot del catarisme. *Fideisme*: després de l'esclat de la Il·lustració i el racionalisme, aquesta va ser la reacció contra l'escepticisme i l'ateisme, i es basava en la fe i la revelació de Déu com a criteri definitiu per conèixer el principi de totes les coses. *Modernisme teològic*: va ser el darrer moviment reformista. Pretenia que l'Església fos més humana. Va ser postulat per un grup d'escriptors catòlics de la segona meitat del segle XIX.

acusades de bruixeria a la segona meitat del segle XV i, sobretot, durant el segle XVI i la primera meitat del XVII. El cas de Gerdalda de Codines, és curiós en aquest sentit. Té tots els elements per ser un cas de bruixeria, excepte que el tribunal és episcopal i per tant presidit pel Bisbe de Barcelona. L'acusació no és explícitament de bruixeria. Més aviat la van considerar com una heretge que conjugava el coneixement mèdic amb les oracions de la doctrina cristiana. Per tant, un cas clar de relectura de la fe en termes que se n'allunyen. Tampoc no es pot demostrar que la condemna final fos la foguera o la forca, la més habitual en els judicis contra aquelles dones que eren trobades culpables de bruixeria.

Per tant la conclusió més clara d'aquest tema és que, de la bruixeria, se'n va fer un discurs alimentat per la legislació canònica i per les supersticions populars, creant una mena de sincretisme religiós. La mateixa Gerdalda ens mostra, en l'àmbit del coneixement i el pensament, que practica un sincretisme entre la medicina de Llull i les formes de resar benefactors per als diferents casos de malalties que descriu. També cal concloure que aquest cas és una petita mostra de l'escàs impacte social que la Inquisició apostòlica hauria tingut al Principat a principis del segle XIV.

Finalment, cal dir a nivell de conclusions i/o hipòtesis plausibles, que aquest article obre una nova via per a la investigació. Fins ara encara no s'havia plantejat el fet de valorar l'impacte de les teories de Llull a la pràctica quotidiana de la gent del seu temps. El paral·lelisme entre Llull i Raimon de Penyafort rau en la voluntat de crear escoles per formar en llengües els missioners, un projecte que també va tenir ressò a Castella amb la *Escuela de Traductores de Toledo* en temps d'Alfons X, tal com passava al Principat de Catalunya amb traductors jueus tan destacats com Vidal Benvenist Saporta, Benvenist Abenvenist, Narcís Franc, o Abraham ben Semuel Ibn Hasday. Una escola que traduï al català obres importantíssimes com el *Corbatxo* de Bocaccio, el tractat agrònom *De rustica* de Paladi, obres del metge arab Al-Zarawhi, o el *Llibre dels preceptes* del metge i teòleg de Córdoba, Maimònides. És innegable la influència de Llull dins la cultura del seu temps, tant a Catalunya com a la resta de la península. És evident que aquesta iniciativa no va tenir un reconeixement més general fins a l'esclat de l'humanisme, el racionalisme y la revolució científica del segle XVII.

BIBLIOGRAFIA

- BADA ELIES, J. 1992. El Tribunal de la Inquisició a Barcelona ¿un Tribunal peculiar?. Revista de la Inquisición. 2:190-120 . pág. 13.
- BADA ELIES, J. 2005, La inquisició i la cacera de bruixes a Catalunya. <Per bruixa i metzinera> Museu d'Història de Catalunya. pág. 136.
- BADA ELIES, J. (2007), La inquisició i la cacera de bruixes a Catalunya, a Per Bruixa i Metzinera.
- DE PUIG I OLIVER, J. (2007) Nicolau Eimeric i la bruixeria. a MIQUEL, M. (Coord.) Per bruixa i metzinera. Museu d'Història de Catalunya. Barcelona. Pág. 13.
- HERNANDO, J. (2005) La Inquisición en Cataluña en la Baja Edad Media: Un proceso por crimen de herejía contra el ciudadano de Barcelona Pere Marc. Clio & Crimen 2:127-174. pág. 132
- INOJOSA MONTALVO, J. (2009); Los múdejares en Aragón i Cataluña en el reinado de Jaime I. A. SARASA E.(Coord.). La sociedad en Aragón y en Catalunya en el reinado de Jaime I(1213-1276). Institución Fernando el Católico (CSIC), Zaragoza. Pág. 162.
- GARCÍA CÁRCEL, R. 1998. La Inquisición en la Corona de Aragón. Revista de la Inquisición 7: 151-163. 156.

- LARIOS RAMOS, A. (2005) Los dominicos y la Inquisición a Clio & Crimen 2:81-126. pág. 84.
- MAS I SOLENCH, JOSEP M. 2000. Ramon de Penyafort. Episodis de la història. Ed. Rafael Dalmau. pág. 84.
- OLACHEA, R. (1987). FranciscoDeMirandaYLaInquisicionEspanola-124643. C.I.H BROCAR, 13, 23.
- OLIVERA SERRANO, C. (2005), La Inquisición en el reinado de los Reyes Católicos. Clio & Crimen 2:175-205; pág. 189.
- PERARNAU, J. (1982) Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV. *Arxiu Catalans de textos antics* 1: 47-78.
- SEVILLA, J. M. (1978) La medicina de Ramon Llull en el període de Miramar. *El* 22: 77:85. pág. 82.
- VINYOLES VIDAL, T (2011) De medicina, de magia y de amor: saberes y prácticas femeninas en la documentación catalana bajomedieval. Clio&Crimen, 8:225-246. pág. 229.
- VALLS I TABERNER, F. 1936. Sant Ramón de Penyafort. Editorial Laboral. S.A. Barcelona. pàg. 9.
- ESTAPÉ, Leopoldo. <http://leopoldestape.blogspot.com.es/2014/07/ramon-de-penyafort-el-predicador.html>. 22/10/2015.

HISTÒRIES DE L'HAVANA A LA VILAFRANCA DEL PENEDÈS DELS SEGLES XVIII-XIX

RESUM

Tot i que el terme d'americano indià és prou conegut a les nostres contrades marineres del Penedès i a moltes altres poblacions costaneres de Catalunya, com ara Sitges i Vilanova i la Geltrú (aquesta darrera rep, fins i tot, el sobrenom de l'Havana xica durant el segle XIX), la veritat és que a casa nostra, quan es parla dels indians, es fa referència a un o dos personatges de renom i prou.¹ La figura de l'indià ha estat gairebé sempre associada a personatges que van emigrar, principalment a l'illa de Cuba, i que, al cap d'uns quants anys, van tornar immensament rics i es convertiren en reconeguts industrials, mecenes de les arts i de la cultura en general, benefactors de les poblacions d'on eren fills..., tot i les ombres que en alguns casos amagaven l'origen dels seus diners.

ABSTRACT

Although the term americano or indiano is well known in several coastal towns in Catalonia, such, in our Penedès region, Sitges and Vilanova (the latter even received the nickname of "little Havana" in the nineteenth century), the truth is that in our country, when people speak of the indianos, they generally refer to one or two of them, famous enough. The figure of the indiano was almost always associated with people who emigrated, mainly to the island of Cuba, and, after a few years, became immensely rich and renowned industrialists, sponsors of the arts and culture or philanthropists of the towns where they were born, even if, in some cases, the shadows hide the origin of their money.

Malauradament, i malgrat que les històries més conegudes dels indians que van marxar a Cuba segueixen aquest estereotip, la veritat és que existeixen moltes més històries personals molt allunyades d'aquesta idíl·lica definició de l'indià. D'altra banda, també cal esmentar que, en la majoria d'ocasions, quan es parla dels indians, no es fa sobre les condicions socioeconòmiques que existien a l'illa de Cuba, que ajudarien a comprendre en gran manera el paradigma d'aquests personatges que han estat un emmirallament social com a exemple de l'èxit empresarial i social. En aquest article, intentarem explicar breument la història socioeconòmica de Cuba –dels interessos econòmics del Govern espanyol i dels estaments socials benestants de la metròpoli, dels de la

¹ Certament, la quantitat de vilanovins i sitgetans que van marxar a fer les Amèriques és prou més elevada que la de vilatans. Les fitxes de l'Arxiu dels Moviments Migratoris Iberoamericans del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports que fan referència als naturals de Vilanova i la Geltrú, que són un total de 500, de Sitges unes 434 i de Vilafranca del Penedès un total de 38.

resta de persones, dels ingenis, de l'economia especulativa del sucre...– i les raons per què alguns vilafranquins van anar a “fer les Amèriques”. Tot això dóna a entendre les grans diferències que existien entre els emigrants que van anar a Cuba amb fortuna pròpia i els que van anar-hi a fer fortuna.

El port de l'Havana cap a la meitat del segle XIX.

LA XARXA DE MUNICIPIS INDIANS

La conjunció en el temps d'un major coneixement de tot aquest llegat patrimonial indià dispers per diferents poblacions catalanes costaneres, juntament amb l'existència cada cop més gran d'una demanda turística de qualitat i l'augment de l'oferta cultural municipal, van permetre que l'any 2004, des de la Regidoria de Cultura de la població gironina de Begur, es llancés la idea de crear una associació cultural sense ànim de lucre. El 2008 aquesta associació fou constituïda per diferents municipis amb un passat indià, amb la finalitat d'investigar, identificar i difondre el patrimoni material i immaterial dels indians a Catalunya i, alhora, desenvolupar projectes comuns (rutes, fires...) orientats a la recuperació, la conservació i la difusió d'aquest llegat històric. A hores d'ara aquesta xarxa està formada pels municipis d'Arenys de Mar, Begur, Blanes, Calonge, Lloret de Mar, Palafrugell, Sant Andreu-Barcelona, Sant Pere de Ribes i Torredembarra.

Aquest llegat social i cultural ha estat força estudiat, alhora que té força mostres conservades fins als nostres dies, i tot i que també és molt important a Sitges i a Vilanova i la Geltrú, a casa nostra, si bé també hi havia indians i encara es troben mostres prou vives dels fruits de la seva aventura americana, la veritat és que ha estat poc estudiat el fenomen des del punt de vista socioeconòmic. La recent inauguració del Museu del Mar de Vilanova i la Geltrú i la propera inauguració d'un museu de temàtica similar a Sitges han de ser un al·licient per al nostre territori per recordar també els nostres antecedents indians. Si els indians de Sitges van portar l'art i la cultura al seu municipi i els de Vilanova i la Geltrú van impulsar-hi la indústria, a casa nostra podem afirmar que van estar lligats al comerç del vi, i per tant seria prou bo que el Museu de les Cultures del Vi de Catalunya –Vinseum– els recordés.

CUBA DES DE FINALS DEL XVIII FINS A LA PRIMERA MEITAT DEL XIX

Tot i les restriccions que patien els vaixells catalans de comerciar amb Amèrica –a causa de les limitacions existents per als súbdits de la Corona d'Aragó al testament d'Isabel la Catòlica–, la presència de vaixells catalans no fou infreqüent en les relacions amb Amèrica. Tal com esmenten els estudiosos, podem dir que fou a partir del 1740 que començà a existir una relació comercial directa entre Catalunya i Amèrica. L'any 1756 es creà la Reial Companyia de Comerç de Barcelona, fet que marca oficialment el punt de sortida del comerç atlàntic per als catalans. Ja en aquesta primera etapa trobem un vilafranquí formant part de la colònia mercantil que es trobava a Cadis per comerciar amb Amèrica: Antoni Ventura Ginestar,² matriculat a Cadis amb data de 7 de novembre del 1746 i que, segons consta, va carregar diferents mercaderies cap a les Índies. Igualment, sabem que, pels volts del 1748, el fabricant vilatà Josep Nin es va interessar per uns gèneres enviats a la població de Veracruz per part del comercial Francesc de Clota.³

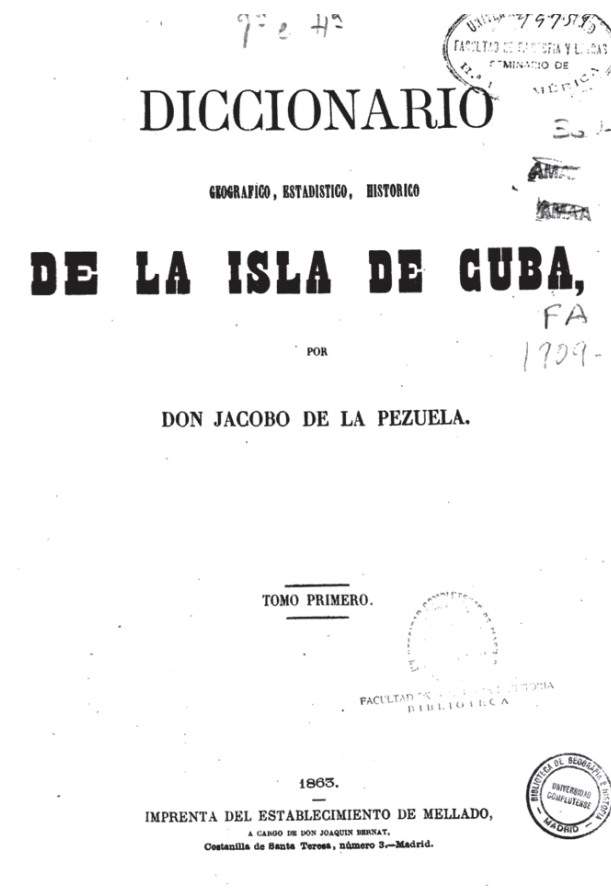
A mitjans del segle XVIII⁴ l'economia de Cuba es fonamentava principalment en la ramaderia i l'agricultura de subsistència, a banda d'unes certes explotacions de canya de sucre i tabac: durant el quinquenni del 1760-1764 es van exportar 5.300 tones de sucre i 640 tones de tabac en branca. També existia una important indústria naviliera a les drassanes del port de l'Havana, on es construïen els vaixells per a la marina de guerra –entre els anys 1724 i 1740 s'hi van construir 23 vaixells–, amb arribada constant de diners des de Nova Espanya per a la seva construcció.

Després de la Guerra dels Set Anys –l'Havana va estar en mans angleses durant quasi un any–, les coses van canviar molt a l'illa de Cuba, on s'esdevingueren grans canvis socioeconòmics –anomenats reformes borbòniques– en detriment d'una elit social havanera completament arruïnada o endeutada i, per contra, a favor de la metròpoli. Per una banda, es van reforçar molt les fortificacions; les drassanes van començar altra vegada a construir vaixells –entre el 1765 i el 1789 s'hi van avarar uns 62 vaixells, cinc dels quals estaven artillats amb més de cent canons–, gràcies al fet que l'Havana s'havia convertit en el port únic de la intendència de la marina per a tot Amèrica. Es va instaurar el lliure comerç als seus ports; es va alliberar la terra per a aquells que establissin noves explotacions; es van eliminar aranzels per a les importacions de béns; es va obrir la porta a la immigració estrangera; es van anul·lar temporalment alguns impostos; s'autoritza l'entrada de capital forà; es va permetre el comerç d'esclaus per dotar de mà d'obra les futures explotacions; i es van establir aranzels per recuperar una part de les rendes generades i disminuir així els costos que comportava el sosteniment militar i portuari de Cuba pel fet que s'havia reduït en gran manera el capital que provenia de Mèxic: l'anomenat *Situado*.

2 Aquesta dada, ens la dona MARTÍNEZ SHAW, CARLOS al seu magnífic estudi *Cataluña en la carrera de Indias*, 1981, d'Editorial Crítica, pàg. 107.

3 Ídem, pàg. 207, com a nota de pàgina.

4 Per aprofundir aquest tema podeu llegir: "Reformas coloniales, economía y especialización productiva en Puerto Rico y Cuba, 1760-1850" de SANTAMARÍA GARCÍA, ANTONIO, a *Revista de Indias*, 2005, vol. LXV, núm. 235, pàgs. 709-728. Pel que fa a un tema prou desconegut del potencial navilier de l'Havana i de la quantitat de diners que es movien al voltant de la construcció i el manteniment de les flotes de guerra espanyoles al Carib i que revertien a la ciutat i a l'illa, podeu llegir els magnífics treballs "La Habana y su astillero" de MARTÍNEZ RUÍZ, ENRIQUE, 2014, dins de <http://www.mecd.gob.es/fragatamercedes/>, o l'article "El astillero de La Habana y Trafalgar" d'J. KUETHE, ALLAN i SERRANO, JOSÉ MANUEL publicat a *Revista de Indias*, 2007, vol. LXVII, núm. 241, pàgs. 763-776.

Tot i la prohibició de la tinença d'esclaus des de feia uns quants anys, és curiós que en aquest llibre editat l'any 1863 s'esmenten els "ingenios" existents a les diferents demarcacions de l'illa de Cuba esmentant el nombre d'esclaus que hi ha, alhora que els existents en altres tipus d'explotacions agropecuàries.

Tots aquests canvis van propiciar que Cuba es convertís en una nova possibilitat econòmica per a la metròpoli, tant per als que ja tenien diners com per als que només podien aportar els seus braços com a força de treball. D'altra banda, cal tenir present que l'Havana era una ciutat que, des de l'any 1728, tenia la seva pròpia universitat, la Real y Pontificia Universidad de San Jerónimo; que l'any 1764 aparegueren les dues primeres capçaleres de premsa de la ciutat *La gaceta* i *El pensador*, i també hi existien institucions típicament metropolitanes com el Tribunal de Comptes, el Protomedicat, Correus...

Durant els següents decennis Cuba es va especialitzar en el conreu de la canya de sucre, aprofitant la pujada de preus a escala mundial, i passà d'una producció de 5.300 tones del quinquenni 1760-1764 a les quasi 100.000 del quinquenni 1830-1834. Del 1790 al 1857 foren uns anys en què les explotacions de canya de sucre es van multiplicar i expandir en extensió –els anomenats ingenis: l'any 1759 n'hi havia 88 de censats, mentre que l'any 1792 s'arribà a 272. Aquest increment es degué al manteniment del preu a causa de l'esfondrament de les altres Antilles; a l'increment del nombre d'esclaus, l'any 1774 n'hi havia uns 44.333 i l'any 1841 s'arribà al punt àlgid de 436.495; al fet que els beneficis per als productors fossin escandalosament alts sense que revertissin en el territori; a l'increment de la demanda interna en forma de serveis, petits comerços... Foren uns anys en què l'illa va ser una gran receptora de capital, però s'aplicava una política

completament colonialista, a expenses del benefici de la metròpoli, aplicant-se els nous avenços tecnològics solament per incrementar els guanys dels productors de sucre: la màquina de vapor es va aplicar per primer cop a un enginyer per tal d'incrementar la producció i reduir costos l'any 1796 –molt abans que a la metròpoli, on la primera s'instal·là l'any 1832 a la fàbrica tèxtil Bonaplata de Barcelona– o fins i tot el ferrocarril –la primera línia de ferrocarril va començar a funcionar a Cuba l'any 1837, també uns quants anys abans que el primer tren de la metròpoli que fou construït l'any 1848 entre Barcelona i Mataró.⁵

Tanmateix, a partir de finals de la dècada dels anys cinquanta del segle XIX, la rendibilitat de les explotacions va començar a caure a causa de l'expansió del sucre de remolatxa europeu. Aquesta depressió productiva, juntament amb l'inici dels moviments revolucionaris i independentistes –Guerra dels Deu Anys, 1868-1878– contra la metròpoli, van començar a ajudar a liquidar els ingenis que tenien molts espanyols i a repatriar els diners cap a la metròpoli.

ELS NEGRERS I CUBA

Quan es parla de Cuba, el tema dels negrers associats a la seva història és prou recurrent, negrers que, malauradament, s'identificaven amb els indians. Prou cert és que alguns dels indians naturals de Catalunya més coneguts van ser considerats negrers, com el polifacètic Josep Xifré Casas (1777-1856), el vilanoví Salvador Samà Martí, també conegut com a marquès de Marianao (1797-1866), Joan Güell Ferrer (1800-1872), iniciador de la saga dels Güell, i consogre del càntabre establert a Catalunya Antoni López López, marquès de Comilles... De fet, fins i tot el capità general de l'illa, Miguel Tacón Rosique (1834-1838), es va enriquir amb el tràfic d'esclaus. Tanmateix, l'afer de l'esclavisme és prou més complex i associat totalment a la cobdícia humana i al colonialisme. Els esclaus representaven un cost productiu amb una certa caducitat que s'havia d'amortitzar. El llibre de Gustau Nerín *Traficants d'ànimes. Els negrers espanyols a l'Àfrica* ens explica de manera prou detallada la quantitat d'espanyols i catalans que es van veure involucrats en aquest negoci –a banda de molts altres individus d'altres nacionalitats–, i parla de les xarxes existents a la mateixa costa africana, comandades pels caps regionals, que abastien d'esclaus els esclavistes a canvi de béns produïts a Europa –principalment anglesos– que aquests els portaven, que tenien a la zona establiments negrers permanents per emmagatzemar-hi la càrrega que després els vaixells s'emportaven cap a Cuba, Brasil, Jamaica, Haití..., països que eren, alhora, destí final o bé lloc de redistribució. De fet, quasi que podem afirmar que tots els que van tenir algun negoci agropecuari a Cuba van tenir esclaus que feien les feines pesades, i, molt possiblement, van tenir també negocis de carretejar matèries pesades.

Un estudi més a fons de l'esclavisme i de l'abolicionisme ens mostra la gran hipocresia humana o la gran capacitat humana de mirar cap a un altre costat quan de diners –de poder o de benestar d'uns pocs, en definitiva– es tracta. Si partim de la premissa que l'esclavisme és tan antic com la humanitat i que és un negoci prou rendible un cop establerta l'oferta (productor d'esclaus) i la demanda (intermediari i consumidor del bé o negrer), entendrem que, entre el 1751 i el 1775, s'introduïssin quasi dos milions d'esclaus a les colònies caribenyes europees pertanyents a Anglaterra, França, Dinamarca, Holanda... És a partir de principis del segle XVIII, coincidint amb el creixement de la indústria del sucre a Cuba i la necessitat d'una mà d'obra especialitzada en els processos preindustrials, que Anglaterra (l'any 1807) va decretar la prohibició de transportar

5 El Consejo Superior de Investigaciones Científicas té una col·lecció, sota el nom de "Colección Tierra Nueva e Cielo Nuevo", en la qual s'han publicat nombrosos títols de treballs de recerca prou interessants, que ofereixen dades que mostren la fabulosa dinàmica de l'economia de l'illa des de finals del segle XVIII fins a mitjans del XIX.

esclaus a Amèrica, pressionant tots els estats d'Europa i Amèrica per aconseguir una ràpida abolició del tràfic d'esclaus, i, òbviament, elevar els costos de les produccions dels altres països. La poderosa flota anglesa es va convertir en la vigilant de les zones de proveïment dels vaixells negres. Era, però, prou curiós que aquesta prohibició a vegades fos establerta al nord de l'Equador –Espanya va signar aquest tipus de prohibició del tràfic de negres l'any 1817–, amb la qual cosa l'esclavisme durant força anys estigué prohibit, però, alhora, també estava permès si la procedència dels esclaus era d'una zona autoritzada.

A Espanya, els esclavistes (que defensaven per sobre de tot l'annexió de les colònies a la metròpoli, per la qual cosa podem dir que eren espanyolistes) i els abolicionistes van marcar dues postures prou clares d'interessos, i, fins i tot, alguns historiadors han comentat que els primers van aconseguir constituir-se com un *lobby* de força i provocar canvis polítics al Govern espanyol durant la segona meitat del segle XIX. A casa nostra aquestes posicions antagòniques van portar a situacions prou curioses, com per exemple que Pau Milà Fontanals signés el manifest de la Lliga barcelonesa, d'ideals prou semblats a la Liga Nacional de Madrid, que es declarava clarament antiabolicionista, i que Eduard Vidal Valenciano pronunciés un parlament en una manifestació proabolicionista (desembre del 1872).⁶

CUBA, LA TERRA PROMESA

La desfeta de l'imperi colonial a Amèrica i les penúries econòmiques de la metròpoli després de la Guerra del Francès van abocar molts espanyols establerts a les colònies i a la metròpoli a migrar cap a l'illa de Cuba. Així, l'any 1859 la comunitat d'espanyols residents a l'illa era aproximadament de 80.000 persones, amb una comunitat catalana que arribava a les 8.703 persones. Tot i que les circumstàncies socioeconòmiques a l'illa anaven empitjorant amb el pas del temps, entre els anys 1868 i 1880 van arribar a Cuba un total de 163.176 immigrants civils procedents de la metròpoli, a banda dels 204.579 militars que van arribar-hi entre el 1868 i el 1879. La colònia catalana era tan important i organitzada que fins i tot a partir de l'any 1840 hi funcionava una Societat de Beneficència de Naturals de Catalunya.

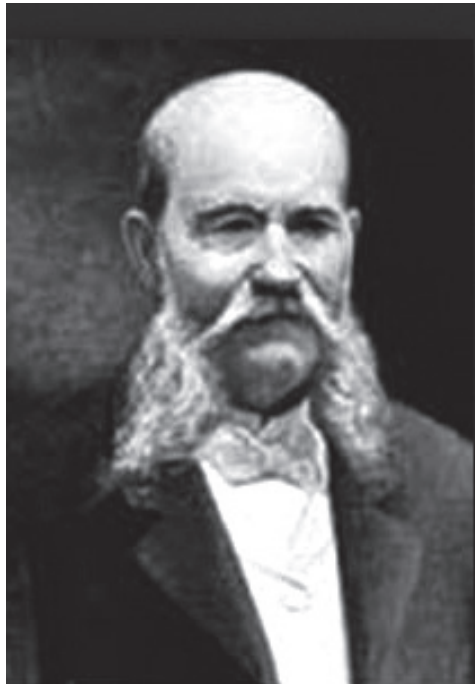
Malgrat tot el que hem esmentat i l'existència d'una nombrosa llista de cognoms catalans associats als negocis a l'Havana, fills de diferents poblacions costaneres, la veritat és que quasi no hi ha dades –tot i l'existència d'algunes restes patrimonials com a testimoni directe de la seva activitat comercial o el seu benestar econòmic– sobre els vilatans que en aquells anys van anar a Cuba i a altres indrets de les Índies, per la qual cosa en més d'una ocasió s'afirma que a casa nostra no hi va haver indians o *americanos*.

Les poques dades existents, i més conegudes pel que fa a *americanos* vilatans,⁷ fan referència a:

6 "La burgesia catalana i l'esclavitud colonial: modes de producció i pràctica política", de MALUQUER DE MOTES, JORDI, a *Recerques: Història, Economia i Cultura*, 1976, núm. 6, en concret a les pàgs. 119 i 121. També podeu llegir "Cataluña y el colonialismo español (1868-1899)", de RODRIGIO Y ALHARILLA, MARTÍN, dins d'*Estado y periferias en la España del siglo XIX. Nuevos enfoques*, 2009, pàgs. 315-356. Aquest autor té un grapat de treballs on parla dels catalans i de Cuba. Entre els seus treballs més destacats no podem oblidar el llibre *Indians a Catalunya: capitals cubans en l'economia catalana*, 2007, de la Fundació Noguera. No podem deixar d'esmentar també com a referència el treball *L'aventura ultramarina de la gent de Vilanova i la Geltrú i la nissaga dels Samà* de VIRELLA BLODA, ALBERT, 1990, Museu de Vilafranca.

7 L'estudi més seriós en aquest aspecte és "D'alguns *americanos* vilafranquins i els orígens de la Caixa d'Estalvis del Penedès", de SOLÉ BORDES, JOAN, publicat a *Del Penedès*, 2011, pàgs. 17-43. També hem d'esmentar el treball "El Penedès. Notes crítiques sobre les vicissituds de l'agricultura, indústria i comerç durant el segle XIX deduint-ne els medis per lograr llur foment i desenrotllor", de MARTELL PAÑELLAS, ANTONI, dins *EL Penedès al segle XIX*, 2010, Institut d'Estudis Penedesencs. Edició a cura de Joan Solé Bordes.

- **Jaume Torres Vendrell (1843-1904)**, que va marxar a Cuba el 1860, amb 18 anys, i que en va tornar el 1870 amb una petita fortuna –gràcies a l'esforç d'estalviar i al negoci del petroli i la comercialització de vins– de 40.000 duros, amb la qual va fundar, juntament amb el seu germà Miquel Torres Vendrell (1832-1910), l'empresa "Torres y Compañía".

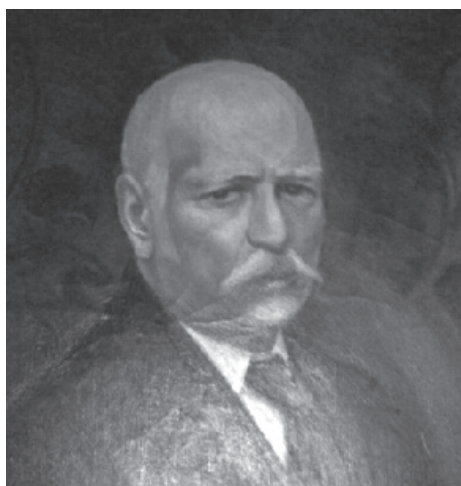
Jaume Torres Vendrell (1843-1904).

- Els elaboradors **Fèlix Via Ràfols i Josep Raurell**, que van acreditar també l'any 1860 la marca "Via y Raurell" de vins, a la vegada que aquesta era comercialitzada a l'illa per la casa "Torres & Raurell".
- La nissaga familiar dels Jané iniciada per l'Antoni Jané Roig, el qual, juntament amb el seu soci Rafael Mañé, que vivia a l'Havana, van instal·lar a l'esmentada població, pels volts de l'any 1868, la raó social "Mañé y Jané", negoci que va trobar continuador en el seu actiu fill primogènit Antoni Jané Formosa, que també va establir a l'Havana la societat mercantil "Jané, Pasqual y Cía.", que es dedicava a l'exportació de sucre, i que fou fins i tot propietari de dos ingenis –"San Joaquín" i "Nombre de Dios"–, malgrat que mantenia la seva residència sempre a Vilafranca, on, a banda de la seva activitat de productor vitivinícola, també feia de prestador, amb la qual cosa aconseguí un important patrimoni al Penedès.⁸ A hores d'ara alguns dels seus descendents són els propietaris dels vins J. Miquel Jané.

⁸ La biografia d'Antoni Jané Formosa i de la seva família ha estat extensament estudiada per l'historiador vilatà Josep Bosch, que ens ha facilitat nombroses dades. Es va casar amb la seva cosina Josefa Pasqual Formosa, natural de Sant Quintí de Mediona. De les seves diverses propietats ens consta la casa existent al carrer del General Prim, núm. 15; el magnífic panteó familiar situat al segon recinte del cementiri de Vilafranca encarregat per la seva vídua l'any 1923, construït sota la direcció de l'arquitecte Santiago Güell; la casa anomenada Vil·la Formosa Jané, construïda l'any 1902 a peu de carretera a l'Avellà, d'estil eclèctic, així com diverses finques a diferents termes municipals de l'Alt Penedès.

Imatge d'un ingenio.

Antoni Jané Formosa.

Publicitat comercial d'Antoni Jané Formosa, pels volts de 1888.

- Marcel·lí Jané Formosa, que seguí els passos del seu germà Antoni, però instal·lant-se a l'Havana, on establí la firma social “Jané, Bosch y Compañía” en associar-se amb Ròmul Bosch Alsina, alhora que es convertí en un reconegut navilier barceloní de finals del segle XIX i principis del XX, que era propietari de fins a onze vaixells.

- També està documentat de manera indirecta que Magí Via Blanch, conegut amb el nom de “Figarot” (1800-?), i Pau Via Oliveras (1830-1900) havien estat a les Amèriques i que hi havien fet fortuna.

No obstant això, foren uns quants més els vilatans que van anar a fer les Amèriques, segons consta a les fitxes –licències d'embarcament que s'havien de presentar– dels Moviments Migratoris Iberoamericans que es troben a l'arxiu del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports.

COM ES FEIA L'ACTIVITAT MERCANTIL?

Des del punt de vista jurídic, l'activitat de l'illa estava sota l'administració colonial, que al seu torn depenia en primera instància del capità general. La constitució de societats mercantils, tant comercials com industrials, es feia davant d'un notari que registrava en l'escriptura la data de constitució i les dades principals –nom del titular o dels socis, capital, tipus de negoci, anys de durada, manera de liquidar el negoci...–, moment a partir del qual ja eren operatives.

Quan una persona tenia prou capital per endegar el seu propi negoci, creava una societat mercantil i l'inversor assumia a títol personal els riscos comercials i financers alhora que també fruïa dels beneficis. Tanmateix, aquesta fórmula era la més infreqüent, ja que la majoria de comercials i industrials no posseïen el capital suficient i preferien participar en una societat mercantil, que podia adoptar la fórmula de col·lectiva regular, comanditària simple o anònima (per a societats amb una gran inversió de capital). La comanditària era la fórmula preferida, en què els socis comanditaris tenien una responsabilitat limitada sobre el capital aportat a la societat i només hi podien intervenir al final de l'any, quan es feia el balanç econòmic. Aquest tipus de societat permetia l'entrada i sortida de socis de manera continuada. Quan la societat guanyava prou diners, els socis podien decidir si volien recollir els beneficis i marxar. La inestabilitat social de Cuba i la davallada de la rendibilitat dels negocis a partir de la dècada dels anys 1860-1870 va possibilitar que molts socis de les societats mercantils comanditàries venguessin, traspasessin, trametessin les seves posicions a nouvinguts i tornessin a la seva terra nadiua. A partir de l'any 1886 es va crear un registre mercantil provincial a l'illa.⁹

ELS ALTRES INDIANS

En aquest article només fem referència als vilatans que van anar a Cuba, que fou el destí majoritari a ultramar, fins a finals del segle XIX, segons consta a la seva llicència d'embarcament:¹⁰

- **Josep Antoni Baltà Tarrada:** fill de Josep Baltà i de Teresa Tarrada. Natural de Vilafranca, però veí de Barcelona. Solter. Va embarcar l'any 1828. La finalitat del viatge era associar-se a la casa de comerç de Josep Verdaguier.
- **Pere Pau Barber Alcover:** fill de Francesc Barber i de Francesca Alcover. Solter. Va embarcar l'any 1833 a causa de temes comercials pendants.
- **Manuel Casamunt Blanch:** fill de Gabriel Casamunt i de Felisa Blanch. Solter. Va embarcar l'any 1829. La finalitat del viatge era associar-se amb el comerciant Antoni Font, que l'havia

9 Sobre aquest aspecte, podeu llegir l'article "Sociedades mercantiles catalanas en Santiago de Cuba en el período de 1864 a 1890", de GONGORA BLANCO, YULIET, a *Revista Caribeña de Ciencias Sociales*, 2013.

10 Segons les fitxes existents a l'Arxiu dels Moviments Migratoris Iberoamericans del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, de les 38 entrades dels naturals de Vilafranca que van anar a fer les Amèriques, 24 tenien Cuba com a destí.

reclamat.

- **Manuel Estalella Urgellès:** fill d'Antoni Estalella i d'Úrsula Urgellès. Casat amb Josefa Estalella Carbonell. Veí de Sitges però natural de Vilafranca del Penedès, de professió pastisser. Va embarcar l'any 1818 amb la finalitat de substituir Francesc Masó Bori al seu comerç.
- **Ramon Janer Estalella:** fill de Fèlix Janer i de Raimunda Estalella. Va embarcar l'any 1819. Va ser cridat per Joan Sariol Fabré per ajudar-lo en el comerç que aquest darrer tenia.
- **Fèlix Mayner Ferré:** fill de Francesc Mayner i d'Emmanuela Ferré. Solter. Va embarcar l'any 1829 per anar a ajudar el seu pare, que tenia casa i comerç a la població de Bayano.
- **Francesc Mayner Llopart:** fill de Francesc Mayner i de Francesca Llopart. Embarcà l'any 1828 pel fet que havia estat cridat pel seu germà Josep Mayner per ajudar-lo en el comerç que ja tenia establert a la població de Bayano. Pare de Fèlix Mayner Ferré.
- **Josep Mayner Llopart:** germà de Francesc Mayner Llopart. Casat amb Lluïsa Mayner Ros. Veí de Sitges. Embarcà l'any 1832 per tal d'anar a Bayano a fer-se càrrec *“de algunos caudales, resultado de una partida de géneros, que en su último viaje dejó allí, y aclarar al mismo tiempo varios asuntos [...]”*. D'acord amb la llicència d'embarcament del seu germà, devia haver embarcat en alguna altra ocasió, abans del 1828.
- **Josep Miret Güell:** fill de Marià Miret i de Maria Francesca Güell. Va embarcar l'any 1803. Solter. El motiu del viatge fou anar a ajudar el seu cosí Pere Montaner, que hi tenia botiga de comerç. A l'expedient trobem la carta de Pere Montaner que demana que el seu cosí Josep Miret vagi a ajudar-lo al seu negoci.
- **Joaquim Olivella Sala:** fill de Fèlix Olivella i de Maria Antònia Sala. Es va embarcar per primer cop l'any 1813, amb 14 anys, amb motiu d'anar a buscar uns *“caudales”* que pertanyien a la seva germana Mariana Olivella Sala, vídua de *“Pablo Soler, cirujano y ayudante consultor que fue de la Armada Nacional.”* L'any 1816 va tornar a embarcar, i l'any 1824, amb 26 anys, realitzà un tercer i darrer embarcament amb motiu d'estar amb el seu germà i després marxar a Amèrica.
- **Manuel Olivella Sala:** embarcà l'any 1816, juntament amb el seu germà Joaquim Olivella.
- **Antoni Possas Valtà:** fill de Joan Pau Possas i de Maria Rosa Valtà. De 39 anys, casat amb Maria Dolors Possas Rafecas. Veí de Vilanova i la Geltrú. Va embarcar l'any 1824 per anar al comerç que tenia establert Francesc Olivella.
- **Pau Terrada Font:** fill de Pau Terrada, de professió pagès, i de Rosa Font. Embarcà l'any 1828 amb motiu d'anar a recollir uns cabals del negoci que tenia el seu pare. A partir d'aquestes dades sabem que el seu germà fou Pere Terrada Font (1803-1851), prestigiós metge vilatà que estudià a París i que tenia un important patrimoni immobiliari a Barcelona. Molt possiblement gràcies al negoci a l'Havana del seu pare Pau Terrada, la disposició econòmica de la família va permetre aquestes elevades despeses en la realització dels seus estudis de medicina, alhora que podem entendre la seva benestant posició i l'origen dinari dels béns immobles que posseïa.
- **Bonaventura Urgellès Rovira:** fill de Josep Antoni Urgellès i de Victòria Rovira. Solter. Va embarcar l'any 1831 amb motiu de resoldre temes que *“en aquella tiene pendientes, procedentes de su comercio”*. El seu germà fou Joan Fèlix Urgellès Rovira (1800-1875), prestigiós comerciant de productes químics a Vilafranca i Barcelona.

- **Manuel Viñals Devesa:** fill d'Antoni Viñals Ricarts i de Josefa Devesa. Embarcà l'any 1819, reclamat per Joan Barceló Falgués perquè l'ajudés en el seu negoci.

També volem destacar, malgrat la possibilitat que no fos natural de Vilafranca del Penedès, l'existència d'una carta de Vicenç Solà, escrita el 10 d'abril del 1831, adreçada al seu oncle vilatà Lluís Freixes, escrita des de l'Havana,¹¹ reafirmant-nos aquesta troballa que foren segurament molts més els vilatans que van marxar a Cuba.

HA QUEDAT PATRIMONI INDIA A VILAFRANCA?

Òbviament, una de les maneres més didàctiques de seguir als nostres dies i al terme municipal o comarca el camí fet pels indians, si van tenir èxit, és a través del seu patrimoni immobiliari, de les obres socioculturals, de les restes comercials i fins i tot de les empreses, si encara estan actives.

Lamentablement, no ens consta l'existència d'un patrimoni immobiliari directe destacable que marqués el seu caràcter –sí, en canvi, de béns immobles ja no existents o dels construïts per fills, vídues o parents– d'aquells indians. Tot i així, sí que tenim prou viva l'obra d'alguns d'ells, com fou la de Jaume Torres Vendrell, indià exemplar al nostre territori per l'èxit que va tenir a Cuba i després per l'èxit de l'empresa que va fundar, que s'ha convertit en una insígnia empresarial pròpia del territori. A més del mèrit de la continuïtat familiar de l'empresa al propi territori i més enllà de l'Atlàntic. Un altre exemple de l'èxit indià vilatà podria ser el de Marcel·lí Jané Formosa, del qual queden imatges de la seva persona i d'alguns vaixells de la seva companyia naviliera –hi havia una fragata de tres pals que es deia “Marcelino Formosa”–, alguns dels quals estaven batejats amb els noms de membres de la seva família: tot un símbol d'orgull familiar prou característic dels indians d'èxit. Imatges prou eloqüents del seu esperit aventurer i del seu poder econòmic que marcaren tota una època.

MARCEL·LÍ JANÉ FORMOSA (1849-1912?), UN INDIA PER RECORDAR

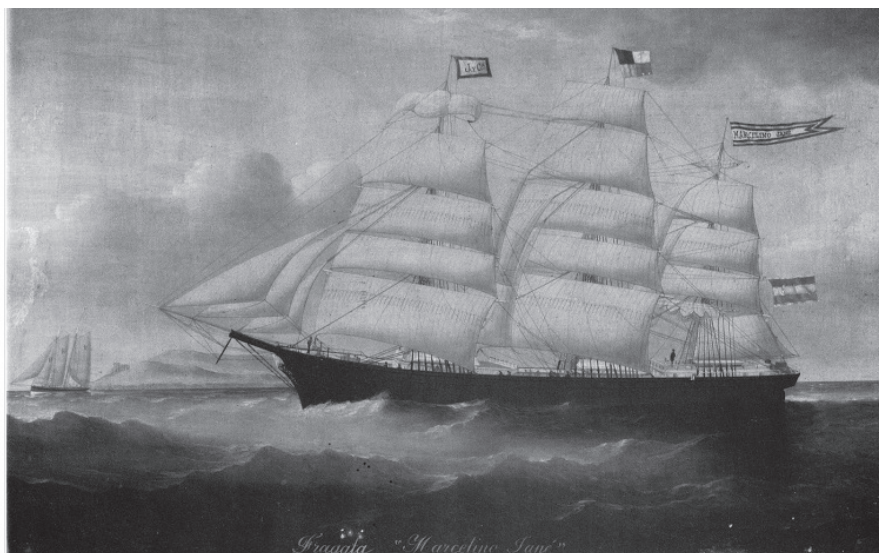

Imatge de Marcel·lí Jané
Formosa entorn de l'any 1893.

¹¹ Aquesta carta es troba al fons catalogat per Joan Solé Bordes l'any 2006, de Ramon Freixes Miret, que es troba a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Dins aquest fons es troba força informació d'Antoni Jané Formosa i de la seva família.

Fill d'Antoni Jané Roig, de professió boter i fabricant d'aiguardents, i de Josefa Formosa. Possiblement gràcies a l'esperit comercial del seu pare, que va ser capaç de produir aiguardents d'alta graduació que exportava a Mèxic a través de la casa Font de Vilanova, va embarcar de ben jove cap a Cuba –un tercer germà, el Josep, també hi era– a buscar-se la vida. Gràcies al dur treball i a associar-se més tard amb un altre català, Ròmul Bosch Alsina (1852-1923) –“Jané, Bosch y Compañía”–, es dedicà al comerç marítim i va aconseguir experiència i diners suficients per tornar a Catalunya i residir a la ciutat de Barcelona, on fundà una naviliera per dedicar-se en un principi al transport de vi de Catalunya cap al mercat americà, i en els viatges de tornada, embarcar cotó i fusta per fer bótes. Va comprar nombrosos béns patrimonials a Vilafranca i Barcelona, així com una important finca agrícola al Vallès Occidental. Els darrers anys es dedicà al transport de *tasajo* (carn) des de l'Argentina a l'Havana. La seva naviliera, al llarg dels anys de la seva activitat, va arribar a tenir un total d'onze vaixells:

- Corbeta “Antonio Jané”, de 860 tones. Aquest vaixell portava el nom del seu germà.
- Corbeta “Barcelona”, de 978 tones.
- Corbeta “Catalina”, de 475 tones.
- Corbeta “Concepción”, de 572 tones. Va ser adquirida l'any 1891 per “Jané y Cía.”, i el desembre del 1892 per Marcel·lí Jané. Va ser desballestada al port de Barcelona l'any 1903.
- Corbeta “Consuelo”, de 443 tones.
- Corbeta “Encarnación”, de 624 tones.
- Corbeta “Josefa Formosa”, de 535 tones. Va embarrancar a la costa prop de Sant Feliu de Guíxols l'any 1906 amb un carregament a la bodega de 200 tones de carbó procedent de Cardiff.
- Corbeta “Josefina”, de 601 tones.

Fragata MARCELINO JANE. Oleo de W.H.Yorke del año 1875. Del libro El Museo Marítimo de Barcelona.JPG

- Fragata “Marcelino Jané”, de 1.246 tones, adquirida l'any 1894 a Barcelona i venuda l'any 1903. Va embarrancar a la costa de Florida el 17 d'octubre del 1904.

Imatge de la Fragata Marcelino Jané, oli de W.H. Yorke, del llibre
El Museu Marítim de Barcelona.

- Corbeta “María Antonia”, de 423 tones
- Corbeta “Angelita”, de 703 tones.

També sabem que va participar activament en la creació i el manteniment econòmic de la històrica Sociedad Española de Salvamento de Náufragos a Barcelona.¹²

Imatge de Marcel·li Jané pintat per Antoni Costa Elias l'any 1943 i que es troba al Museu Marítim de Barcelona.

12 "D. Marcelino Jané y Formosa", article signat per Josep Ricart Giralt i publicat a *Revista de Navegación y Comercio*, núm. 121, 15 de setembre del 1893, pàgs. 400-401. "Descripció històrica de la Sociedad Española de Salvamento de Náufragos a Barcelona (anys 1881-1976). I", de RODRÍGUEZ Y FERNÁNDEZ, ANTONI, a *Història Marítima*, Museu Marítim de Barcelona, 1996, núm. 6, pàgs. 18-25.

L'INICI DE LES COLÒNIES ESCOLARS A VILAFRANCA DEL Penedès

RESUM

Estudi sobre l'origen de les colònies escolars vilafranquines –de les primeres que es van organitzar a Catalunya– que s'emmarca en un treball més extens sobre els alcaldes de Vilafranca durant la II República en base a la recerca i informació recollida de la premsa local. Per Jaume Bassegoda les hemeroteques donen fe de molt bona part de la història, sobretot de la local, sense la qual no hi ha història global possible.

Es tracta d'una recerca sobre els oblidats alcaldes republicans de la vila, una mostra de la desmemòria vilafranquina sobre la II República: cap carrer o plaça, cap equipament, cap lloc significatiu de la vila porten el nom d'alguna d'aquestes persones, ni tan sols de II República. Durant aquest treball han anat sorgint temes, problemàtiques o situacions amb prou entitat com per tenir un caire monogràfic que, al mateix temps, permet un acostament a la figura dels alcaldes republicans i la seva labor.

Sovint, els fets objectius en història costen de fixar si no es compta amb prou informació. La que aquí apleguem és obtinguda de la premsa escrita, d'actes dels plens municipals, d'un parell de testimonis difuminats pels temps i un petit toc de “coses sentides dir”. Qualsevol rectificació, observació o aportació serà benvinguda.

ABSTRACT

Study on the origin of school camps from Vilafranca -among the first to be organized in Catalonia- that is part of a more extensive work on the mayors of the town during the Second Republic, based on research and information collected from the local press. For Jaume Bassegoda, newspaper archives attest good part of the history, especially the local, without which there is no global history possible.

This is a research on the forgotten Republican mayors of the city, an example of Vilafranca forgetfulness about the Second Republic: any street nor square, no equipment, no significant place in the town are named after some of these people, and even the name of Second Republic does not exist. During this work, issues have emerged, problems or situations with enough entity to have a monographic approach, that, at the same time, have rescued the memory of the Republican mayors and their work.

Often the objective facts in history are difficult to fix if it is not enough information. The information we collect here is obtained from the press, acts of town hall sessions, a couple of witnesses faded by time and a little touch of “things we have heard to say.” Any correction, observation or contribution will be welcome.

Anomenem *colònies* les estades educatives i d'esbarjo dels infants i joves en les quals mestres o monitors realitzen educació no acadèmica a través d'activitats lúdiques, i que s'acostumen a realitzar al llarg de tres o més dies, al voltant d'un edifici anomenat casa de colònies, que és on es pernocta. Aquestes sortides escolars, lluny del centre educatiu i de casa, són gairebé imprescindibles en l'actualitat, però a les primeries del segle passat eren una idea molt nova que es començava a desenvolupar al nostre país.

A Vilafranca aquesta activitat escolar començà amb la II República, tot i que sembla que feia temps que havia despertat interès entre els vilafranquins, sense que en coneiguem cap realització.

Hem cercat diverses fonts d'informació, des dels llibres d'actes de l'Ajuntament de Vilafranca fins a la premsa escrita, especialment la local, en aquestes capçaleres: *Abril* (1931-1934), setmanari d'esquerra de Vilafranca del Penedès en llengua catalana; *Acció* (1923-1956), setmanari catòlic vilafranquí, en llengua catalana; *Diari de Vilanova i la Geltrú*, setmanari vilanoví en llengua catalana i castellana; *El diluvio* (1879-1939), diari republicà i anticlerical barceloní en llengua castellana; *Fructidor* (1909-1930), setmanari vilafranquí, òrgan del Centro Republicano Federal Radical, en castellà i català; *La Vanguardia* (1881) Diari barceloní en llengua castellana; *La Veu de Catalunya* (1899-1937), diari barceloní en català; *Penedès republicà* (1931-1936?), setmanari vilafranquí en català i castellà; *Ressorgiment* (1932-1937?), quinzenal vilafranquí en català.

Van ser alcaldes de Vilafranca durant els anys republicans:

Josep Masachs i Llorach, 1931-1932.

Jaume Bertran i Hero, 1932-1933.

Fèlix Balaguer i Castellet, 1933-1935.

(Interval Fets del 6 Octubre de 1934: Ramon Senabre Bertran, 8 dies, i Manuel Gallego Ortigosa, del novembre de 1934 a l'abril del 1935).

Josep Masachs i Llorach, 1935-1936.

Fèlix Balaguer i Castellet, 1936-1938.

Pau Vidal i Guasch, 1938.

Josep Massana i Nicolau, 1938-1939.

La tan normal escolarització general dels infants d'avui dia data de mitjan segle XIX; es produeix de manera significativa arran de la llei Moyano de 1857. I les colònies, aquesta escapada, complement de l'aula, que s'ha fet imprescindible en l'ensenyament actual, es van introduir en la vida educativa a finals del segle XIX. Barcelona el 1893 va marcar l'inici de les colònies escolars a Catalunya. A Vilafranca, aquesta novetat en l'ensenyament, portar els escolars acabat el curs a gaudir del mar i la muntanya, es féu notar –segons les nostres fonts– cap al 1931. I és l'Ajuntament, i no pas els centres escolars públics o privats, qui es mou i pren la iniciativa perquè els infants de la vila puguin anar de colònies.

1931

Juny

Penedès Republicà, 6-6-1931

A la sessió¹ del dia 3 el regidor Sans fa una proposició d'organització de colònies escolars. En no haver-hi consignació pressupostària per a aquest concepte, “*i donada la premura de temps, s'acorda prendre nota i que es tingui en compte en els pròxims exercicis*”.

1 Aquestes referències a les sessions són la crònica que en fa cada periòdic.

Llibre d'actes

A la sessió del dia 10 el tinent d'alcalde Sr. Armendares insisteix en la situació ressenyada, i proposa per enguany demanar a l'Ajuntament de Barcelona *"la inclusión en sus colonias de algunos niños y niñas de esta población"*, i de ser possible demanar *"la cooperación y ayuda económica de las personas pudientes de esta población"*. La proposta és acceptada.

Penedès Republicà 13-6-1931

El setmanari, en parlar de la sessió del dia 10, palesa aquest acord.

Acció, 27-6-1931

"Del camí. Les colònies escolars", Noia de Gurri: Parla de la idea ressuscitada de les colònies, de difícil realització per la precarietat econòmica municipal. *"Tindria d'esser el poble, donant-li escalí, aquell que imposés la realització d'una iniciativa tan formosa. Sé d'una parell de ciutadans, tan anònims com abnegats, que s'ha ofert de pagar les despeses ocasionades per l'estada d'un parell de nens a la mar."* Juntament amb altres donatius menors desitja que es facin possibles les colònies.

Desconeixem de qui era i la data de la *"idea ressuscitada de les colònies"*.

Juliol**Acció, 11-7-1931**

Sessió del 8

Les coses van de pressa, car *"la comissió d'Instrucció Pública exposa la possible organització d'unes colònies escolars vilafranquines [...] i queda nomenada la comissió pro-colònies escolars"*.

Penedès Republicà, 15-7-1931

Sobre la *"probable organització de colònies"*, remarca el transport dels escolars, la possibilitat d'un passatge (preu) col·lectiu molt reduït per a les platges veïnes de la Companyia MZA. El desplaçament, però, no es va fer mai en tren.

Llibre d'Actes.

S'acorda que, amb càrrec al capítol d'Imprevistos del pressupost ordinari, es destinin 1.000 pessetes al projecte.

Fructidor, 18-7-1931

"Consideracions al redós del Projecte de Colònies Escolars", Magí Rallé. És molt crític amb la fórmula de finançament adoptada pel consistori. "[...] ¿Doncs per què plantejar un projecte com l'esmentat, de tanta transcendència social, un Ajuntament del nou règim republicà i compost aquest per una gran majoria d'homes d'esquerra es recolsa i demana la col·laboració d'elements retrògrads que neguen tot principi de justícia social i cerca la cooperació d'institucions de caritat cristiana i de la junta de 'dames d'estropajosa?' ¿Per què s'intenta ressuscitar i donar relleu d'una manera oficiosa a tot això ja bandejat? [...]. No és així, senyors de la comissió [...] anomenant comissions curals que vagin postulant per les cases dels adinerats una almoïna per acomplir un fi social com se fa una revolució. [...] No acceptem de cap manera el vostre oferiment, el considerem immoral, repetim que els treballadors no volem caritat, demanem justícia. I per a portar a cap aquesta justícia molts de vosaltres sou aquí al Consistori. Compliu amb el vostre deure i amb el mandat que us conferí el poble [...]"

Acció 1-8-1931

"Municipals". Sessió del dia 29. Hi ha dues proposicions dels llocs de les colònies: les platges de Coma-ruga o de Torredembarra. *"La Junta de Sanitat, tant per l'estada, com per reunir millors con-*

dicions en tots conceptes” recomana la platja de Torredembarra; però per a alguns pares *“presenta l'inconvenient que couran el menjar i rentaran la roba dels infants unes monges”*; la presidència palesa l'absurd d'aquest inconvenient quan molts d'aquests escolars van a escoles religioses, i s'aprova la proposta de Torredembarra.

Llibre d'actes

Literalment l'acta corrobora la informació del setmanari, però no diu res de la qüestió de l'inconvenient de les monges.

Agost

Acció, 8-8-1931

“Una colònia escolar vilafranquina”. Es publica un llistat dels nens i nenes que van marxar cap a Torredembarra, amb els professors Isabel Bertran, Maria Regull, Manuela Santacana i Napoleó García.

Fructidor 8-8-1931

“Vida y tradición. La salida de nuestra colonia”. *“Muy bien por los Hombres del Consistorio que han organizado una salida escolar; muy bien por los buenos vilafranqueses que con su ayuda metálica han hecho fácil esa fiesta de fraternidad i de humanidad.”*

Acció 14-8-1931

Portada: “La colònia escolar vilafranquina.” *“Una de les obres més destacades –la millor– de l'Ajuntament actual, és, indubtablement, la tramesa a Torredembarra de la primera colònia escolar vilafranquina. Aquesta fina atenció vers els infants, redimeix el municipi (consistori) que avui regeix la nostra vila de la seva actuació apagada i lenta en altres aspectes. [...] Una colònia escolar no és, realment, una gran cosa a moltes poblacions. A Vilafranca, però, representa que el municipi s'ha adonat que era feina de la seva incumbència atendre les necessitats dels infants, menys negligibles que les dels adults. [...]. Aquesta colònia escolar d'ara ha estat un primer pas, un bon pas. Tant-de-bo dugui alguna cosa més darrera!”*

Fructidor, 22-8-1931

“Sol, Mar y Juventud”. Els escolars han tornat de les colònies de Torredembarra, les quals s'exhibeixen com un èxit de l'Ajuntament republicà.

Penedès Republicà, 29-8-1931

“Noticiari”. *“Després de disset dies d'estància a la platja de Torredembarra, el dia 20 retornaren a les seves llars els 27 nens i les 31 nenes que constituïren la primera colònia escolar vilafranquina, tots ells molt satisfets i notablement revifats.*

Les despeses generals d'organització i estada a la platja pugen unes 5.400 ptes.”

Acció, 5-9-1931

Municipals Seguiment de la sessió del dia 21: Es presenta la liquidació de despeses de les colònies escolars i es fa una detallada explicació del curs i resultats satisfactori en tots els conceptes. El setmanari publica, sota l'epígraf “Colònies Escolars de Vilafranca – Any 1931”. Liquidació de la Comissió de Cultura: un llistat de les aportacions econòmiques, 5.509,70 pessetes, i un altra de les despeses, 5.399,25 pessetes. Sobrant, 110,95 pessetes.

-*Llibre d'actes* L'acta del Ple d'aquest dia no es fa cap referència a aquest llistat d'aportacions.

Setembre

Abril 5-9-1931

Fitxes Han rebut de l'Ajuntament l'estat de comptes de "la Colònia escolar vilafranquina, que no podem publicar perquè és massa llarg".

1932

Acció, 21-5-1932

"Municipals." A la sessió del dia 18 es planteja *"demanar als municipis forans de la comarca la seva col·laboració perquè tinguin una major amplitud les colònies Escolars que (l'Ajuntament) pensa organitzar aquest estiu"*.

Juny

Penedès Republicà, 10-6-1932

"Festival pro-Colònies Escolars." L'entitat Obrers de l'Ateneu, *"volguent participar en (aquesta) gran obra humanitària, organitza per al dimarts dia 21 una vetllada artística"*.

Acció, 11-6-1932

"Municipals." A la sessió del dia 8 es diu *"que a les colònies escolars hi podran anar alumnes de totes les escoles, sempre que ho necessitin de veritat"*.

Noves. Es publica una nota de l'Alcaldia agraïnt *"a les entitats Casal 'La Principal' i 'Ateneu Obrer' els espectacles en benefici de les Colònies Escolars d'enguany [...] i prega a tots els vilafranquins que facin la seva aportació."*

Acció, 13/25-6-1932

En la primera data s'anuncia i en la segona es dóna compte de la celebració organitzada per l'Ateneu Obrer al Teatre Principal d'una funció en benefici de les colònies.

Abril, 18-6-1932

Colònies escolars. *"En una reunió [...] (d)el Consell Local de primera Ensenyança, Consell Escolar i la Comissió de Cultura de l'Ajuntament, presidida pel senyor Alcalde, tractaren a grans trets els projecte d'organització de les colònies escolars."*

Abril, 25-6-1932

"Aspectes del problema escolar", Joan Juvé. Després de remarcar i elogiar el tarannà del nou ajuntament republicà en comparació amb l'anterior consistori, respecte a l'efectiva realització de les colònies escolars des de l'any anterior, l'autor fa altres consideracions al respecte. *"[...] Enguany pel que llegim [...] sembla que l'èxit, amb l'ajut també de la contribució ciutadana, superarà de bon tros l'anterior. No podem estar-nos, però, de subratllar [...] l'interès vivíssim que hauria d'inspirar a tots els vilafranquins, l'al·legòric i bell dibuix de l'amic Pau Boada (dels segells pro-Colònies escolars). [...] A l'Ajuntament li pertoca ara d'estudiar aquest problema (el finançament de les colònies) per tal d'assegurar en l'avenir i amb mitjans propis, la permanència regular de les colònies. [...] Mentrestant, procurem entre tots alleugerir al tragèdia del fill de l'obrer [...] que viu una vida d'alegria artificial i creix [...] sense cap de les compensacions higièniques i terapèutiques que poden trobar els privilegiats per la fortuna dels seus [...]"*

Teatre. Actuació teatral de l'Ateneu Obrer al Teatre Principal i actuació de la Secció Coral de la mateixa entitat en benefici de les Colònies Escolars.

Juliol

Acció, 2-7-1932; Fructidor, 2-7-1932; Penedès Republicà, 1-7-1932

“Del festival pro-Colònies Escolars.” Es publica una nota de l’Ateneu Obrer donant compte i passant comptes de l’acte, agraint les col·laboracions de totes les entitats, i palesant el rebuig de l’Associació Catòlica.

Acció, 9-7-1932

“Municipals.” Sessió del dia 6: “*El senyor Mestre [...] diu que hi ha uns 300 infants inscrits i que només hi poden anar uns 70 o 80*”. I demana que les colònies siguin de 15 dies i es facin dos torns.

Abril, el dia 16 informa d’aquest ple i diu el mateix sobre els inscrits a les colònies.

Penedès Republicà, 15-7-1932

ACTES I FESTES que tindran lloc en el Grup Escolar de nostra vila durant els dies 15, 16, 18 i 19 del corrent, amb motiu de la terminació del curs i sortida de les Colònies escolars - El Consell Escolar”. De la llarga nota informativa del CE destaca sobre les colònies:

[...] *Els 342 nois i noies inscrits han estat classificats com segueix.*

11 del número 1, 72 del 2 i els altres del 3 i el 4.

El número 1 són nois o noies que ho necessiten en absolut, el 2 són nois o noies que és bona cosa que se’ls atengui, i els números 3 i 4 són nois i noies que poden passar sense anar a fora. [...] 28 nois i noies en total que van a muntanya, a La Llacuna, i 56 nois i noies en total que van a la platja de Torredembarra [...] S’ha posat el dia 20 de l’actual [...] per a la sortida [...].”

Abril, 16-7-1932; Fructidor, 16-7-1932; Acció, 16-7-1932

Publiquen la mateixa part de la informació anterior facilitada pel Consell Escolar que fa referència als 342 nens i nenes inscrits per a les colònies i els que les faran.

Penedès Republicà, 22-7-1932

Es pública una carta de la Comissió de Cultura de l’Ajuntament agraint “*l’ajut moral i econòmic*” del setmanari a les colònies escolars.

Abril, 23-7-1932

Informació. S’anuncia la sortida de les colònies escolars efectuada el dia 20.

Fructidor, 30-7-1932

Sessió del dia 27: “*S’acorda una carta a la Direcció de les Escoles del Bosc, de Barcelona, en agraïment per les atencions rebudes en la visita de les colònies escolars de la vila a dites escoles, convidant alhora als escolars barcelonins a visitar Vilafranca.*”

Agost

Acció, 6-8-1932

“Municipals.” Sessió del dia 3: queixa “*en nom del Consell Escolar, que es procuri que els nois i les noies de les colònies vagin a missa*”. L’alcalde diu que “*se’ls manifestarà [als mestres] el disgust de l’Ajuntament*”.

Ajuntament de Vilafranca del Penedès. Comissió de Cultura. “*A l’objecte d’evitar que els nostres escolars, sense distinció de cap classe, permanexin inactius el període de vacances*”, es publica un calendari d’activitats estiuenques de banys de sol, dutxes, gimnàstica, excursions i sortides instructives.

Fructidor, 6-8-1932

“Intolerable”. “[...] *El hecho se traduce en pocas palabras y es el de que, durante la estancia de la colonia en aquella población (Torredembarra), a los niños se les ha obligado, quierres que nó, a asistir a toda clase de funciones religiosas, inclusive a comulgar [...].*”

Abril, 13-8-1932

En la crònica de la sessió del dia 3 es reproduceix la protesta per l'assistència de la “*mainada de la colònia de mar (Torredembarra)*” als actes religiosos.

Acció, 13-8-1932

“Noves.” “*Dilluns arribaren de Torredembarra i La Llacuna les dues colònies escolars del municipi vilafranquí. Tots els infants regressaren molt contents i en estat excel·lent de salut.*”

Penedès Republicà, 12-8-1932

“Regreso de las Colonias”. “*El lunes regresaron de Torredembarra y La Llacuna, los dos grupos de Colonias Escolares [...]. La falta de una subvención del gobierno dificultó ampliar el número de escolares a las Colonias como era el deseo de la Comisión.*”

Fructidor 13-8-1932

“*La representació teatral ‘Pro-Colònies Escolars del Penedès’, organitzada per la Societat ‘La Principal’, amb cooperació de la secció d’aficionats i Cultura de la Dona, va obtenir un ingrés de guixeta de Ptes. 460,00 que s’ha entregat íntegrament a profit de les esmentades Colònies.*”

Penedès Republicà, 19-8-1932; Acció, 20-8-1932

Ambdós setmanaris donen la mateixa notícia.

També la Secció Artística del Casino Unió Comercial va fer una representació teatral en benefici de les colònies escolars.

La Vanguardia 14-8-1932

“*Información Regional – Torredembarra.*” S’anuncia la fi de les colònies escolars, remarcant l’interès diari de les autoritats vilafranquines per la salut dels infants.

Penedès Republicà, 19-8-1932

Sessió del dia 17: S’indica que “*es comunicui al metge de Torredembarra la gratitud del Consistori pels seus serveis a la nostra Colònia Escolar.*” Es demana que “*es comunicui al Ministre d’Instrucció Pública el seu [de l’Ajuntament] desagrado per la negativa de donar-nos una subvenció pro-Colònies Escolars, mentre n’han donat a tothom en menys motiu que a Vilafranca.*”

Acció, 20-8-1932

“Municipals.” Sessió del dia 17 (el diari posa dia 10). “*A proposta d’En Guasch es remerciarà als aficionats del Casino, per la funció en profit de les colònies escolars.*” S’acorda donar les gràcies al metge municipal (Josep Sabater Centelles) i altres personalitats de Torredembarra “*per les seves intervencions a profit del nostres escolars.*” També es fa referència a la queixa al Ministre per la manca de subvenció.

Fructidor, 27-8-1932; Abril, 27-8-1931

En la crònica sobre la darrera sessió coincideixen amb els altres setmanaris quant a la felicitació al metge de Torredembarra, l’agraïment al Casino per la funció i la queixa per la manca de subvenció.

Els agraïments surten ara, però aquests serveis mèdics ja havien funcionat en les primeres colònies de 1931. Segons els llibres d’actes de l’ajuntament i de caixa de l’Hospital de Torredem-

barra, el Dr. Sabater n'era el responsable mèdic. Altres metges del municipi i de servei al centre hospitalari, els doctors Josep Ma Bofill i Segio Lucas, possiblement atenguessin també els escolars de colònies. Anecdòticament, pels seus treballs a l'Hospital, aquests metges cobraven poc més de 100 pessetes l'any en aquella època.² (2)

Les colònies escolars no eren pas llavors una activitat de cara a la mainada gaire estesa. De manera que, a més de *La vanguardia*, altres diaris de la capital, com *El diluvio*, també se'n feien ressò.

El diluvio, 7-8-1932

“Crónica de Vilafranca del Penedés: Mañana al atardecer llegaran a esta los niños de las colonias escolares que han disfrutado el verano en Torredembarra y La Llacuna...”

14-8-1932 p.21 *“Esta noche se celebrará en el Casino de la Unión una velada teatral a beneficio de las colonias escolares. se pondrá en escena la obra del insigne dramaturgo Ignacio Iglesias ‘Foc nou’, corriendo la interpretación a cargo de los voluntariosos elementos de la Agrupación Artística Teatral de esta villa”.*

21-8-1932 p.20 L'acord del Ple del dia 17: *“Comunicar al médico de Torredembarra la gratitud del Consistorio por los Servicios prestados a la colonia escolar de Vilafranca”.*

1933

Maig

Acció 3-6-1933

“Municipals”. Sessió del dia 31: No s'ha fet encara la reserva a Torredembarra per a les colònies “per no comptar amb consignació suficient, ja que aquest any no hi ha més que 2.000 ptes. per aquest concepte (l'any passat 4.000), però que es resoldrà aquesta setmana”.

Juny

Ressorgiment, 17-6-1933

Informa que s'està organitzant al Casino Unió Comercial per al dia de Sant Joan un gran festival en profit de les colònies escolars.

Acció, 24-6-1933

“Noves.” Es refereix a aquest mateix acte al Casino *“per avui”*, amb sardanes a la tarda *“a càrrec de la renomnada Cobla Catalònia de Barcelona”*, i teatre *“a càrrec del elenc Artístic del Casal Catalanista de Vilanova i Geltrú”.*

Juliol

Acció, 1-7-1933

“Noves.” *“Demà a la nit, en la funció a profit de les colònies escolars que es farà al Casal de La Principal s'estrenarà l'obra del nostre company En Josep Armengol (i Molins) ‘Una vida massa llarga’”.* També es diu que Abril critica a l'Ajuntament per la manera de recaptar diners per les colònies: *“‘Abril’ califica de gentussa els que donen quantitats a profit de les colònies escolars”.*

2 Cal aclarir que aquestes colònies de Vilafranca a Torredembarra, les primeres municipals i posteriorment les catòliques el 1934, com veurem, van estar ubicades en un mateix lloc, a l'Hospital, l'Hospital de la Caritat, el qual era llavors atès per monges, per les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paul. De manera que quan és parla de monges, de convent o de l'hospital, és tot la mateixa cosa: el nou hospital, en substitució de l'antic des de 1824, de la Fundació Pere Badia (1783); els anys 30 era als afores i avui està pràcticament integrat a la vila i allotjant serveis geriàtrics.

D'altra banda, el Jaume Bassegoda va conèixer el Dr. Sergio Lucas cap als anys 70. El 1976 era metge de la SS de Torredembarra.

Ressorgiment, 1/15-7-1933

Informa de la funció al Casal La Principal a favor de les colònies escolars, *“la qual no meresqué el favor del públic”*.

Acció, 8-7-1933

“Teatres.” La mateixa notícia amb una crítica negativa de la representació del dia 24 de juny al Casal.

Abril, 8-7-1933

“Pro Colònies escolars”. L'autor de la crítica, Pau Parera, sembla no haver vist pas la mateixa funció, car tot és un elogi: *“L'obra és de l'estil que ens agrada més. [...] La interpretació, correcta. [...] El públic, nombrós. [...] L'autor [...] rebé, legítimament, la sanció favorable de l'auditori.”*

Ressorgiment, 15-7-1933

“Municipals.” Sessió del dia 7: *“El senyor Mestres pregunta com està la petició de subvenció per a les colònies escolars, i el Sr. Guitart li contesta dient que està a punt d'arribar una contesta satisfactòria.”*

Penedès Republicà, 28-7-1933 / Abril, Acció i Ressorgiment, 29-7-1933

El Consell local de 1a Ensenyança de la vila fa públiques les dates de les:

Colònies Escolars

Colònies de Mar (Torredembarra). Primera tanda. Sortida dia 31 de juliol.

Colònies de Muntanya (La Llacuna). Sortida dia 7 d'agost.

Colònies de Mar (Torredembarra). Segona tanda. Sortida dia 12 d'agost.

Ressorgiment, 5-8-1933

“Municipals.” Sessió del dia 21. *“El Sr. Guitart diu que de bona tinta sap que de Madrid han concedit 4.000 pessetes per les colònies escolars”*.

També s'informa que *“dimecres tindrà lloc al Teatre Principal, organitzat pel Consell local de Primera ensenyança i a profit de les Colònies Escolars, una representació de l'obra en 4 actes d'En Santiago Rusiñol, ‘La Mare’”*.

Abril, 29-7-1933

“Informació.” Es publiquen igualment les dates de les colònies escolars.

Agost**Ressorgiment, 12-8-1933**

“Municipals.” Sessió del dia 4: *“S'acorda regradar els que intervingueren en el festival pro colònies al Teatre Principal”*.

Abril, 5-8-1933

“Les Colònies Escolars” L'article fa una clara lloança alhora de les colònies i de l'esforç de l'Ajuntament en fer-les possibles. Detalla els responsables, i els horaris i les activitats dels infants aquest dies de colònies a Torredembarra i a la Llacuna.

Ressorgiment, 12-8-1933

“La setmana passada marxà a Torredembarra la primera tanda de les Colònies Escolars de la nostra vila.

“Dilluns passat al matí marxaven cap a la Llacuna els de muntanya i avui marxaran els que formen la segona tanda de mar a Torredembarra.”

Ressorgiment, 26-8-1933

“Municipals.” “El divendres 18-8-1933 el Sr. Guitart convidà a l’Ajuntament a una festa que celebrarà diumenge vinent la colònia escolar de la Llacuna”.

Setembre*Ressorgiment, 16-9-1933*

Informa dels acords presos pel Consell local d’Ensenyança d’efectuar, per als alumnes que no han anat a Colònies, dues excursions, una per als petits a Barcelona, Castelldefels i Sitges, i una altra per als més grans a Santes Creus, Valls i Tarragona.

Novembre*Penedès Republicà, 30-11-1933*

“Del Ayuntamiento”. Havent-se recorregut per poder organitzar les colònies escolars –donada la precarietat econòmica de l’Ajuntament– a les aportacions de “*varias entidades y particulares [...], valdria la pena, y seria hora ya, aunque fuese solamente como satisfacción a los donantes, que el Ayuntamiento o quien deba o debía hacerlo, enviara una nota a la prensa local detallando lo recaudado*”.

1934**Juny***Penedès Republicà 1-4-1934*

Junta local de Protecció de Menors. Recaptació de l’any 1933: hi ha una aportació a Colònies Escolars 750 ptes.

Acció, 9-6-1934

“Municipals.” La Comissió de Govern del dia 30 de maig, entre d’altres acords: “*L’assabentat de l’aprovació, amb data 29 del corrent per la Secció d’Estadística de Barcelona, de la rectificació del Padró d’habitants, amb el següent resultat definitiu: habitants de dret, 10,030 i de fet, 10,263.*”

Gaceta de Madrid, núm.163, 12-6-1934, p.1651 Es publica l’ajuda de la Direcció General de Primera Ensenyança per a les colònies escolars municipals: “*Consejo local de Primera ensenyanza de Villafranca del Panadés (Barcelona), 5.000 pesetas*”.

Es va autoritzar el regidor Enoch Albertí per rebre aquesta subvenció.

Acció, 15-6-1934

Aquest escrit possiblement sigui, d’alguna manera, el tret de sortida per fer unes colònies catòliques. “Ajudem als desvalguts!” A les escoles privades de la vila “*reben ensenyament gratuït molts infants que tenen imperiosa necessitat*” de les colònies escolars.

Les colònies escolars que tots els anys organitza l’Ajuntament no són suficients [...]. Els pares que a les escoles catòliques confien l’educació dels seus fills, han de vetllar per a què aquests no interrompin les pràctiques religioses en l’època de vacances.

Veus ací perquè l’Associació ‘Mutua Escolar Penedès’ d’acord amb els directius dels al·ludits Col·legis s’ha imposat la tasca de portar a la platja, el major nombre possible d’aquells infants desvalguts.

I es demana de la caritat privada els “DINERS” per fer-ho possible.

L'Associació Mútua Escolar Penedès estava formada pels col·legis religiosos del Penedès. Aquesta mena de mutualitats es crearen per donar cobertura legal a les escoles religioses a causa de la Llei de Congregacions Religioses que no permetia l'activitat educativa d'aquests centres.³

Acció, 23-6-1934

"Municipals." Sessió del dia 13: s'assabenta el consistori de la concessió per part del Ministeri d'Instrucció Pública d'una subvenció de 5.000 pessetes per a les colònies. *"Enguany les Colònies Escolars de mar sojornaran a Vilanova i Geltrú".*

Juliol

Acció 14-7-1934

"Colònies Escolars Catòliques organitzades per la Mutua Escolar Penedès". *"Els infants inscrits són en nombre de 84, dels dos sexes i passaran vint-i-un dies a la Platja de Torredembarra allotjant-se al Hospital Civil de la dita Vila marinera".*

Acció 21-7-1934

"La sortida de les Colònies Escolars Catòliques". *"La Colònia està formada exactament per 43 nens i 41 nenes dels col·legis de Sant Ramon, Torres i Bages, Pere Mencia, Murgades (abans Sant Elies), Srta. Raventos, Sant Josep (abans Hospital) i totes les nenes de l'Asil del Carme".*

"Noves." *"Dimecres a dos quarts de 7 de la tarda sortiren de la nostra vila amb una caravana d'autos particulars els 84 infants, d'ambdós sexes, que formen part de les Colònies Escolars Catòliques [...]. Per tal de que els pares [...] puguin visitar-los, s'ha organitzat un autocar pel dimecres vinent, diada de Sant Jaume". "Es troben a la platja de Vilanova des de principis d'aquesta setmana les Colònies Escolars organitzades per l'Ajuntament". "El Consell local de 1a Ensenyança avisa als familiars dels infants que assisteixen a les Colònies Escolars de l'Ajuntament, instal·lades a Vilanova, que demà diumenge a les 2 de la tarda sortiran dos cotxes de davant de 'La Parra' al preu de 3 pessetes anada i tornada". "Pel dia 5 d'agost, s'està preparant al local de l'Associació Catòlica una vetllada d'art i esplai a profit de les Colònies Escolars Catòliques."*

Ressorgiment, 28-7-1934

La llarga notícia descriu molt bé la idea i la filosofia de les Colònies Catòliques, i enalteix la tasca i dedicació de les germanes.

Les nostres colònies

Diem les 'nostres' no perquè deixin d'esser-ho totes les demás colònies escolars de Vilafranca car pensem que a elles deuen haver contribuït tots els contribuents, sinó perquè les 'nostres' estan formades per aquells nens i nenes de les nostres escoles que sense poder obtenir les subvencions oficials que a altres es prodiguen, han estat organitzades per la 'Mutua Escolar Penedès' amb lliure cooperació de tots els estaments de la nostra vila. [...] Heus aquí que el dimecres, dia 18, es reuneixen mares i fills a la Basílica de Santa Maria, per assistir a la Missa Solemne de Comunió que el M. I. Degà els dedicava. [...] Les germanes de Sant Vicens de Paül [...]. Elles han d'esser les mares carinyoses que es desvisquin per la nostra Colònia. [...] La nostra Colònia és modèlica. La pietat dels nostres petits edifica la població. [...] Lloat sigui el Bon Deu.

3 Federació de Joves Cristians de Catalunya. Nascuda al començament del 1931. Volia ésser "un gran moviment de joventuts catòliques", no "adherir a cap partit polític" i "per damunt de tots els partits i les escoles". S'imposà com a lema la frase atribuïda a Torras i Bages "Catalunya serà cristiana o no serà". Malgrat els entrebancs i les suspicàcies de les dretes —que acusaven la Federació de nacionalista i de "modernista" i creien que llevava energies a l'Obra d'Exercicis Parroquials i a les congregacions marianes— i de les esquerres —que consideraven feixista la línia del moviment, caracteritzat per mitings vibrants i reunions multitudinàries—, la FJC s'escampà per totes les diòcesis catalanes. <http://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0026244.xml>

Acció 28-7-1934

“Una lletra Pere Soler - E. Lleó: carta oberta al President de la Societat La Principal.” “[...] *La raó que haveu donat per negar-vos a fer la vetllada o festival, es de ben poc pes. La nostra proposició anava encaminada a un fi purament benèfic i a profit d'una cosa creada, de les Colònies Escolars de la Mutua Escolar Penedès, i amb la nostra idea, no creiem donéssiu començ a una sèrie de festivals com veníeu a suposar, per què a Vilafranca no hi ha més que dues Colònies Escolars, i amb aquest acte haurien quedat ambdues ateses per igual i sense tendències de cap mena [...]*”.

Noves. “Sortida d'un autocar”. “Demà [...] per tal de que els familiars i amics dels infants de les Colònies Escolars Catòliques puguin passar la tarda amb ells a Torredembarra.

El preu d'anada i tornada (74 quilòmetres) es de 2'75 ptes. I per inscripcions a l'Associació Catòlica”.

Penedès Republicà

El setmanari reproduceix també l'anunci del Consell Local de 1a Ensenyança als familiars dels infants de colònies a Vilanova “*que el proper diumenge sortiran dos cotxes de davant de 'La Parra', el primer a les dues i l'altre a les dues trenta [...], retornaran a la nostra vila el vespre, sortint de Vilanova a les 8*”.

Agost**Diario de Vilanova y Geltrú, 2-8-1934**

“Després de passar 17 dies en aquesta Vila, han retornat a Vilafranca del Penedès, les colònies escolars. Han estat hostatjats a la Fonda de l'Univers”.

Fonda del Universo, Hotel Universo i primitivament Cal Fitorra, és tot el mateix. Estava al costat del Museu Víctor Balaguer (Av. V. Balaguer. Estació Renfe - carretera vella de Tarragona). Una fotografia del menjador mostra com podia ser aquest menjador en temps de les colònies, la part antiga de l'actual complex hotelier, Hotel Cesar. Patrimoni Històric, arquitectònic i ambiental de Vilanova i la Geltrú.

Acció, 4-8-1934

“Colònies Escolars Catòliques.” “*El proper dimarts dia 7, arribaran els infants de les Colònies [...] Diumenge, dia 19, a la nit, vetllada a l'Associació Catòlica a profit de les Colònies Escolars Catòliques. Representant-se 'Sant Nicolau a domicili*”.

Acció 11-8-1934

La portada és un elogi total a les Colònies Catòliques.

Les colònies Escolars Catòliques

És per la catòlica Vilafranca una vertadera joia de no dir, l'haver pogut realitzar aquesta expedició de nens i nenes de les escoles lliures de la vila a la platja de Torredembarra [...]. Més d'una vuitantena d'infants, gairebé tots ells de les nostres classes més humils, han estat atesos per unes alades Religioses incansables [...], *vivint una colla de dies immillorables [...] gràcies -cal repetir-ho- únicament a la iniciativa privada, a les aportacions particulars i a la cooperació personalíssima d'una colla d'homes vilafranquins, treballadors. [...] Quan un poble en un moment de la seva història indeturable, pot portar a cap una tasca com la realitzada per 'Mutua Escolar Penedès' sense subvenció oficial de cap mena, entremig de les crítiques miserables dels uns i la gasiveria dels altres, vol dir que encara li queda un caliu de virtualitat i de sacrifici amb el qual n'hi ha prou per fer-lo, una hora o altra, digne d'una gesta gloriosa.*

“L’arribada de les Colònies Escolars Catòliques.” *“Tal com estava previst [...] arribaren els infants [...] que han passat vint-i-un dies a la platja de Torredembarra”.*

Anunci amb nova data: “Diumenge, dia 26, a la nit, vetllada a l’Associació Catòlica a profit de les Colònies Escolars Catòliques.”

“Municipals.” Sessió de la Comissió de Govern del dia 1: acord, entre d’altres, de “satisfer al President del Consell Local de primera Ensenyança la subvenció per a Colònies Escolars”.

Noves. Arribada de “Vilanova i la Geltrú (de) les colònies escolars de l’Ajuntament [...] I dimecres sortiran les de muntanya a La Llacuna”.

Penedès Republicà, 12-8-1934.

“Notes estiuenques”. El setmanari informa de retorn d’unes i altres colònies. *“Han retornat de les platges de Vilanova i Torredembarra les Colònies Escolars que han passat allí unes setmanes reforçant la vida de la nostra quitxalla, enfortint-los el seu esperit i fent-los comprendre els beneficis dels banys de mar, d’una bona alimentació i dels raigs de sol”.*

Ressorgiment, 11-8-1934

L’escrit, com el de la portada d’Acció, no escatima gens les lloances a les colònies catòliques.

“Les Colònies Escolars”. “[...] A quarts de vuit del vespre aparegué pel carrer de la Cort una corrua d’autos particulars que conduïen els petits viatgers. Allí els esperaven les autoritats eclesiàstiques, les juntes de l’Associació Catòlica i de la Mutua Escolar i familiars. Després d’unes paraules de benvinguda del Sr. Degà, es dispersà la colònia [...]. Agraïment a les Germanes de St. Vicens de Paül, Metge, i personal d’aquell establiment i de la població de Torredembarra.”

Aquestes colònies al convent de monges de Torredembarra, del qual ja hem parlat, van ser de 15 dies, només per a nois, els quals van anar-hi en un autocar de ‘La Popular del Panadès’ (el xofer es deia Raventós). Dormien en una habitació molt gran tots junts. Al matí anaven a la platja, a la tarda estaven al pati del convent. S’explica que menjaven moltes truites, i a un noi, el Balaguer, que es menjava la resta de les truites dels seus companys, li van posar el mot de “menga truites”. Els monitors tenien cura dels infants i era molt poc el tracte amb les monges.

Penedès Republicà, 12-8-1934

“Notes estiuenques”. *“Han retornat de les platges de Vilanova i Torredembarra les Colònies Escolars que han passat allí unes setmanes reforçant la vida de la nostra quitxalla, enfortint-los el seu esperit i fent-los comprendre els beneficis dels banys de mar, d’una bona alimentació i dels raigs de sol.”*

La simple notícia, fugint de batusses: entre colònies, doncs, Vilanova va ser la platja de les municipals i Torredembarra la de les catòliques.

Acció, 18-8-1934

Columna editorial en portada sobre si la iniciativa d’establir les colònies a la vila és un mèrit de l’esquerra o de la dreta, i sobre el seu finançament. El cert és que tant les oficials com les catòliques van necessitar aportacions particulars, d’entitats i fer activitats en el seu benefici.

“Les Colònies escolars, encara”. *“Tanmateix, cal que parlem novament de les colònies escolars vilafanquines després de tota la misèria desplegada al seu voltant. [...] La iniciativa de l’organització de les colònies escolars a la nostra vila, és obra de la Comissió d’instrucció de l’Ajuntament de l’any 1931, en la qual hi havia homes de la minoria que no són de l’Esquerra. [...] Quant als organitzadors i cooperadors de les colònies de les escoles d’ensenyament lliure de la població, després de les oficials de l’Ajuntament -les quals han descuidat fins i tot els pobres infants dels establiments benèfics de la vila- [...], s’han volgut cuidar de l’estiueig d’una gran munió d’infants, que els elements oficials, tot i les subvencions quantioses, no podien o no volien tenir-ne cura. [...]”*

“Municipals”. Sessió de la Comissió de Govern del dia 8: “Agrair a l’Ajuntament de Vilanova i la

Geltrú les atencions dispensades a la colònia escolar.”

“Noves”. *“Les colònies escolars que dijous de la setmana passada marxaren cap a la Llacuna, i que són organitzades per l'Ajuntament, les componen uns 30 escolars de les Escoles Graduades.”*

Acció, 25-8-1934

Portada. *“Associació Catòlica anuncia, per demà, la Vetllada d'Art i Esplai que presentaran Els amics de l'Art de la F.J.C a profit de les Colònies Escolars de la Mutua Escolar del Penedès.”*

Acció, 29-8-1934

“Noves”. Diu d'aquesta vetllada que *“fou un èxit, els salons s'ompliren d gom a gom i tots els que van prendre'n part a l'execució del programa foren molt aplaudits”.*

Abril, 29-8-1934

Anàlisi de l'origen de les colònies escolars de la vila, i dura crítica a les catòliques.

“A propòsit de les colònies escolars catòliques – J. B.” “[...] L'any 1932 s'organitzaren per primera vegada a Vilafranca colònies escolars. La iniciativa partí de l'Ajuntament. Era el segon any de la República. [...] Dos fets, doncs, a remarcar: les primeres colònies escolars vilafranquines les organitzà l'Ajuntament; mai no s'ha denegat la inscripció a les colònies municipals a un infant que assistís a col·legis particulars. [...] Si hem de parlar de sectarisme en les colònies escolars, no n'hi ha hagut enlloc més que en aquelles que pròpiament s'han anomenat catòliques. [...] Volen dir-nos, els que tingui memòria i bona voluntat, si mai, abans que un Ajuntament d'esquerra organitzés colònies escolars, la gent catòlica havia tingut la bona idea de organitzar-ne? [...]. Aleshores hauria anat bé que haguessin predicat amb l'exemple. [...] Es desprèn un fet: incontrovertible: les esquerres no fan distincions en les obres benèfiques; les dretes només saben afavorir aquells que pensen com elles o aquells que les serveixen [...]”

1935

Juny

Ressorgiment, 15-6-1935

“Mútua Escolar – Colònies Escolars”. *“Al reemprendre aquest Mutua els treballs de l'organització de la colònia escolar del present any i animada per l'èxit obtingut en el passat curs per el coneixement del públic en general s'acompanya en el present número una relació detallada del ingressos i despeses ocasionades per les colònies organitzades en el curs passat, de les quals fruïren 86 infants d'ambdós sexes, la majoria d'ells completament gratuïts.”*

Acció, 15-6-1935

En un full intercalat al mig del setmanari, l'Associació Mútua Escolar Penedès *“expressa el seu agraïment a totes aquelles persones i entitats”* per la seva contribució en l'èxit de la Colònia d'estiu i fa pública la liquidació econòmica.

Juliol

La Vanguardia, 12-7-1935

Torredembarra, vila triada per estiuers i colònies escolars *“entre ellas las de Barbastro, y dentro de unos días llegarán las de Lérida, Villafranca del Panadés y Tárrega”.*

Ressorgiment, 13-7-1935

“Les colònies Escolars Catòliques”. S'anuncia la preparació de les colònies d'aquest estiu, palesant el bé que representen per als infants i també que caldrà l'aportació econòmica voluntària dels vilafranquins. *“Novament la Mútua Escolar Penedès amb l'activa cooperació del grup Fejocista (4)*

Torres i Bages, l'Acció Social catòlica femenina de la nostra vila, es disposa a moure la seva organització per tal que els infants necessitats físicament i econòmicament puguin gaudir d'uns dies de repòs i d'emmagatzement de salut vora la mar plàcida de Torredembarra.

És una tasca meritíssima, però també d'un gran pes anar trucant de porta –demanat caritat– en recerca de diners per aquestes colònies privades.”

Acció, 27-7-1935

“Noves”. “El dilluns dia 5 d'agost, sortiran cap a Torredembarra les Colònies Escolars Catòliques organitzades per la Mutua escolar Penedès amb la col·laboració del Grup Torres i Bages de la F.J.C.”

Agost

Acció, 3-8-1935

Portada. *“Les colònies escolars catòliques”*. El setmanari religiós fa una clara lloança de les colònies, les seves colònies, i de la filosofia que les empara.

“Mútua Escolar Penedès”, p. 2.

“Les colònies escolars catòliques organitzades per la M.E.P. Sortiran, si a Déu plau, el proper dilluns dia 5 a les quatre de la tarda del pati de l'Associació Catòlica cap a Torredembarra.

Demà diumenge, a les nou del matí assistiran tots els infants de les colònies a la missa de 9 de l'església de Sant Francesc i després es reuniran tots per a rebre les últimes instruccions.

La tornada serà el dia 26 del mateix mes d'agost.

Cal que tots els nens tinguin l'equip preparat per a la sortida, el qual ha de compondre's de dues mudades interiors, dues camises kaki i pantalons, una bata, 3 parells d'espardenyes, vestit de bany, capell de roba, tovallola i mocadors.

Les nenes hauran de portar-se tres bates.

Són molts els particulars que han ofert generosament llurs cotxes per a transportar els petits escolars”.

“Noves”. “S'estan organitzant per aquests dies la sortida de les colònies escolars organitzades per el nostre Ajuntament. Les de muntanya enguany també s'instal·laran a La Llacuna i les de mar aniran diàriament a la platja de El Pinar de Sant Salvador (El Vendrell) retornant, aquestes, cada dia a les seves llars”.

Acció, 10-8-1935

“Noves”. Es confirma la sortida de les Colònies escolars catòliques... i de les altres: “Els infants de les Colònies de mar organitzades per l'Ajuntament, des de dilluns passat, surten cada matí en dos magnífics autocars cap a la platja de Sant Vicenç i retornen a tres quarts de vuit del vespre”. Sortien de la Rambla de Francesc Macià (avui Rbla. Ntra. Sra.); possiblement un dels autocars era un Hispano Suiza T-1674.

Penedès Republicà, 10-8-1935

“Noticiari”. “El lunes salieron para la playa de San Vicente los grupos de la colonia escolar. Fueron despedidos por la autoridades y gran número de ciudadanos, y acompañados en los autocars por los directivos del Patronato. También han salido para la playa de Torredembarra los grupos de la colonia escolar organizada por la ‘Mutua Escolar del Penedés’. Fueron llevados en coches particulares, dominando gran entusiasmo en el momento de salida.”

Acció, 17-8-1935

“Municipals”. “En la sessió que celebrà el dia 13 la Comissió de Govern⁴, prengué entre altres

⁴ Arran dels Fets del 6 d'octubre de 1934, ordinàriament no es celebren plens i els acords de l'Ajuntament es prenen en sessions de la Comissió de Govern.

acords, els següents: Posar a la disposició del Conseller-Regidor de cultura la quantitat de quatre mil ptes. que figuren en pressupost per les atencions de les Colònies escolars d'enguany”.

“Noves”. “Les colònies escolars de muntanya organitzades per l'Ajuntament, sortiren dilluns passat en autòmibus cap a La Llacuna. Les de mar continuen anat diàriament a la platja de Sant Vicenç. - Les notícies rebudes dels infants de les colònies escolars catòliques instal·lades a Torredembarra, són satisfactòries, continuant feliçment els seu sojorn a la platja, essent objecte de tota mena d'atencions per part de les autoritats i veïns d'aquella població.

En les passades festes han rebut la visita de molts dels seus familiars i el dia de l'Assumpció de la Verge, foren generosament obsequiats amb postres de pasteleria per l'establiment Forn Novell de la nostra població.

El dilluns 26 estaran de retorn, havent estat a la dita població, 21 dies, gràcies a la Mutua Escolar Penedès i el Grup Torres i Bages que amb un esforç digne d'elogi estan recaptant cabals per a sostenir aquestes colònies.”

Tenim un testimoni d'aquestes colònies de l'any 1935 a la Llacuna. El Sr. Antoni Rovira i Claramunt (antic treballador de l'empresa Virben, ja desapareguda, i membre de l'Agrupació Fotogràfica del Casal). Tenia llavors 8 anys, assistí a aquestes colònies i explica el següent de la seva estada:

“Érem a Ca l'Americano uns 15 dies. Al matí anàvem a caminar per les fonts del terme municipal, i a la tarda a jugar als camps propers. Es menjava molt bé. Es pagaven unes 4 o 5 pessetes al dia.

“Hi havia nois i noies i teníem un monitor per als nens i dues monitores per a les nenes. Dormíem al pis de dalt de la fonda; els llits estaven en filera; a una part de l'habitació hi dormíem els nens, i a l'altra, en un cantó de l'habitació, les nenes”.

Els nens i nenes de les colònies anaven a banyar-se al pèlag de la Font del Pla Novell. Aquesta bassa era per regar els horts. El conjunt encara es pot veure en el mateix lloc; sortint de Ca l'Americano, en direcció a Sant Joan de Mediona, passant per cal Mangano (la casa de l'exjugador del Barça Palau), a la finca Els Casals es troba la font d'on sortia, i surt encara, l'aigua, la Font del Pla Novell.

El Sr. Rovira diu que passaren unes bones vacances a la Llacuna.

Hi ha una fotografia del grup de joves d'aquestes colònies feta en una bassa on anaven a banyar-se i s'han identificat alguns dels nois i noies.

L'hivern de 2011 recollírem també aquest petit testimoni de les colònies de mar a Sant Vicenç. Cal tenir en compte que el 1935 Sant Vicenç de Calders, amb la seva platja de Coma-ruga, era municipi, i després de la guerra desaparegué en agregar-se al del Vendrell. Les platges de Sant Salvador i Sant Vicenç -avui amb el nom consolidat de Coma-ruga- són pràcticament a tocar i no gaire lluny de les platges de Calafell

Això explicava en Josep Arnabat Bertran, un nen de llavors 8 anys. Per una sèrie de circumstàncies, el Josep es quedava a dormir a casa d'un capellà, Mn. Josep, el qual era amic de Mn. Maideu, l'organista de Santa Maria. Primer havia anat a escola a les monges de l'Hospital, i després al col·legi de Sant Ramon fins als 12 anys. Tot plegat, i atenent als enfrontaments i polèmiques de l'època entre colònies escolars de l'Ajuntament o colònies escolars catòliques, ens faria pensar que el nen Josep Arnabat hauria d'haver anat a les colònies religioses..., i va anar a les laiques de l'Ajuntament. I tot sembla ser per raons de proximitat domiciliària i d'amistat amb el regidor Sr. Parera (Jaume Parera Ràfols).

Segons explica el Josep, anaven a Sant Vicenç al matí i tornaven més o menys a tres quarts de vuit del vespre. L'autocar que els traslladava podria ser dels llavors associats Sivill / Piña-

na (Autòmnibus Piñana, la mateixa empresa d'autobusos La Popular del Panadés uns anys abans, com s'ha dit, avui Autocars del Penedès, SA).

A mà esquerra del llac hi havia un restaurant, que era on dinaven, i dinaven molt bé. Un dia el Sr. Parera els va anar a veure i van fer un gran dinar. Durant el matí es banyaven a la platja. A la tarda, anaven a jugar al Sanatori de Sant Joan de Déu (Calafell), i jugaven amb els nens internats. Com a anècdota, explica que jugaven a futbol i sempre guanyaven els nens de Sant Joan de Déu. El monitors eren mestres de les Escoles Graduades. En aquestes colònies també hi havia Josep Parés, el Bitxac, de la desapareguda llibreria/quiosc de la Rambla de Nostra Senyora. El Josep Arnabat té un bon record d'aquestes colònies.

Acció, 29-8-1935

“Les colònies escolars catòliques”. *“Després d'acampar feliçment tres setmanes a la platja de Torredembarra, van arribar a la nostra vila les Colònies escolars catòliques organitzades per la Mútua escolar Penedès [...]; tot seguit es detalla la cerimònia de la recepció a la seu d'Acció Catòlica.”*

Octubre

Acció, 5-10-1935

S'anuncia “una vetllada teatral a profit de les Colònies Escolars Catòliques pel dia 6 d'octubre del 1935 al local de l'Acció Catòlica”, a càrrec de la Federació de Joves Cristians, amb l'obra *Foc en el món*.

1936

Acció 11-7-1936

“Municipals”. Acord, entre d'altres, de la Comissió de Govern: *“L'enterat d'una lletra del Diputat Sr. Ragasol, acompanyant un escrit de la Direcció General de primera Ensenyança concedint una subvenció de 5000 ptes. per Colònies Escolars, fent constar l'agraïment del Sr. Ragasol al Director General”*.

“Noves”. *“Dimecres al matí marxaren amb tres autocars cap a Vilanova i La Geltrú, els nens i nenes de les colònies escolars de mar de la nostra vila. Aquest any estaran 21 dies a la platja de la veïna vila”*.

A Vilanova els nens i les nenes de les colònies van estar hostatjats a l'Hotel Univers, com ja havien fet el 1934. Es diu que menjaven molt bé i que passaven el matí a la platja.

Poc després, les colònies quedaren suspeses arran del cop d'estat del 18 de juliol, i els infants retornaren a Vilafranca.

De tota manera, aquests nens i nenes, segons alguns testimonis de l'època, durant aquest estiu varen fer algunes activitats de lleure al Tivoli. Unes colònies escapçades.

No hem localitzat cap dada que ens assegurí que el 1937 es vagi fer cap activitat assimilable o semblant a les colònies escolars.

Altrament, l'any 1938, segons es diu a *Història de Vilafranca*,⁵ p. 405, *“amb el suport d'Acció Protectora Escolar, l'Ajuntament ha organitzat les Colònies Escolars permanents a la Font del Bosc (Mediona), inaugurades el dia 26 de juny de 1938”*.

5 Història de Vilafranca del Penedès. Ramon Arnabat i Jordi Vidal (coordinadors) Aldana, S. L. Vilafranca del Penedès. 2008

Fructidor, 16-7-1938

Acció Protectora Escolar. Inauguració de les Colònies Previament invitats el passat dia 26 assistirem a la inauguració de les Colònies Escolars Permanents, per a infants d'aquesta vila instal·lades aprop de la 'Font del Bosc' i patrocinades per l'Acció Protectora Escolar i el Consell Municipal d'aquesta vila.

Restarem admirats de l'encert tingut en escollir potser el lloc més pintoresc i sà del Penedès, i relativament aprop de nostra vila (18 km.). Constatarem que el més important és la canalització del sobrant d'aigua de la Font del Bosc, al mateix xalet havent-hi construït un gran dipòsit. És de molt bon gust la instal·lació i pintat del menjador i la cuina. També és molt interessant la sala de bany, amb banyera i sis lavabos individuals; la sala de descans amb una pila de joguines i les habitacions per a dormir amb llur llit per a cada infant.

De moment la colònia la componen disset infants, i encara que degut a les actuals circumstàncies és molt difícil llur manutenció, si la part econòmica no falla, es faran obres per ampliar la cabuda de més infants.

Felicitem al Consell Directiu d'Acció Protectora Escola per l'entusiasme i decisió posats en reixir en tan transcendental obra i esperem que no defalliran per a continuar-la.

www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0026244.xml

COLÒNIES MUNICIPALS DE MAR A VILANOVA I LA GELTRÚ. 1934 I 1936

Fonda Universo de Vilanova i la Geltrú

INVENTARI DEL PATRIMONI HISTÒRIC, ARQUITECTÒNIC I AMBIENTAL-VILANOVA I LA GELTRÚ

Font: Antics hostals de camí ral: Fonda Universo – Hotel Cesar (Vilanova i la Geltrú).
hostals.blogspot.com/2016/07/hostal-solvi-vilanova-i-la-geltru.html

Foto/Posta de Jaume Bassegoda. (Data al revers, 1963). (Col. Jaume Bassegoda)
El detall del menjador és dels anys 50, i amb no gaires variacions respecte del que tenia en les colònies vilafranquines.

COLÒNIES ESCOLARS MUNICIPALS DE MUNTANYA A LA LLACUNA. 1935

El grup de nois i noies amb els monitors. Foto de Jaume Bassegoda. (Col. Jaume Bassegoda).

SECCIONS

INVENTARI DE TOPONÍMIA PENEDESENCA

Preguem que es faci conèixer qualsevol referència documental que es tingui dels següents llocs del Penedès:

LLISTA NÚMERO 133 – 2016

TOPONIMS	MUNICIPI	1a NOTÍCIA	DATA
GARDELA, Cal	Torrelles de Foix	"Cal Gardela"	1920
GARDUFA, La	Sant Quintí de Mediona	"Garduffa"	1621-1627
GARLANDA, Clot de la	Mediona	?	1992
GARRANTICS, Fondo dels	Sant Pere de Ribes	?	1978
GARRETA, Mas	Cunit	?	1648
GARRIGA, La	L'Arboç	?	?
GARRIGA, La	Olèrdola – Moja	"ipsa garriga"	1011
GARRIGÓ, Muntanya o tossal del	Castellet i la Gornal	"Montanya del G."	1919
GARRIGOSA, La	Sant Sadurní d'Anoia	?	1771
GARRIGUES, Mas de	Subirats	"de Garrigas"	1540
GARROFA, La	Avinyonet	?	?
GARROFER, Coster del	Olèrdola – Segarrull	?	?
GARROFERA, La	Bonastre	?	2000
GARROFERS, Els	El Vendrell – Sant Vicenç	?	1992
GARSA, Mas de la	Castellet i la Gornal	?	?
GASCÓ, Coma del	Canyelles/Vilanova	"Coma del Gascó"	1622
GASSA, Plana	Vilobí	"plana Gassa"	1691
GASSA, Plana	Sant Jaume dels Domenys	"Plana Gassa"	2000
GASSONS, Els	Pontons	"Gassons"	1503
GAT, Molí del	Santa Margarida i els Monjos	?	1988
GAT CENDRER, El	Sant Sadurní d'Anoia	?	2001
GATELL, Mas	Bonastre	?	2000
GAVATX, Cal	Font-rubí	?	1982
GAVATXA, Font de la	Bonastre	?	1989
GAVINES, Platja de les	Cubelles	?	2002

Adreceu-vos a: Vicenç Carbonell, Av. de Jaume Balmes, 32, 3r, 2a
08800 VILANOVA I LA GELTRÚ. Tel. 93 815 90 26
Nous Correus: toponimiapenedes@gmail.com i vcarbonellvirella@yahoo.es

VICENÇ CARBONELL REP EL DIPLOMA DE LA CIUTAT DE VILANOVA I LA GELTRÚ

Qui durant tants anys ha estat al capdavant de la secció de Toponímia de l'IEP, el vilanoví Vicenç Carbonell i Virella, va rebre el passat 13 de juliol el Diploma de la ciutat, la seva Vilanova i la Geltrú reconeixia així tots els anys de treball en l'àmbit de l'estudi i difusió de la toponímia i el patrimoni històric i cultural de la ciutat, la comarca i tot el Penedès, distinció a la seva tasca i també a la seva personalitat. L'acte de lliurament, al saló de plens de l'Ajuntament, va comptar amb la intervenció de l'historiador Francesc Xavier Puig Rovira, qui va fer una sentida glossa de l'homenatjat i de la seva trajectòria vital i professional i va destacar igualment els nombrosos articles, treballs i publicacions de Carbonell durant prop de cinquanta anys en relació a llocs, masies, castells i altres elements de la toponímia local i penedesenca.

Nascut a Barcelona el 1934, Vicenç Carbonell va viure la seva infantesa i joventut a Vilanova i la Geltrú on va fer estudis tècnics a l'Escola Industrial. En els trets de la seva personalitat –com va remarcar Puig Rovira– hi va tenir un pes específic el seu oncle, l'historiador Albert Virella i Bloda. En el decurs de l'acte es va esmentar la generositat com un dels trets destacats de la personalitat de l'homenatjat, amb un treball constant portat pel mateix gaudi del treball, sense buscar reconeixements i sempre a disposició de tothom.

En el torn d'intervencions dels grups municipals, la portaveu d'Esquerra Republicana de Catalunya, Queti Vinyals, va parlar de la "naturalesa curiosa i incansable" de Carbonell "que et mena cap al coneixement". Vinyals va destacar el treball minuciós de recollida de dades en fitxes

que du a terme Vicenç Carbonell des de fa anys, també va mencionar la seva notable producció escrita i li va agrair la feina "d'un valor incalculable. Gràcies per la teva dèria i la teva voluntat".

Pel Partit dels Socialistes de Catalunya, Teresa Llorens va parlar de la participació de Vicenç Carbonell en la vida associativa de la ciutat, tant com a membre de l'Agrupació Excursionista Talaia com de l'Institut d'Estudis Penedesencs. "La seva afició a l'excursionisme l'ha portat a explorar, estudiar i divulgar el territori i l'ha portat a ser una persona activa en el nomenclàtor de la ciutat, ha fet aflorar la toponímia local" va dir Llorens.

La regidora Glòria Garcia, en nom de Convergència i Unió va parlar de "la mirada curiosa" de Vicenç Carbonell, de la seva generositat i dels "milers d'hores" que ha dedicat a la recuperació de topònims del territori. Garcia va destacar, per exemple, la recuperació dels noms dels "corrals", "que mostren la importància que la transhumància tenia a la nostra zona".

L'alcaldesa de Vilanova, Neus Lloveras, també va glossar la figura de Vicenç Carbonell i en va desatacar tant el temps que ha dedicat a recórrer el territori i a fer-ne la descripció com a les "moltes hores passades a les biblioteques" fent recerca en llibres i documents. Lloveras va dir que Carbonell "és patrimoni viu de la ciutat" i que cal vetllar perquè la seva obra "sigui reconeguda i preservada."

En fer-li lliurament oficial de Diploma de la ciutat, Vicenç Carbonell va agrair el reconeixement i va recordar alguns moments de la seva trajectòria vital en un recorregut des dels seus orígens, les seves aficions i els seus principals referents. Va parlar igualment de les seves recerques més recents, com per exemple la recopilació de malnoms a la ciutat que està fent conjuntament amb altres persones.

Ramon Ribera Gassol

RAFAEL ATCHÉ, ESCULTOR. OBRA A VILAFRANCA DEL Penedès

Vilafranca del Penedès dins del camp de les Belles Arts també ha estat dipositària en concret en el segle XIX i XX, de les creacions de destacats artistes catalans, en concret en l'àmbit de l'escultura trobem noms com els de Josep Llimona, Manuel Fuxà, Agapit i Venanci Vallmitjana, Josep Mª Camps i Arnau, Eduard B. Alentorn, Rafael Atché etc.

En el present estudi apleguem diverses obres escultòriques que realitzar l'escultor Atché per la dita ciutat.

Rafael Atché i Ferré. Notes Biogràfiques

Barcelona, 1854-1923. Fou un dels destacats escultors de la seva generació. Realitzà els estudis artístics en l'Escola de Llotja de Barcelona, i també es formà en el taller dels coneguts germans Agapit i Venanci Vallmitjana i Barbany, on rebé la influència de l'estil naturalista-realista que els caracteritzava. Realitzà obres de caire públic-monumental, sent les més conegudes l'escultura de Cristòfol Colom i el monument a Pau Claris, ambdues a Barcelona. També en féu de religioses, funeràries en diversos cementiris catalans, al·legoricomitològiques, de petit format en terra cuita, retrats, etc. Participà en diverses exposicions nacionals de belles arts, on rebé algun guardó.

Obra escultòrica a Vilafranca del Penedès

De Rafael Atché hem pogut documentar (alguna ja és coneguda) les següents obres:

Grup Escultòric de la Portada Principal. Basílica de Santa Maria. 1903-1905.

Consisteix en un total de vuit escultures en pedra, quatre i quatre a banda i banda de la porta d'accés al temple, dins de fornícules amb dossier. Representen dos sants, dos apòstols, dos evangelistes i dos profetes, tots ells dempeus.

A la banda dreta, començant de dins a fora, trobem sant Antoni de Pàdua, frare franciscà, sostenint el Nen Jesús als braços; al costat, l'apòstol sant Pau, sostenint amb la mà dreta l'espasa i, amb l'esquerra, un llibre, símbol de les Epístoles (fig. 1); a continuació, l'evangelista Sant Lluç, amb els braços creuats, sosté un rotlle, símbol de l'Evangeli, i, al seu costat, el profeta Jeremies, també amb un rotlle i la mirada envers al cel. (fig. 2).

Fig. 1 - Sant Antoni de Pàdua i sant Pau.

A la banda esquerra, començant de dins a fora, trobem sant Francesc d'Assís, amb hàbit, la mirada cap al cel i sostenint, amb dues mans damunt el pit, una creu; al costat, sant Pere Apòstol, sostenint amb la mà esquerra una clau (fig.3); a continuació, sant Joan Evangelista, sostenint amb ambdues mans un rotlle, i, al seu

Fig. 2- Sant Lluc i el profeta Jeremies.

Fig. 3- Sant Francesc d'Assís i sant Pere.

costat, el profeta Isaïes, també amb un rotlle a la mà i el cap cobert com el profeta Jeremies (fig.4).

Fig. 4 - Sant Joan Evangelista i el profeta Isaïes.

Cementiri Municipal

- *Panteó Família Miquel Torres* (fig. 5).

Presideix la tomba un obelisc (símbol de l'esperança en la resurrecció), on sobresurt, en la part superior, en alt relleu, una creu. En la part davantera inferior trobem un àngel (marbre, signat "R. Atché" en el costat inferior dret del basament) dempeus, d'expressió serena i gest elegant, amb la mirada cap al terra, cobert per una àmplia túnica, que li deixa al descobert l'espatlla dreta, on s'entreveu una mena de cuirassa i el peu esquerre calçat amb una sandàlia. Amb ambdues mans sosté una espasa amb fulla de sinuoses ondulacions.

Fig. 5 - Panteó. Família Miquel Torres. Detall.

-Panteó-capella. Família Via-Oliveras. 1902 (fig. 6).

El disseny del projecte es deu a l'arquitecte Santiago Güell, i la part escultòrica principal a Rafael Atché.

Actualment pertany a la Llar Ancianitat Inglada-Via.

L'autoria de l'escultor Rafael Atché, l'hem pogut documentar, a partir d'una fotografia publicada en la revista *Arquitectura y Construcción* (núm. 184, novembre 1907, pàg 349), on es reproduïx un esbós en guix de l'alt relleu que presideix la part superior de l'entrada al panteó. Al peu de la reproducció fotogràfica, hi diu "Escultura de D. Rafael Atché" (fig.7).

El conjunt escultòric en pedra consisteix en un alt relleu, de concepció plenament modernista, on es representa l'ascensió de les ànimes cap al cel. Un bell i elegant àngel dempeus, de llargs cabells, de sinuoses vestidures, amb les ales

Fig. 6 - Panteó-capella. Família Via-Oliveras. Detall.

desplegades i emetent raigs lumínics subjecta, en cadascuna de les mans, dues figures femenines de sinuosos vestits, amb vel i corona de flors, que s'enlairen amb la mirada cap a l'àngel que les conduirà a la vida eterna; entre la porta i els peus de l'àngel hi ha una garlanda de flors.

El que no podem saber amb certesa, ja que l'esbós només agafa tota la part superior del relleu, és sí l'escultor també realitzà la resta de decoració de la porta i els dos capitells que hi ha per banda, on es representen el bé (un àngel) i el mal (un dimoni).

-Panteó. Ramon Marimon i Família. 1913-1914
El disseny del projecte es deu a l'arquitecte Josep Domènech Estapà; constructors, Babot i Arjalaguet; part escultòrica realitzada per Rafael Atché (la seva signatura "R. Atché" la trobem al lateral dret del basament de l'àngel). La construcció consisteix en tres sarcòfags

Fig. 7 - Ascensió de les Ànimes cap al cel.
Revista *Arquitectura y construcción*.

Fig. 8 - Panteó. Ramon Marimon i Família. Detall.

Fig. 9 - L'àngel del repòs. Revista *La ilustración artística*.

sustentats per columnes, presidits per un àngel assegut (marbre) en un gran tron molt ornamentat, amb la mirada cap al cel, amb vestit tipus casulla, amb una garlanda de flors subjecta amb ambdues mans i recolzada sobre la cama esquerra (fig.8). L'escultura simbolitza "l'àngel del repòs", i fou reproduïda en la publicació *La ilustración artística* (núm. 1.703, 17-8-1914), on, al peu de la fotografia, hi diu: "El ángel del reposo, escultura de Rafael Atché, destinada al panteón que construye la familia Marimón en el Cementerio de Villafranca del Panadés. (De fotografía de F. Serra)" (fig.8).

BIBLIOGRAFIA

CATALÀ BOVER, Lidia. "La ciudad de Barcelona y la obra escultórica de Rafael Atché", dins *Mirando a Clío. El arte español espejo de su historia. Actas del XVIII Congreso de Historia*. Santiago de Compostela, 2010. pàgs 2876-2888.

- MELENDRERAS GIMENO, José Luís. "Los cuatro grandes maestros de la escultura catalana del último tercio del siglo XIX. Nobas, Atché, Reynés y Fuxá", *Boletín del Museo Camón Aznar*, núm. LXXX. Zaragoza, 2000.pàgs 193-260.
- MIRET I NIN, Mª Montserrat. *La basilica de Santa Maria*, Ajuntament de Vilafranca del Penedès, 1987.
- MIRET I NIN, Mª Montserrat. *El patrimoni artístic de la basilica de Santa Maria de Vilafranca del Penedès*, Institut d'Estudis Penedesencs, Vilafranca del Penedès, 2000.
- SUBIRACHS BURGAYA, Judith. *L'escultura del segle XIX a Catalunya*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.
- DIVERSOS AUTORS. *El cementiri de Vilafranca del Penedès*, Penedès Edicions, 2004.
- L'ABANS. *Vilafranca del Penedès. Recull Gràfic.1862-1965*, Efadós Editorial, El Papiol, 2000.
- DIVERSOS AUTORS, *Escultura catalana del segle XIX. Del Neoclassicisme al Realisme*. Catàleg exposició, Barcelona, 1989.

Xavier Sala i Aragó

UNA NAVALLA NOTABLE, FETA AL VENDRELL.

Abans de centrar-nos en la navalla referida, exposem uns preàmbuls generals sobre aquests instruments tan units a la història de l'home i sobre els orígens incerts dels quals s'ha emprat molta tinta.

En el llibre *La navaja española antigua*¹ es cita un document datat del 1490, d'Alfonso Fernández de Palencia: "*Novacula': navaja: es instrumento de fierro muy agudo con que raen los pergaminos y tambien con que raen las barbes.*" En general, "agudo" no volia pas dir *punxegut*, sinó *tallant*. Naturalment, pensarem que, si talla barbes i pergamins, estem davant d'objectes als quals podem atribuir les variades utilitats de les modernes navalles, a més de servir per picar tabac i encendre foc, emprant-los com a *esclavons* o *foguers*. La dada que hem esmentat és molt antiga, però, deixant a part les navalles específiques de rasurar, les aportacions arqueològiques demostren l'existència d'aquests ganivets que es dobleguen, quatre o cinc segles abans de Crist. Si la documentació de què disposem és confusa referint-se als orígens, almenys sabem, per troballes arqueològiques, que ja s'utilitzaven navalles petites durant l'Imperi Romà, com és el cas de la navalla púnica excavada a Numància.² Els màncs de banya trobats a la vil·la romana d'Olmeda,³ la navalla romana del segle I amb el mànc formant un cap de gall en os, trobada a Lleida,⁴ o les navalles romanes procedents d'Anglaterra i d'altres països d'Europa.

Si ens referim en exemplars amb bloqueig, que van proliferar al segle XVIII, no oblidem que el Deutsches Kilingenmuseum, de Solingen conserva un ganivet viking del segle VIII, ornat amb un mànc d'os i equipat amb una osca o encaix per afixar la fulla. Si comentem sobre navalles d'usos múltiples,

1 Rafael Martínez del Peral Fortón. 3ª edició 1995, p. 42.

2 *Marfiles y azabaches españoles*. José Ferrandis Torres, Editorial Labor, Barcelona 1928. "Memoria de las (excavaciones) practicadas en 1919-20, presentadas por D. José Ramón Mélida y Blas Taracena." *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, Madrid, 1920.

3 *Excavaciones en villa romana de la Olmeda*. Pedrosa de la Vega, Palencia.

4 "Excavaciones en Lleida." *Revista de arqueología*, año VIII, núm. 75, juliol de 1987. Referència i fotografia a *Reflexiones sobre la Navaja Antigua*, de Francisco José Medrano, pàg. 23. Editat actualment per Bobox Publishing, S.L.

esmentarem l'extraordinària navalla de 1.800 anys d'antiguitat, actualment al Fitzwilliam Museum de Cambridge.⁵

La reduïda dimensió i la fulla sense punta es mantenen fins ben entrat el segle XVII, època de la qual ja ens han arribat exemplars datats, però és a partir del segle XVIII i principalment al XIX, quan la navalla es popularitza a Europa en forma d'exemplars que adopten dissenys i dimensions variades, passant a tenir la fulla acabada en punta i generalment un sistema de bloqueig que la converteix en una arma potencial. És degut a aquestes característiques que en els successius edictes es va revalidant la prohibició de tenir-ne i usar-ne. Una pragmàtica de D. Fernando VI,⁶ indica: “[...] *prohibición de uso, venta y fábrica de armas cortas blancas, con extensión a los cuchillos de cocina y faldriquera con punta, y navajas de muelle con golpe o virola*”. Sobre el tema dels edictes, se’n podria parlar llargament, i així mateix explicar els sistemes d’afixar la fulla, com són la roda dentada, la molla de cop, la virolla rotatòria, de rellotge amb codi secret..., però aquestes serien temàtiques de gran extensió, a part que són matèries ja tractades en la bibliografia espanyola.

Els exemplars antics predominants són pràctics objectes populars, però també hi havia qui gaudia i lluia una navalla ben decorada, i fins i tot d’un cert mèrit artístic.

Hi ha la tendència a pensar que la navalla és una arma. No podem negar que pot

ser-ho, i fins i tot existia un codi de duel força ben determinat, segons mostra el *Manual del baratero o arte de manejar la navaja*, editat el 1849.⁷ Però la proporció d’actes violents causats amb aquests objectes és insignificant si considerem la immensa producció de navalles durant segles. Era el millor regal d’un pare o un avi a un nen, que se sentia valorat com un home en donar-li confiança. Representaven l’eina portàtil i polivalent que sempre es trobava a l’abast de la mà.

Els objectes vells en general, per més que estiguin fets manualment i salvant característiques locals, tendeixen a una certa repetició per causes d’hàbit, mercat, preu, funcionalitat o moda. El que suscita la nostra atenció és quan algun exemplar sobresurt perquè el seu autor és més exigent o capacitat i ha dedicat més atenció i temps a la seva elaboració, sigui per una comanda específica o per un caprici personal.

Les navalles de gran dimensió no eren excepcionals al segle XIX. Això ho comprovem tant en il·lustracions contemporànies com pels exemplars que hem pogut observar i que arriben a sobrepassar els 170 cm desplegats. També trobem referències escrites, com la del llibre *Mis memorias*, de M^a de las Nieves de Braganza y de Borbón⁸ relatant un fet ocorregut el dos de març de 1873, en plena guerra carlina, anant l’autora de camí entre Gironella i Prats de Lluçanès: “*El asesino, que venia por detrás, estaba junto a mí y no podía yo verle lo que tenia en la mano.*”

5 Vegeu web del museu i busqueu “Swiss folding knives”.

6 Per bans publicats a Madrid de 27 de setembre de 1749, 3 d’abril de 1751 i 3 de juliol de 1754.

7 Madrid, 1849. Imprenta de D. Alberto Goya.

8 Maria de las Nieves era filla del rei de Portugal i cunyada del pretendent Carlos VII. 3ª guerra carlina, Edició de 1934.

Me contaron más tarde que era una enorme navaja, grande como una espada.” Les grans navalles podien esdevenir una arma de defensa i intimidació, però en realitat s’adquirien com a objectes altament curiosos i decoratius, que admiraven els visitants. Les que es destinaven a reclam comercial d’un ganiveter normalment eren aparents, però de poca qualitat.

A les imatges es mostra una navalla que, vista de lluny, podríem identificar com a procedent d’Albacete per la semblança amb les anomenades “de mirallets”. Si la mirem atentament, però, ens adonarem que si bé s’alternen plaques de banya amb bandes de llautó, no hi ha els mirallets característics, les decoracions no són iguals, i tant les diferències en la forma del mànec com de la fulla ens indiquen una manufactura catalana, basant-nos en referències de navalles contemporànies procedents de Tarragona o Barcelona. Un dels motius d’interès és la dimensió de 147 cm desplegada. La confecció, l’hem de considerar molt acurada respecte a la qualitat mitjana de les navalles d’aquella època, amb fulla ampla d’acer perfectament forjada. Aquesta última ens descobreix la personalitat d’un bon artesà, satisfet d’ell mateix. Però no solament era un artesà, sinó que se sentia un poeta, tal com es pot veure per les llegendes gravades a la fulla, que fan pensar que aquesta navalla la va fer per quedar-se-la.

Reproduïm les diferents inscripcions:

Costat A: *“En la cim de una montaña cantaba ab armonia un aucell alaban los bells treballs que fa lo ganiveter del Vendrell Jose Pamies*

[Pamies poc llegible] i Oliver. 1898. Viva el pa del sercul i bendita mi querida.”

Costat B: *“Atrás vive Dios por valiente que uno sea no tengo bastante en dos. Vivan las flores de abril. Un llum sense oli s’apaga. Despues de menjar ja mai tinc gana. Mayo de 1898.”*

Un altre valor per destacar d’aquest curiós objecte són els dibuixos gravats a l’àcid, que representen una vintena d’animals, entre familiars i salvatges, molt ben combinats amb altres motius de decoració. L’últim, per qüestió de mida, és una formiga situada prop de la punta. Són notables la qualitat i les proporcions dels dibuixos, poc comuns tractant-se de navalles.

Ben remarcable ha estat el fet de poder conèixer quelcom respecte de l’autor d’aquesta navalla, fet que no sol ocórrer en les antiguitats, donat que, amb el temps, van canviant de propietari i diluint-se’n el seu origen. La descoberta comença gràcies al bon amic Josep Maria Massip, naturalista de Banyoles, que em posa en contacte amb l’historiador Sr. Josep Maria Grau, de la Selva del Camp. Aquest facilita l’enllaç amb l’arxivera de l’Arxiu Comarcal del Baix Penedès, Sra. Nati Castejón, que localitza les dades següents i ens comunica:

“En el padró d’habitants de l’any 1900, apareix Josep Pàmies i Olivé, nascut a Reus i resident al Vendrell des de fa vint-i-vuit anys. Ofici: ganiveter. Viu al carrer del Mar, núm. 64. Està casat amb Rosa Pedret Barraquet, natural de Mora la Nova, i tenen dos fills: Encarnació i Manel. Aquest darrer consta que també és ganiveter.”

Però la Sra. Castejón continuava la recerca i encara ens facilita més dades:

“Crec que aquest és el personatge que busqueu. El que sobta és que, en consultar les matrícules industrials d'aquests anys, no apareix. Si no pagava contribució, és que no tenia obrador. En canvi, l'únic ganiveter que apareix en les contribucions és Isidre Freixes Culla, natural de Manresa, que fa vint-i-cinc anys que resideix al Vendrell i que viu al carrer de Montserrat, num 14.”

Si l'autor, Josep Pàmies, no pagava contribució, és que potser treballava amb Isidre Freixes, aquest últim possiblement amb categoria de mestre, la qual cosa li permetia disposar d'obrador propi. A Google Earth s'hi pot veure la casa de l'esmentat carrer del Mar, núm.64, aparentment poc modificada.

I per acabar i gràcies a les nostres experiències en l'estudi de les armes antigues, podem considerar aquest exemplar del qual reproduïm les imatges com una de les velles navalles més curioses i interessants que es poden arribar a observar.

Jesús Velacoracho

Jesús Velacoracho

UNIVERS MALVASIA

Afegeix la salada i blanca *Subur* un compte més al seu animat rosari de singularitats i encanteris en comptar en el vademècum de la seva història amb la presència d'un dels raïms més llegendaris del Mediterrani: la dolça i fresca *malvasia*.

Ajunta tan remot varietal en el seu procel·lós esdevenir un univers de tradicions, històries i creences que, ben bé, podrien ser les diferents cares d'un mateix poliedre, contemplades unes des del rigor històric i altres des del romanticisme que engendra la llegenda. Tota vegada que unes i altres s'entrellacen i confonen, intentaré establir els supòsits que, en la mesura del possible, aclareixen l'enigma.

Sabem que van ser els focencs, grecs d'Àsia Menor, els que van fundar, al segle VII a C, les ciutats de Rhode i Emporion, i que per la costa comerciaren des d'allí amb les tribus iberes riberenques, introduint, de passada, entre laietans i cossetans, els varietals derivats del grec i ancestral cep *athiri*, aquells que contenien un terpenisme més acusat i evident. Confirma aquesta dada la fitopaleologia aplicada a la tosca tartàrica de les gerres de vi trobades a l'assentament ibèric de la Font de la Canya, a Avinyonet del Penedès, distant de Sitges uns vuit quilòmetres en línia recta.

Per altra banda, resulta testimonial i clarificador que, en seguir el periple de les primitives colònies gregues a l'Egeu, el Jònic, l'Adriàtic, el Tirrè i el Mediterrani occidental, ens trobem, encara que amb variada sinonímia, arrelats i actuals conreus del nostre raïm protagonista: la *malvasia*. Allí consten Quios, Candia, les Cíclades, Ragusa, Spalato, Fiume, Otrant, Salento, Reggio, Siracusa, Lípari, Nàpols, Còrsega, Sardenya, la Liguria, Colliure, Sitges, Banyalbufar... En fi, vells enclavaments testimonis de l'antiga presència colonial grega, que es va mantenir viva fins al desenllaç de les guerres púniques i l'aparició de Roma com a potència hegemònica.

L'edecte del tercer emperador Flavi, Domicià -finals del segle I dC-, que va pretendre eradicar el conreu de la vinya a Hispània i a la Gàl·lia, devia suposar un retrocés a la vegada que una sobirana dificultat -durant els segles II i III dC- en l'esdevenir vitícola al Mediterrani occidental. La derogació de l'edecte per part del benèfic emperador Provo -finals del segle III dC- va retornar les condicions naturals als territoris que habitualment havien estat productors de vi.

Poc afegiren gots i musulmans al tema vinícola de la nostra sitgetana casta. Els primers perquè eren uns cafres i temibles bevedors de cervesa i els segons... Diguem que als segons la seva religió els prohibeix l'alcohol, però no pas menjar els dolços raïms; encara que, en

romandre a *Sitges* durant quasi tres segles –de principis del VIII fins a finals del X–, en terra de frontera i subjecta, per tant, a les ràzzies i invasions, la intranquil·litat i el neguit de la pagesia devia perjudicar notablement els conreus.

Tampoc seria estrany el medieval supòsit provocat pel mercadeig entre venecians, marselesos, pisans, genovesos i catalans, sempre en contacte amb els caravanserralls de l'Àsia Menor i les illes gregues, amb motiu de la distribució dels productes de la Ruta de la Seda. De fet, *malvasia* és veu veneciana datada per primera vegada el 1250 en l'escandall d'una relació comercial.

On història i llegenda conflueixen de manera més evident és en el quart supòsit: els conflictes derivats de l'expansió mediterrània de la corona d'*Aragó*.

Tota vegada que la pau de Caltabellota de 1305 suggeria i gairebé imposava a Roger de Flor el ràpid llicenciament de les milícies almogàvers o la seva ocupació bèl·lica en altres territoris, l'almirall va optar per traslladar la seva ociosa i indisciplinada horda cap a Constantinoble, en teoria per socórrer la dinastia dels paleòlegs de l'amenaça turca.

Partí l'expedició de Sicília i recalà a Monenvasia, l'ullal de l'Egeu o illot de la península de Morea, a Lacònia, on s'havia estipulat que rebria part del pagament pel compromís del socors, i on van conèixer els nostres almogàvers per primera vegada el dolç vi de *malvasia*. Continuaren el seu avanç cap a les costes d'Àsia Menor i fondejaren les naus a Quios, l'illa on es van instal·lar durant dos anys la logística i la rereguarda.

Com que seria prolix contar la crònica de les vicissituds i tribulacions de la soldadesca almogàver en terres d'Anatòlia, passo a detallar que, dos anys després, el 1307, assassinats amb traïdoria l'almirall i el seu estat major, i ja de la mà de *Ramon Muntaner*, el gruix del contingent dels almogàvers de la *Gran Companyia Catalana*, supervivents i desencantats, va tornar a casa.

Sabem que el cronista *Muntaner* es casà a *Xirivella* aquest mateix any amb una rica pubilla i que plantà, en les terres d'aquesta, a les hortes de València, vinyes exòtiques amb els sarments aplegats durant el seu periple mediterrani. Gairebé a l'uníson, la pintoresca llegenda de Jofre de les Escalles, l'almogàver de Sitges, se solapa i empareda amb la història vinícola del seu indret d'origen: la lluminosa i blanca Subur. I contribueix a alimentar aquesta confusió tant pel que coneixem com pel que suposem. Però anem per parts.

Una concatenació de successos converteix el noble Bernat de Fonollar, conseller de Jaume II, en propietari del castell de Sitges el 1306. Uns anys més tard, curiosament, l'important patrici impulsa i estipula la plantació de vinyes a la zona coneguda ara com el Vinyet. Serien potser del cep malvasia...?

Coneixem l'extremada importància dels cereals i el seu comerç –amb l'afegit, des de 1345, de la producció penedesenca– en l'economia medieval de la salada i costanera vila; de fet, fins i tot el seu nom els vincula: *sitges* per a cereals, sense que calgui traducció aclaridora. S'imaginem com fou d'impactant

l'èxit i l'aclimatació del viatjat cep grec per tal que desplaçés la principal indústria i mercadeig del municipi i el seu entorn?

A principis de l'any 1600, la quarta part dels conreus de Sitges són vinyes amb ceps de malvasia, i un segle i mig més tard el comerç de la vila, en general, depèn dels vins licorosos, blancs, dolços i aromàtics del cep portat pel llegendari almogàver de les Escales.

La llarga bonança comercial que segueix a aquest període s'acreix i multiplica a l'últim terç del segle XVIII amb la concessió, el 1778, per part de Carles III, del permís mitjançant el qual s'autoritza els regnes de la vella corona d'Aragó a comerciar amb les colònies d'ultramar.

Tanta ventura es desenvolupa i perllonga durant més d'un segle i quart. El comerç a l'engròs del licorós vi de malvasia de Sitges engreixa econòmicament tant els abundants productors com els cellerers, comerciants i exportadors. Les firmes i assentadors es multipliquen durant l'edat daurada entre el segon i l'últim terç del segle XIX. Els Manuel Llopis i Bofill, Llopart, Josep

Robert Mestre, Vidal, Sariol i Coll, Almirall, Dalmau, Coll i Bosch, Cristòfol Miralpeix, Miró, Fèlix Mirabent, Daniel Robert... conformen el patriciat dels cellers locals i emplen la flor i nata de la producció exportadora. Però... parafrasejant la vella sentència, direm que tampoc hi ha bé que cent anys duri!

Tres collites, gairebé continuades, afectades per un pertinaç, sever i perjudicial flagell criptogàmic d'oïdium i botrytis -a la qual tan sensible és la varietat-, i el ferotge esclat de la fil·loxera a la comarca, minven no només la producció de vi sinó també la superfície d'hectàrees dedicades al cultiu. L'hedonista incorporació d'un nou vi, l'escumós i festiu xampany -ja en els anys crepusculars del segle XIX-, als gustos de l'aristocràcia i burgesia dominants, acaba per arruïnar els cultius i malbaratar la indústria i el comerç dels dolços moscatells i malvasies sitgetans.

En finalitzar el primer terç del segle XX, la situació del cultiu i la indústria suburenques dedicats a la malvasia era més que desolador, crític. Un patrici de la vila, en Manuel Llopis i Casades, diplomàtic d'Espanya

a Sofia -Bulgària- deixa en el seu testament el 1935 a l'Hospital de Sant Joan Baptista -que fou fundat el 1324 per Bernat de Fonollar i contemporani del nostre almogàver- un llegat amb l'usdefruit del celler familiar i les gairebé dues úniques hectàrees i mitja de malvasia que quedaven en el terme. Això sí, amb la condició que l'Hospital continués l'elaboració de les velles essències de malvasia.

Gairebé noranta anys més tard, aquella darrera decisió del nostre sitgetà prohom va resistir el dur trànsit del desert del seu cultiu i la seva precària subsistència comercial, i així podem dir que s'ha acomplert amb escriu el seu desig, essent la vella fundació de l'Hospital la que ha permès que qualli amb vigor l'orientació i nova filosofia del noble raïm. Ara, com sempre que alguna cosa funciona, els que pugen al carro guanyador són legió i planten amb encès entusiasme el vell varietal viatger.

Pateix, però, la vellença *malvasia de Sitges* un declarat i greu problema d'homonímia i sinonímia varietal. De fet, són moltes les hectàrees plantades de raïms -majoritàriament blancs i dolços- que s'apleguen sota el genèric indeterminat de *malvasia*. Les també conegudes per *alarije*, *chasselas*, *Doña Blanca*, *moza fresca*, *mersequera*, *planta nova*, *subirat parent*, *trobat*, *malvoisie fine*, *riojana*, *macabeo*, *albillo*, *rojal*, *tortozón*, *lleonesa*, *m. castellana*, *m. de Toro*, *vermentino*, *trebbiano*, *greco bianco*, *arinto* ... i moltes altres que s'emparen sota la tutela i el prestigi de la vella soca contenen alguns trets que, contemplats indiscriminadament i amb poc rigor, se solapen i encara es confonen amb els de la nostra casta protagonista.

Mentre l'ampelografia clàssica classifica dotze famílies de raïm de malvasia, recents estudis genètics les redueixen a vuit, quedant les de la varietat coneguda com *m. aromàtica* circumscrites sols a tres, que són: *m. de Sitges*, volcànica i rosada. Amb tot, no és gaire complex identificar-les, si seguim la definició del comte i ampelògraf italià Rovasenda, que ja el 1885 les va definir com a "*varietal una*

mica rústic, de raïm perfumat i de color verd-groc, amb notable frescor per la seva acidesa; de sabor dolcíssim i to amoscatellat, amb notes lleugerament amargues". Com no podia ser d'altra manera i per compensar tanta aparent facilitat, ens va deixar la barbaritat de setantassí sinònims d'aquest raïm, que pretesament són els noms amb els quals es coneixen en els enclavaments del llarg rosari del seu periple històric i viatger. Apareixen, així, les malvasies de Lípari, la bossa de Sardenya, la baleàrica de Banyalbufar, la croata de Dubrovacka, istriana, les de Piacenza i el Piemont, la Greco di Gerace calabresa, la malvasia Nera de Apulia, la cretenca de Càndia, la de Quios, la volcànica de Canàries, la càndida de Madeira i altres que, per l'escàs volum conreat, seria prolix enumerar.

Romanen i resisteixen, aguantant irredemptes, en tota la península, unes trenta hectàrees de la singular vinya situades totes elles al litoral costaner català. Les honorables vinyes de l'Hospital i les d'Isidre Pagès, a Sitges; les dels Bartra, de Vega de Ribes per al seu curiosíssim Ancestral; les de Can Ramon, del Montgròs; les de Jané Ventura, al Baix Penedès; les dels joves del Mas Candí, a les Gunyoles; les dels Alemany- Corrió; les de Can Feixes, a la vora del Penedès-Anoia; les de Torelló, prop de Gelida, i alguna altra de recent plantació a l'Empordà-Costa Brava, com a ofrena i gentil recordatori al vell cep grec.

De sorprenent podria considerar-se l'abundància i magnífica salut de les plantacions de malvasia volcànica i rosada que creixen a les illes Canàries. Les més de vuit-centes hectàrees repartides per totes les illes i en totes i cadascuna de les onze DO que emparen els vins illencs, constitueixen un formidable capital genètic de la viatgera casta. Curiosament, és d'arxisabut coneixement pels canaris que la casta de la seva *malvasia* els va arribar a finals del XIV a través de les portugueses, veïnes i també volcàniques illes de Madeira, on el mateix varietal és conegut com a malvasia càndida, és a dir, malvasia de Càndia,

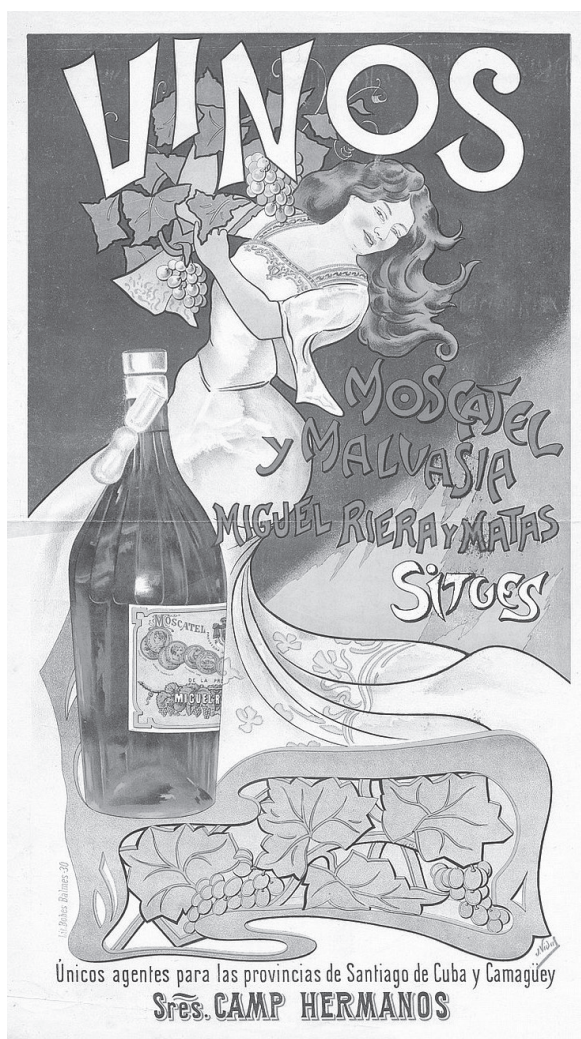
la de l'illa de cretenca que compta, a més -per més inri-, amb un barri anomenat de *Malevizi* o *Malevizion!*, que obre de nou el conflicte per la procedència de la vinya i l'origen del nom dels dolçissims i amoscatellats raïms.

Sigui com sigui, deixo tancat per ara el tema -per no marejar més la perdiu-, i procedeix a enumerar els vins de malvasia que s'elaboren en l'actualitat a Catalunya. Concedeixo a la noble *malvasia clàssica* la condició de *vedette* de la saga: vi de color ambre, licorós, amelat, untuós i glicèric. Amb una fina i equilibrada acidesa i un sucre residual d'un 200 g/l. Llarga criança -4 o 5 anys- en bocois de 620 l, expedit en elegants ampolletes. De fet, més que una raresa, sembla un perfum.

Té la *malvasia seca* un patró descriptiu similar al de la *clàssica*, però amb diferent concepció. Molt més seca i menys alcohòlica, té un paladar incisiu molt elegant i singular. Els vins tranquils de *malvasia*, tipus Blanc de Subur, són secs, aromàtics, poderosos, amb una fresca i equilibrada acidesa i un pas final que evoca el perfum del varietal i els seus clàssics registres lleugerament amargs. Un gran vi jove.

Dos tipus de vins escumosos participen de les alegres i espurnejants bombolles de la vella casta. Els concebuts i resolts amb el mètode de la Champagne i, per tant, del cava, tipus Monenvasia i Clos Lentiscus, i l'Ancestral, elaborat com la blanquette de Limoux, seguint el mètode de l'abadia de Saint Hilaire, al departament de l'Aude de la regió del Llenguadoc. Tots ells prou interessants com per dedicar-los un treball personalitzat i en exclusiva. Per això avui, el nostre compromís amb la malvasia, la noble senyora de la viticultura de Sitges, queda per sempre complet, honorat i agraït.

Maig 2013.

LLIBRES

Fèlix Villagrasa i Hernández

MANCOMUNITAT I CIÈNCIA. LA MODERNITZACIÓ DE LA CULTURA CATALANA.

Ed. Afers, Catarroja. 2015.

El proppassat 16 de juny del 2016 l'historiador i autor del llibre el va presentar a la sala d'actes del Consell Comarcal de Vilafranca del Penedès, tot i que el volum havia vist la llum a finals del 2015, fruit d'un treball de recerca de l'any 2014, amb motiu de la commemoració del centenari de la creació de la Mancomunitat de Catalunya de la mà d'Enric Prat de la Riba (1870-1917). El volum té com a principal objectiu donar a conèixer els antecedents històrics i les diferents accions realitzades per les institucions oficials catalanes durant el temps que va estar activa la Mancomunitat de Catalunya. Les nombroses dades a les quals fa referència l'autor fan que el llibre, a banda de recordar-nos la que fou la primera política científica moderna de Catalunya, sigui un excel·lent volum de consulta ràpida de noms propis de científics i institucions, que van gaudir i participar en la construcció d'aquella primera comunitat científica catalana.

Tot i que la tasca de la Mancomunitat de Catalunya fins a la seva dissolució pel cop militar de 1923 ha estat prou estudiada, reconeguda i exemplaritzada, remarcant allò que es pot fer amb la implicació del país i amb una bona gestió des de l'administració, malgrat la migradesa de recursos econòmics, la lectura d'aquest estudi en aquests moments ens ajuda a entendre les raons polítiques -en aquest cas, referides a la ciència- que tenia Enric Prat de la Riba per catalanitzar la política de la Lliga Regionalista de Catalunya, a la vegada que ens recorda com una de les seves dèries era precisament que els catalans havien d'intervenir en la política espanyola per tal de poder defensar els seus propis interessos.

Venia el tema a tomb de la nefasta política espanyola -el conflicte de la independència de Cuba i la guerra hispanonordamericana, que van marcar un punt d'inflexió- i que aquesta política catalana passava sobretot per poder construir una comunitat científica catalana, capaç d'inventar i alhora crear *"institucions de producció i institucions de difusió: unes que fan, creen la cultura, altres la transmeten, la fan arribar al major nombre. Es a dir institucions científiques i institucions d'ensenyança"*. En definitiva, un llibre que ens permet recordar el nostre passat més recent i ens evoca dues frases prou adients: *"La ciència no té pàtria però el científic si..."*, paraules d'un científic inoblidable i a qui tant deu la humanitat com fou Louis Pasteur. I aquella que diu: *"Qui crea poble ha d'ensenyar els homes a crear..."*, tal com va dir José Julián Martí, un dels pares ideològics de la revolució de la independència cubana.

Jaume Baltà i Moner [Jbaltam@gmail.com]

Jordi Vidal Pla

SARA KIRCHNER CATALÁN: LA SENYORETA SARA

Ed. Andana. Vilafranca 2015

Un personatge real, descobert quan ja ha mort, desvetlla l'interès en un professor d'història. El personatge és del segle XX, però el docent és especialista en història moderna. El punt d'unió és el fet d'haver treballat en la mateixa institució: l'Institut d'Ensenyament Mitjà Milà i Fontanals de Vilafranca, al pas del temps -i de vicissituds que el porten a Institut Laboral-, l'actual IES Eugeni d'Ors. L'arxiu s'ha mantingut i és a l'abast del professor, encisat en la recerca d'un personatge que forma part de la història de la institució docent, una història brillant en l'etapa republicana, fosca en les primeres dècades franquistes, tot i els esforços

d'uns i altres per mantenir un ensenyament mitjà públic a Vilafranca.

Jordi Vidal forma part d'aquella generació, ara ja en procés de jubilació, que va accedir a la docència en els anys de la transició, que va agafar una institució docent arrelada en els paràmetres del franquisme i, entre el suport d'uns i la indiferència d'altres, li va donar el tomb de cara a fer possible un centre ajustat a les necessitats d'un temps nou. En aquest camí que va de l'Institut republicà al de la recuperació democràtica, hi van quedar aturats una colla de docents que van veure com la seva experiència i la vàlua de la seva labor era literalment devorada per les exigències i els plantejaments –des del la més absurda burocràcia i l'amiguisme més descarat fins a les obligacions de l'“adhesió incondicional...”– del franquisme, una doctrina de frases sorolloses i baixa volada de pensament que intentava reproduir en cada poble i capital de comarca els paràmetres genèrics del feixisme.

L'escriptora Ramona Via que havia tastat la institució republicana i la del primer franquisme, recordava aquell ambient trist i opressiu dels primers anys quaranta, més evidents encara en una noia, aquells que podien fer que qualsevol detall derivés en una sanció, des de no portar mitges a dibuixar un camp de blat amb unes roselles i una falç que sega. En aquest entorn va treballar aquella mateixa Sara Kirchner que tant havia gaudit de la docència en els anys republicans. Ara, però, la pressió oficial de l'espai franquista hi pot més, i literalment acaba foragitant-la de la institució. A partir d'aquell moment la senyoreta Sara ha d'aplicar-se a activitats que li permetin cobrir les necessitats bàsiques. Per aconseguir-ho, compta amb el millor bagatge que pot oferir un ensenyant: l'estimació i el suport incondicional dels seus alumnes i amics, fins al punt que la seva figura acaba esdevenint mítica, símbol reconegut d'una generació de docents perduda o malbaratada, la que cal situar al costat dels exiliats en una mena de silenci i exili interior

que sols aconseguiria un mínim reconeixement oficial en els primers anys de la recuperació democràtica municipal.

Jordi Vidal s'ha acostat a aquest mite des de l'encís per trobar a l'abast una figura ben notable en l'àmbit de la docència, però també una personalitat ben poc coneguda fora de l'espai de les amistats. Vidal repassa la trajectòria vital i, sense desmuntar les notes mítiques d'aquella noieta/àvia que viu sola a Vilafranca, ha resseguit amb pacient constància tots els antecedents familiars, la seva trajectòria a les institucions acadèmiques i els seus anys de refugi a l'Enològica fins a la vellesa. El resultat és un llibre de realització indubtablement llarga i complexa, un estudi ben destacable, elaborat amb encís, rigor i passió, un treball que indubtablement mereixerien altres figures del Penedès contemporani, però que, ves per on, li ha estat concedit en un merescut homenatge pòstum i com a millor reconeixement a aquella menuda senyoreta Sara que alguns vam tenir la sort de poder conèixer.

J.M.L.

Joan Maria Arenas

NIT

Voliana edicions. Argentona 2015.

Decidit partidari de les ficcions literàries amb elements inexplicables, les que tenen a veure amb els processos temporals, com vam poder veure a *L'atlant* o *L'eco del temps*, que ja vam comentar en el seu moment, Arenas torna sobre el concepte temps, qui sap si un pas més en els seus paràmetres de professional de la medicina, o potser com a resultat d'una nit d'angoixa d'aquelles que no pots dormir i penses que no podràs mantenir el silenci mentre el rellotge roda lent. D'això va la trama de la novel·la.

Basada en una idea francament bona i en una mena de suggestions que, pel que sembla, aporta algun espai del Pirineu, la narració argumental, situada en dues veus en primera persona –tot i que en algun moment

salta a la tercera de narrador objectiu- hauria de desenvolupar una tensió dramàtica que acaba resultant en els fets narrats superior a les possibilitats d'una primera persona. És clar que aquí hi juga també la necessitat de mantenir el lector en la tensió argumental, però fins i tot en algun moment es permet l'autor la broma i el joc de fer-nos creure que succeeix un esdeveniment estrany quan tan sols és un rellotge que s'ha quedat sense pila.

En definitiva, el tema és bo, ben narrat i amb una gradació temporal correcta, però creiem que aquesta hauria guanyat a mans d'un narrador objectiu en tercera persona, en especial pel que fa a la veu de l'home narrador, que es troba camí de la mort però que no aconsegueix fer-nos arribar el dramatisme de la seva situació personal. Tot i això, la reflexió final d'ella, en concret bona part del capítol XVII, val per tota la novel·la i aconsegueix adreçar el lector més que a la ciència ficció a la reflexió sobre els paràmetres de l'existència humana i de com, a la vida, com un destí cruel, tot es pot tòrcer en un moment.

J.S.B.

Jordi Romeu

EL CALZE

Ed. 3 i 4. València 2015.

Sempre ens han semblat lògic i habitual que el bibliotecari de Moscou –el que li va donar a conèixer l'obra de Milà i Fontanals al pobre Juan Valera- fos un hispanòfil, un reconeixement esclau a una cultura, l'occidental, que desconeixien fins i tot els seus mestres. No ens sembla, però, gens lògic que un occidental se senti atret per la cultura eslava, específicament per la literatura; i no volem dir una atracció de turista a preu i hora fixada, anual si m'apureu, que va a Praga a fer la passejadeta, sinó un enamorat de l'entorn cultural d'aquells espais en la seva inserció en la cultura més occidental. Si, a més, això es cou –com és el cas- amb una subtilíssima ironia –anava a escriure *britànica*,

però ja no gos, que no sigui també esclava i jo sense saber-ho...-, el resultat em sembla ja francament insultant. I justament és això el que Jordi Romeu, fins ara un tapat esclau a la cultura penedesenca, ens ofereix en unes pàgines certament delicioses, gairebé modèliques o, com expressaria en la cultura francòfona el germà Dupont: “*Jo encara diria més: gairebé modèliques*”.

Els que pequem d'hispanòfils (o ni tan sols això perquè pequem de catalanòfils i, posats a filar prim, sols de penedesòfils), hem de llegir un llibre com aquest amb senzilla i pacient devoció –gairebé de genolls, que diria el mestre Santacana Sardà-, amb admiració profunda per qui ha decidit –va decidir ja fa anys, quan tenia menys sapiència i més pèl al cap- que hi ha vida més enllà dels *limes* de l'imperi romà, més enllà del Rhin o del Danubi, i que aquesta ens ofereix una cultura d'una riquesa i unes possibilitats que els desesperats del consumisme superficial trigarem a poder esborrar, ni que sigui a base de bols de crispets. És cert que el text de Romeu, amb aquest caire d'ara de mestissatge que no saps si estàs davant un volum de viatges o una crònica cultural de llibres, es permet alguna llicència vilafranquina, catalana de passada, però ben aviat la situa en els paràmetres del que l'autor en diu de l'orient europeu, com aquell agent immobiliari que va anar a Transilvània a vendre una casa de Londres.

A les pàgines del llibre, sens dubte un dels treballs més esplèndids de la cultura penedesencouniversal de les darreres dècades, hi hem trobat també aquell Mustafà Kemal, pare de la Turquia moderna, que en els anys infantils havíem relacionat amb Aquell Mustafà Xiulets de fusta blanca, pseudònim de no se sap pas qui que escrivia monòlegs en alguna revista satírica de les darreries del segle XIX.

Diu l'autor que les seves pàgines són una mena de vacuna contra la credulitat i que l'ajuden a establir distància crítica, sense escepticisme però propera al dubte cartesià ben

sembrat, aquell del “*vols dir que?*”, que ens permet una aturada, una interrogació i potser una autoafirmació. En qualsevol cas, un treball més que brillant, d’una erudició esplèndida i agradosament mengívola, un llibre de lectura més que obligada, i em sembla que em quedo molt curt.

J.S.B.

Salvador Llorach i Santis (*)

EL PLA DEL PENEDE'S. UN MUNICIPI AL COR DE LA COMARCA DEL PENEDE'S.

Ed. El cep i la nansa. Vilanova 2015

No fa gaires anys aquest hauria estat un acte impensable, i aquest magnífic treball publicat per la vilanovina El cep i la nansa hauria estat un llibre impossible. Poblacions com el Pla del Penedès no haurien pogut comptar amb una monografia de més de 250 pàgines sobre el passat, el present i les immediates línies de futur del municipi, que no m’oblidi de dir que amb uns dibuixos, excel·lents pel meu gust, de Josep Mestre i Rovira.

Si ara aquest treball veu la llum, no és sols per l’evolució molt positiva de les tècniques d’impressió, això en el fons és el menys important. El que hi ha al darrere és, per una banda, una perspectiva de potenciació de la consciència local. Vull dir que, sortosament, el fet de ser més globals que mai –el món s’ha fet petit i tothom té o coneix algú que té algun fill a l’indret més impensat del món– ha potenciat la nostra consciència local. Tinc la seguretat que fa un segle els nostres avis no haurien donat al passat històric, les restes arquitectòniques, els monuments i l’entorn, del Pla o d’altres poblacions, el valor que ara hi donem. D’alguna manera, fins fa unes dècades hi havia poblacions, pobles, nuclis d’habitants que patien una mena de complex d’inferioritat i anaven pel món –que llavors volia dir anar a mercat a Vilafranca o anar a Montserrat en viatge de nocces– amb un cert complex de

“ser de poble”, que en deien. No us penseu, a Sant Sadurní o a Vilafranca els passava en relació amb Barcelona. Ara fa goig veure com es reivindica aquesta identitat local i com els nostres fills van d’una banda a l’altra del món, treballant o cercant feina, i no obliden mai que les seves arrels són en un petit nucli rural del Penedès.

Aquesta consciència, sortosament també, ha comportat que les entitats municipals, l’Ajuntament o el Consell Comarcal, portin ja un grapat d’anys donant suport a la labor de persones com Salvador Llorach, veritables precursors dels estudis locals i comarcals, igual com donen acollida i suport als grups d’estudi local, a les corals, els esbarts o els balls de Festa Major. Només us recordaré que d’aquí un any en farà quaranta de la fundació de l’Institut d’Estudis Penedesencs, entitat de la qual Salvador Llorach va ser un dels promotors i fundadors.

Les monografies locals que Salvador Llorach ha publicat d’un bon grapat d’indrets o institucions penedesenques –en el que Francesc Mestres, l’editor, en diu la *microhistòria*, en unes paraules de presentació del llibre– són un excel·lent exemple d’aquest canvi de mentalitat, perquè les coses de casa, les del carrer, de l’entorn immediat, són valuoses, no sols perquè pertanyen a la vostra vida diària i perquè les estimeu com a llegat dels vostres pares i avis; ho són també com a part d’un gran mosaic que és el Penedès, en un mosaic encara més gran que és Catalunya i en un altre encara molt més immens que és l’Europa dels pobles; un mosaic en el qual cada peça és més que necessària, imprescindible, tot i que, a primera vista, potser no es vegi gaire. El senyor alcalde diu, en unes paraules de presentació, que aquest llibre és un “*tesor*”, i no s’equivoca, potser perquè, com escriu Llorach, el Pla “*encara conserva la peculiar característica que impregna el món rural*”, uns trets que no s’haurien de perdre, perquè si la globalització vol dir uniformització, estarem perduts: llavors tot el mosaic presentarà

un sol color i, per suposat, no tindrà cap mena de gràcia.

A casa nostra hi ha persones com Salvador Llorach que en tenen la culpa, de tota aquesta feina, d'aquest canvi de mentalitat, d'aquest valorar el que ens és proper. Només us diré que els seus primers treballs publicats són del 1971, és a dir, de fa més de 45 anys. Tota aquesta tasca, ben detallada en una nota biogràfica inicial, fa d'ell un dels mestres de la història local a la nostra comarca, un dels creadors d'aquest mosaic que és el Penedès, i som molts els que sovint ens adrecem als seus llibres, que ell en diu "*monografies descriptives*", per a cercar-hi dades i referències de tota mena, per a trobar-hi allò que Llorach anomena "*constància escrita del que ha estat i és aquest petit terme i nucli de població penedesenca*".

Jo penso que, al llarg d'aquest gairebé mig segle, persones com Salvador Llorach han fet escola, han deixat una petjada prou fonda i important com perquè altres persones segueixin el seu camí i, des dels mateixos pobles o l'entorn proper, continuïn la tasca de furgar en el passat i fer crònica del present per deixar-ne una referència de cara a les generacions del futur.

Si no és així, estem donant acollida a una societat desarrelada, una multitud de tastaolletes que cada cap de setmana surten a tombar, per aquí o per allà, i que, a base de posar el nas a tot arreu, no acaben coneixent res. Una multitud desarrelada que veu les ciutats fora de Barcelona, on treballen, com a espais dormitori, fins al dia que tenen una criatura i han de sortir a passejar..., i quan són davant –posem pel cas– de la plaça de la Vila de Vilafranca diuen allò de: "*Mira, si és aquella plaça on fan castells que veiem per la tele!*" Aquest és un fenomen de (entre cometes) "cultura de masses" difícil de solucionar, és el resultat de la macrocefàlia (és a dir, concentració de cap gros) que viu Catalunya a Barcelona i la seva àrea metropolitana, on es concentren més de quatre milions de persones dels 7 milions que hi ha a la totalitat del país.

Tornem a les arrels, valorem-les. Llibres

com aquest de Salvador Llorach ens hi ajuden, i molt. I sapiguem transmetre aquesta estimació als nostres fills i néts perquè, si un dia han de guanyar-se la vida a l'altra banda del planeta, no oblidin mai on tenen les seves arrels com a membres d'una comunitat humana.

De l'autor, de professió enginyer químic, metal·lúrgic i bromatòleg, però apassionat per la història i el patrimoni, no en diré res més, perquè sé que és una persona a qui les distincions no li agraden, d'una senzillesa extraordinària, potser a l'alçada de la seva saviesa. Apuntaré tan sols que va ser un dels puntals de l'Institut d'Estudis Penedesencs en uns anys molt difícils, anys que vaig tenir la gran sort de poder compartir amb ell, com també en altres moltes iniciatives, sempre amb el mateix entusiasme.

El llibre és dividit en sis parts. La primera, dedicada a la geografia i medi natural. La segona, al medi ambient, i a partir d'aquí, a la història, des dels temps de la invasió islàmica i la petjada medieval fins al segle XXI. El capítol quart és dedicat al patrimoni artístic i arquitectònic. Tracta després de la cultura, el lleure i el costumari, per acabar amb els personatges. D'aquests personatges jo voldria evocar un moment Jordi Catasús, "el Negre", a qui havia conegut i apreciat en la seva activitat professional com a transportista al costat del seu germà –els magatzemistes de Vilafranca els anomenaven "el senyorito" i el "futbolero"–, tot i que tots sabem que Jordi Catasús va destacar igualment com a esportista del món del futbol.

El llibre es clou amb un poema de Josep Bruna i Sogas dedicat a les vinyes del poble, una extensa bibliografia i referències d'arxiu, i els dibuixos de Josep Mestre i Rovira, que ja hem esmentat.

J.S.B.

(*) Parlament de presentació el diumenge, 24 de gener del 2016, al Centre Cívic del Pla del Penedès.

Pere Martí Bertran

EL XIQUET I EL POBLE PERDUT/ EL NIÑO Y EL PUEBLO PERDIDO

Il·lustracions de Joan Miró Oró

Edicions del Serbal. Barcelona 2016.

Un conte per a nois i noies -amb la prosa lleugera i acurada, agradosa sempre, tan habitual en els contes de Martí i Bertran-, que en realitat té la seva base en els esdeveniments històrics de la Guerra Civil, en concret al front de l'Ebre, a la Fatarella, tan maltractada per aquest episodi de la guerra i que, a la vegada, acollia -i a això fa referència el títol- el principal punt de comandament de les tropes republicanes, però amb una ubicació que el feia passar desapercebut als avions enemics.

Sobre aquesta base, un noiet ens fa arribar les seves vivències, els detalls de la duresa de la guerra en els ulls de qui està descobrint el món i la seva realitat. Un relat que permet fer referència a un conjunt de dades històriques i de ficció en els detalls, però que en bona part és el resultat d'una recerca sobre el tema en la qual l'autor ha pogut comptar amb la col·laboració de la memòria de la gent de la Fatarella i, especialment, de la Fundació El Solà i l'associació Lo Riu. Una introducció directa a uns fets històrics que els nostres nois i noies cal que coneguin sense embuts ni dissimulacions. El tema no és mancat de polèmica, però és igualment cert que el coneixement de la realitat històrica que marca el nostre temps present és un tema obligat, que precisa d'eines ben treballades.

En el volum que ens ocupa s'agraeix igualment la cura en l'edició, en català i també en versió castellana, amb il·lustracions prou adients, i especialment l'apèndix històric final de Remei Domènech Grau, que ens informa dels protagonistes del conte, persones que van existir realment, i encara referències de bibliografia i webs de consulta.

J.S.B.

Rosa Maria Puig i Reixach

DE MIAMI A SITGES, L'ÚLTIM VIATGE

Ed. El cep i la nansa. Vilanova 2015.

Heus ací un excel·lent i molt complet treball de recerca de l'artista sitgetana Rosa Maria Puig a l'entorn de la biografia del filantrop i col·leccionista d'art nord-americà Charles Deering, l'home que va descobrir Sitges, se'n va enamorar i, de la mà d'Utrillo i en menor mesura d'altres del seu grup com Casas o Russinyol, va fer possible aquella aventura d'art només a l'abast d'un home de les seves possibilitats econòmiques que va ser el conjunt del Maricel.

Per acostar-nos al perfil biogràfic del magnat americà, fill d'un dels grans empresaris de maquinària agrícola dels Estats Units, l'autora ha resseguit tota mena de documentació, cartes, notes personals, premsa local i de tot tipus, i encara biografies que ens eren desconegudes. D'aquí que hagi realitzat una labor de recerca digna d'una biografia històrica. Puig, però, ha triat el camí de la novel·la i ha elaborat una narració bàsicament en primera persona, on el mateix Deering ens explica la seva vida i, per tant, ens permet entendre quan i com va ser que va descobrir la vila penedesenca i el va encisar. Alguns capítols de la primera part, però, tenen la veu narrativa també en primera persona, de Ramon Casas i en concret de la seva estada en terres americanes de la mà de Deering.

Si aquest llibre té la virtut de permetre acostar-nos a la interpretació de l'autora a l'entorn de com devien ser els sentiments dels personatges en cada moment de la seva trajectòria vital, té el defecte que tota la recerca històrica i documental es dilueix en la prosa narrativa i, així, la seva consulta -no pas la lectura novel·lada- esdevé dificultosa. Davant d'una narració en tercera persona més neutra, de prosa històrica i un índex onomàstic, hauríem tingut un treball més aprofitable des del punt de vista divulgatiu. Apuntem, a més,

que en alguns moments la prosa esdevé feixuga per l'amplíssima quantitat de dades –algunes prou indirectes com per ser obviades– que, amb tota la bona voluntat, l'autora hi vol encabir: noms, dates, referències de tota mena, que potser haurien tingut cabuda en un apèndix, o notes al peu i haurien alleugerit la lectura del volum.

Tot plegat fa que la prosa literària se'n senti i esdevingui en alguns moments forçada o poc versemblant. Per molt enamorat que Deering estigues de Sitges, sembla poc creïble –posem pel cas– que s'interessés pel vell fanaler sitgetà de quan la vila era il·luminada amb gas (p.145). També pateix l'estructura temporal quan, posem pel cas, vol explicar que, molts anys després, quan el mateix Deering narrador ja és mort, una construcció en terres americanes passa a acollir una institució universitària. I en els darrers capítols, per explicar les difícils circumstàncies que acaben forçant Deering i la seva col·lecció d'art a abandonar el país, l'autora ha de dibuixar la psicologia de personatges, que, com la mateixa esposa del milionari, ha estat pràcticament absent durant tota la història.

En definitiva, a la nostra manera de veure, un esforç extraordinari però mal aprofitat, que no ha trobat el seu camí d'expressió més correcte i a l'abast. Si ho fa, és a les darreres pàgines, en els apartats “Els fets que precediren” i les referències finals de “Testimonis”. Tot el volum amb aquesta prosa i alleugerit en notes o apèndix hauria posat a l'abast una labor magnífica que ara sembla restar ofegada en uns valors novel·lístics prou discutibles. Llàstima, també, que el paper i tipus d'impressió no hagin permès unes fotografies més nítides a la vista del seu indubtable valor històric.

J.S.B.

Xavier Pla (Ed.)

EUGENI D'ORS. POTÈNCIA I RESISTÈNCIA

Ed. Generalitat de Catalunya. Institució de les Lletres Catalanes. Barcelona 2015.

Catàleg de l'edició que, amb el mateix nom, es va presentar a Barcelona el passat 2015. El volum aplega una quarantena de fotografies, imatges i documents a l'entorn de l'escriptor, entre elles alguna curiosa carta vilafranquina, i més d'una trentena d'estudis específics a cura de remarcats especialistes en l'obra orsiana, des del mateix Xavier Pla, curador de l'edició que obre el volum, passant per la imatge familiar de Carlos d'Ors, Maria Rosell que analitza els jocs de Xènius amb els heterònims, estudis sobre el prototipus noucentista de Teresa, Lúcia de Cadaqués i altres obres, fins a arribar al tema de l'amistat i el diàleg amb altres creadors del seu temps: Pessoa, Walter Benjamin... O la visió posterior, des de l'antagonisme amb Pla, amb les lectures que en feia Ferrater Mora o les mirades de Joan Fuster, Dionísio Ridruejo o Pere Gimferrer.

Si la personalitat i l'obra orsiana són polièdriques i polivalents, també ho són les mirades sobre ell que s'apleguen en un volum concebut per a una lectura àgil, de manera que a cada autor se li va exigir un text de 500 paraules com a molt. No hi falten textos sobre Ors i l'art, sobre l'escriptor a la tribuna dels oradors i la seducció del feixisme, i tampoc s'oblida el tema de la guerra i del darrer Ors defenestrat i de retorn a Catalunya que ens dibuixa Oriol Pi de Cabanyes. En definitiva, un volum magnífic de contingut i fins i tot de disseny, tot i les dificultats econòmiques que van acompanyar el projecte des del primer dia.

J.S.B.

Josep Puig Font**JOSEP TORRAS I BAGES I EL PENEDÈS**

Ed. Publicacions Penedès. Les Cabanyes, 2016.

En la commemoració del centenari de la mort del bisbe penedesenc, Mn. Josep Puig Font, rector de les Cabanyes, ha seleccionat l'epistolari amb referències penedesenques, en especial l'adreçat a la família, els amics i veïns de les Cabanyes i Vilafranca, d'entre el conjunt de l'epistolari torrassà publicat des de fa anys. Com s'explica en la justificació, es tracta de donar a conèixer una mica més la dimensió més penedesenca, més casolana possiblement, de la personalitat de l'il·lustre bisbe de Vic. El volum s'obre amb un text de Mn. Josep Maria Aragonès, publicat inicialment el 1991, que ens acostava als trets de la personalitat de qui sempre va ser un home del Penedès.

Cada apartat d'aquest epistolari penedesenc compta amb unes pàgines de notes introductòries que ens situen el personatge i el moment històric, així com els altres interlocutors de la correspondència. Notes que igualment s'intercalen en el text quan és el cas. A l'espai central, prop d'una trentena de fotografies complementen el volum, i encara, a la cloenda, diversos apèndixs amb les principals dades biogràfiques, les persones més directament relacionades amb el bisbe que apareixen a l'epistolari, algun text del mateix Torras a la premsa comarcal i altres que li fan referència o homenatge. En conjunt, prop de dues-centes pàgines que són una molt digna aportació de la vila nadiua de Torras i Bages a qui ha estat el seu fill més il·lustre, un volum introductori que aconsegueix la finalitat d'acostar-nos al personatge i convidar-nos a saber-ne més.

J.M.L.

VV.AA.**TORRAS I BAGES (1846-1916). HOME D'ETERNITAT.**

Ed. Bisbat de Vic. 2016.

Per si encara hi ha qui diu que els catalans oblidem els nostres il·lustres, heus aquí una nova i interessant aportació a la bibliografia de i sobre el bisbe penedesenc. En la commemoració del centenari de la seva mort, res més adient que un treball complet, ampli, rigorós i marcat per la senzillesa en l'edició, en el qual estudiosos de primera línia ens ofereixen nova llum sobre alguns dels principals aspectes de la vida i obra de Torras, a més d'un seguit de referències bàsiques per contextualitzar el personatge. Per aquí va el treball sobre el context històric i social o la seva biografia, però també una aproximació de fra Valentí Serra, de Manresa, al ressò eclesial i social de *La tradició catalana*, unes interessants valoracions sobre el seu catalanisme, una altra a l'entorn de les reconegudes visites pastorals i més sobre la seva labor com a prolífic escriptor o la seva relació amb els artistes del Cercle de Sant Lluc, i encara reflexions sobre el seu pensament estètic i una acurada selecció de textos de Torras i unes notes bibliogràfiques.

Diversos gravats i fotografies de l'època completen aquesta edició. No estem, certament, davant la darrera obra que sobre Torras i Bages s'escriurà, però edicions com aquestes són les que ajuden a aprofundir sobre els grans personatges de la història catalana contemporània, un llibre de divulgació però que compta amb unes exigències de rigor i d'aprofundiment prou remarcables.

J.S.B.

Nati Castejon, Vicenç Cabré, Remei Esteban, Gerard Mercadé(*)

L'ARRIBADA DEL FERROCARRIL AL VENDRELL.

Ed. Dep. de Cultura. Generalitat de Catalunya. Consell Comarcal del Baix Penedès. El Vendrell, 2016.

Aquest treball és el resultat d'una iniciativa generada a partir del desig de commemorar els 150 anys del ferrocarril, un segle i mig després del primer pas d'una locomotora de vapor pel camí de ferro que ja començava a travessar la nostra comarca. La veritat és que resulta certament sorprenent que el ferrocarril sigui capaç de continuar desvetllant iniciatives i entusiasmes de tota mena, en especial quan hem de veure tants despropòsits, obres inacabades i polèmiques de tota mena, en el tema ferroviari. Al nostre Penedès, però, caldria dir que aquests neguits són d'iniciativa recent, i cal recordar que sovint s'ha viscut no direm que ben bé d'esquena al tren, però sí amb una certa indiferència, de manera que no ens ha d'estranyar que no se celebrés res quan es va inaugurar la línia o que no es recordés gairebé res de manera específica quan se'n va fer el centenari, una efemèride perduda en la grisor del franquisme d'aquell 1965.

Certament, el ferrocarril ha de tenir un atractiu únic i específic perquè la commemoració no sols hagi servit per a posar en contacte coneixedors i afeccionats al tema de casa nostra, sinó que hagi fet possible la troballa de documentació i l'anàlisi de molts aspectes fins ara desconeguts d'aquest element de la nostra identitat col·lectiva que ha estat, és i creiem que serà durant segles, el ferrocarril. Els penedesencs, però, es van haver d'incorporar si us plau per força a una nova realitat, van viure situacions com les expropiacions de terrenys -sovint en pagesos que ni tan sols havien regularitzat la documentació de la propietat i el registre de les seves vinyes- i, com els quatre autors d'aquests treball expliquen amb

deteniment, van haver de lluitar per poder comptar amb una correcta execució del traçat de la línia, en uns treballs que havien de tenir en compte les necessitats de les aigües pluvials o els passos a nivell.

El ferrocarril va acabar portant la modernitat pertot arreu, i això que els carlins encara feien malvestats i semblava que volien tornar a reivindicar les nostàlgies dels antics temps dels furs i l'absolutisme. Com les altres de la línia, la vila del Vendrell va experimentar canvis urbanístics, econòmics i socials prou remarcables, va veure com s'iniciava la Rambla que avui li és tan característica, com arribava el telègraf i com, el 1882, després d'una colla d'anys de litigis, s'enllestia l'estació i tots els seus serveis complementaris de manera definitiva.

L'estació del Vendrell, un segle i mig després, preservada i restaurada tot conservant els elements de la construcció original, és un veritable referent patrimonial de la identitat de la nostra terra. Una identitat contemporània que el ferrocarril va fer possible, dibuixant-la tal com ha arribat als nostres dies, i que els autors d'aquest estudi han volgut resseguir amb vendrellenc detallisme, tot fent-nos coneixedors d'un ampli conjunt de dades i referències bona part de les quals ens eren desconegudes fins ara.

J.M.M i J.S.B.

(*) Paraules de presentació del llibre a la biblioteca Terra Baixa del Vendrell el 23 de setembre del 2016.

Pere Ferrando Romeu (Coord.)

90 ANYS IMATGES

Ònix editor. El Vendrell 2016

Amb motiu de la commemoració dels 90 anys d'activitat castellera de la colla vendrellenca un equip redactor format per Amadeu Cañellas, Valentí Ferrer, Xavier Inglès, Kevin Pardos, Josep M. Pros i Montserrat Turdiu, sota la coordinació i direcció de Pere Ferrando han aplegat en 90 imatges el que ha estat la

trajectòria d'aquesta històrica colla castellera des d'abans de la seva fundació, tota vegada que es reivindica ja en la primera imatge el paper del Vendrell com a plaça castellera amb una instantània dels Xiquets de Valls el 1903 a la capital del Baix Penedès, i així fins arribar als assaig de manilles d'aquest 2016 quan l'edició del llibre ja era a punt de tancar.

El volum compta amb un pròleg de l'alcalde, Martí Carnicer així com una justificació inicial de l'equip redactor on s'insisteix en el fet que les imatges aplegades al volum poden ajudar a explicar amb prou claredat la trajectòria d'aquests noranta anys de vida castellera. Cal remarcar que les imatges no ressegueixen any per any el millor de cada collita sinó que insisteixen en les fites més significades d'aquesta trajectòria històrica, des de la fundació de la colla el 1926, la presència del mestre Pau Casals a les diades i els primers castells de set del 1929, passat per les desavinences que van portar a la constitució de dues colles o la presència a la plaça vilafranquina ja el 1927. El fet que cada imatge compti amb un comentari explicatiu prou ampli permet resseguir etapes i moments d'aquesta trajectòria amb prou deteniment, entre les que no hi poden faltar els guardones de l'"Anxeneta de Plata" de la plaça vilafranquina amb castells com el Pilar de Set que en el seu moment van ser veritables fites que hom creia que no es tornarien a veure més. I així fins arribar als moments magnífics que torna a viure la colla en els darrers anys. Tot plegat, un llibre d'edició molt acurada, amb una magnífica reproducció de les imatges, en color quan és possible, elements que contribueixen a alleugerir i fer més agradosa la seva lectura o simplement a evocar instantànies de moments històrics com aquell Pilar de Set del 1970 que qui això signa conservarà per a sempre en la seva memòria, llavors juvenil i ara revellida ja per tantes diades de Sant Fèlix a l'esquena.

J.S.B.

FONS BIBLIOGRÀFIC

Intercanvi Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

- *L'Aiguadolç. Revista de Literatura*, núm. 41. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2013. 150 pàg.
- *El Camí de la Marina Alta. Guia de senderisme Cultural. Empremta morisca i mallorquina*. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2013. 120 pàg.
- Prats, Antoni. *El llarg solatge. Antologia poètica*. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina alta. Pedreguer. 2013. 174 pàg.
- *Aguaites*, núm. 32-33. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2013. 208 pàg.

Aportació Ajuntament de Gelida

- Anfruns Daví, Josep (presentació) i Llavina, Jordi (pròleg). *Lluís Julià. En temps real*. Ajuntament de Gelida. Gelida. 2014. 84 pàg.

Dontaiu Consell Comarcal del Garraf

- *Quaderns de Patrimoni del Garraf*, núm. 17. Consell Comarcal del Garraf. Vilanova i la Geltrú. 2014. 44 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Uldecona

- *Rails*, núm. 28. Centre d'Estudis d'Uldecona. Uldecona. 2012. 212 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- *Jornades d'Economia: crisi econòmica i societat. L'impacte en el nostre territori*. Centre de Lectura de Reus. Reus. 2014. 184 pàg.

Intercanvi l'Institut d'Estudis Gironins

- *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, volum LV-Any 2014. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2015. 624 pàg.
- *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, volum LVI-Any 2015. Institut d'Estudis Gironins. Girona. 2016. 486 pàg.

Intercanvi Universitat de Barcelona-Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia

- *Pyrenae*, núm. 46 vol. 1. Universitat de Barcelona-Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2015. 158 pàg.
- *Pyrenae*, núm. 46 vol. 2. Universitat de Barcelona-Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2015. 184 pàg.
- *Pyrenae*, número especial 50è aniversari. Universitat de Barcelona-Departament de

Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Barcelona. 2015. 304 pàg.

Intercanvi Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre

- *Recerca 16*. Generalitat de Catalunya-Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Tortosa. 2015. 254 pàg.

Intercanvi Fundació Josep Irla

- Marco Palau, Francesc. *Francesc Dalmau de Normandia a Palamós*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 236 pàg.
- Cattini, Giovanni C. *Joaquim de Camps i Arboix. Un intel·lectual en temps convulsos*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 184 pàg.
- Bohigas, Jordi. *Salvador Albert. Literat i polític republicà al servei del país dels taps*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2016. 150 pàg.
- Viadel, Francesc. *Vicent Marco Miranda 1880-1946*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 124 pàg.
- *Eines, 25. Decidir el País: El procés constituent*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2016. 142 pàg.
- Puy, Josep. *Domènec Palet i Barba. Prohom de la Terrassa Republicana*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 178 pàg.
- Marco Palau, Francesc. *Francesc Dalmau, de Normandia a Palamós*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 236 pàg.
- Figueras, Guillem. *Fèlix Figueras. Alcalde d'Olesa afusellat pel franquisme*. Fundació Josep Irla. Barcelona. 2015. 96 pàg.

Aportació Govern de les Illes Balears - Conselleria de Participació, Transparència i Cultura

- *L'entretèxit del Temps. Miscel·lània d'Estudis en homenatge a Lluís Plantalamor Massanet*. Govern de les Illes Balears-Conselleria de Participació, Transparència i Cultura. Palma. 2015. 458 pàg.

Donatiu del Sr. Vicenç Carbonell

- Roig i Munar, Xisco i Mata Lleonart, Roger. *Menorca: camins i pedres. Descoberta geològica i geomorfològica*. Edició dels autors. 2014. 200 pàg.
- *Els nostres fotògrafs*. Joan Artigues. El Cep i la Nansa edicions. Vilanova i la Geltrú. 2015. 136 pàg.
- Cervera Bolet, Pere. *El Local Nou de Moja. Del naixement a la reforma (1935-2011)*. Ajuntament

d'Olèrdola i Ediciones i Propostes Culturals Andana S.L. Vilafranca del Penedès. 2011. 158 pàg.

- Ullate Valls, Isabel. *Olèrdola. El llegat de Pere Clavé Bruna*. Ajuntament d'Olèrdola i Ediciones i Propostes Culturals Andana S.L. Vilafranca del Penedès. 2007. 188 pàg.
- Garcia Quera, Oriol. *Terra de frontera. Olèrdola 1058*. Rafael Dalmau, Editor. Barcelona. 2015. 64 pàg.
- DD.AA. *Els papers confiscats de Salamanca*. Crítèria S.C.C.L. Barcelona. 2006. 224 pàg.

Intercanvi de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà

- *Estudis del Baix Empordà*, volum 34. Institut d'Estudis del Baix Empordà. Sant Feliu de Guíxols. 2015. 576 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès

- *Annals 2013-2014*. Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Ripoll. 2015. 280 pàg. + CD.Rom.

Intercanvi Institut Català d'Arqueologia Clàssica

- Jàrraga, Ramon i Prevosti, Marta (editors). *Ager Tarraconensis 4. Els Antigons, una vil·la senyorial del Camp de Tarragona*. Documenta 16. Institut d'Estudis Catalans-Institut Català d'Arqueologia Clàssica. Tarragona. 2014. 294 pàg.

Intercanvi Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer

- *Butlletí de la Biblioteca Museu Balaguer. Setena època. Octubre 2015*. Associació d'Amics de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer. Vilanova i la Geltrú. 2015. 158 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord

- *Butlletí del Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord*, número 29. Centre d'Estudis de la Natura del Barcelonès Nord. Sta. Coloma de Gramenet. 2015. 106 pàg.

Intercanvi Centre de Lectura de Reus

- Salas i Borrell, Francesc. *La sardana ballada a Reus. Han passat més de cent anys*. Centre de Lectura-Arola Editors. Reus. 2016. 326 pàg.
- Mallafrè, Joaquim. *Uns i altres. Literatura i traducció*. Centre de Lectura-Arola Editoris. Reus. 2016. 222 pàg.
- DD.DD. *Prensa i societat. Aspectes polítics, econòmics i socials*. Arola Editors-Centre de Lectura de Reus. Reus. 212 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Altafulla

- *Estudis altafullencs*, 40. Centre d'Estudis d'Altafulla. Altafulla. 2016. 174 pàg.

Intercanvi Col·legi de Notaris de Catalunya

- *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols XXXII*. Col·legi de Notaris de Catalunya. Barcelona. 2014. 398 pàg.

Intercanvi Museu Arxiu de Santa Maria-Centre d'Estudis Locals de Mataró

- XXXI Sessió d'Estudis Mataronins. Museu Arxiu de Santa Maria-Centre d'Estudis Locals de Mataró. Mataró. 2014. 84 pàg. + CD.Rom.

Intercanvi Societat Catalana d'Arqueologia

- *Memorial Josep Barberà i Farràs, onzena edició*. Societat Catalana d'Arqueologia. Barcelona. 2014. 192 pàg.

Intercanvi Institut Ramon Muntaner

- DD.AA. *El paper de l'Associacionisme Cultural en el segle XXI*, VIII Espai Despuig. Institut Ramon Muntaner. Mora la Nova. 2014. 66 pàg.
- Cao Costoya, David. *Societat i sociabilitat. El Cercle Literari i els inicis de l'associacionisme recreatiu, cultural i polític a Vic (1848-1902)*. Editorial Afers. Catarroja-Barcelona. 2015. 284 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis d'Ulldecona

- *Raïls*, núm. 29. Centre d'Estudis d'Ulldecona. Ulldecona. 2013. 180 pàg.

Donatiu Generalitat de Catalunya - Departament de la Presidència

- Sobrequés i Callicó, Jaume (dir.). *Vàrem mirar ben al lluny del desert. Actes del simposi Espanya contra Catalunya: una mirada històrica (1714-2014)*. Generalitat de Catalunya-Departament de la Presidència. Barcelona. 2014. 854 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Vallencs

- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, núm. 68. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2015. 96 pàg.
- *Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp*, núm. 69. Institut d'Estudis Vallencs. Valls. 2016. 88 pàg.

Donatiu Societat Andorrana de Ciències

- *Dret andorrà, entre els usos i costums i el codi*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2015. 142 pàg.
- *La marca Pirineus. Vuitenes Trobades Culturals Pirinenques*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2012. 168 pàg.

- *La frontera al Pirineu. Novenes Trobades Culturals Pirinenques*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2013. 188 pàg.
- *El patrimoni festiu del Pirineu. Desenes Trobades Culturals Pirinenques*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2014. 264 pàg.
- *Andorra i l'obertura econòmica. 25a Diada Andorrana XLIV Universitat Catalana d'Estiu*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2014. 346 pàg.
- *Models de país per a Andorra. 27a Diada Andorrana XLIV Universitat Catalana d'Estiu*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2015. 160 pàg.
- *Recull de conferències 2012*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2015. 486 pàg.
- *L'emissió de moneda a Andorra d'uns inicis entrebancats a la consolidació*. Societat Andorrana de Ciències. Andorra. 2013. 198 pàg.

Donatiu de la Sra. M.A. Raventós

- Gil i Gregorio, Joan. M. A. *Raventós*. Guerrero Galeria d'Art i Enrique Aznar. Barcelona. 2012. 216 pàg.

Intercanvi Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana

- *Després de les Noves Plantes: canvis i continuïtats a les terres de parla catalana. Actes del IX Congrés de la CCEPC*. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana. Valls. 2014. 654 pàg.

Intercanvi Grup d'Estudis Cubellencs

- *Anuari 2015 Amics del Castell*. Grup d'Estudis Cubellencs. Cubelles. 2016. 112 pàg.

Donatiu de l'autor

- Rovira, Josep M. *Fantasies en un dia de pluja*. Edició de l'autor. Vilafranca del Penedès. 2015. 6 pàg.
- Llorac i Santis, Salvador. *El Pla del Penedès. Un municipi al cor de la comarca del Penedès històric*. El Cep i la Nansa. Vilanova i la Geltrú. 2015. 272 pàg.
- Martí Soler, Josep. *El carrers de Vilafranca del Penedès*. Edicions i Propostes Cultural Andana S.L. Vilafranca del Penedès. 2014. 250 pàg.
- Agüera-Donay, Andreu. *El massís cavernós d'Albinyana. Memòries*. Edició de l'autor. Subirats. 2014. 112 pàg.

Aportació Ajuntament de Collbató

- Vallès Altés, Joan. *Aproximació a la figura d'Amadeu Vives*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Barcelona. 1998. 114 pàg.

- Muset, Assumpta (text). *Pàgines viscudes. La memòria històrica de Collbató*. Ajuntament de Collbató. Collbató. 38 pàg. + CDRom.

Intercanvi Centre d'Estudis Santjustencs

- *Miscel·lània d'Estudis Santjustencs XVI*. Centre d'Estudis Santjustencs. Sant Just Desvern. 2011. 292 pàg.
- *SEAS 75 anys de muntanya i cultura*. Centre d'Estudis Santjustencs. Sant Just Desvern. 2009. 302 pàg. + CDRom.

Intercanvi Centre d'Estudis Canongins

- Borràs Llop, Juan. *Las sombras del exilio. En la vida de un alcalde rural*. Centre d'Estudis Canongins. La Canonja. 2014. 526 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis Sinibald de Mar

- *Recull de treballs-15*. Centre d'Estudis Sinibald de Mar. Torredembarra. 2014. 366 pàg.
- Comes, Gabriel i Gual, Iris. *La Mar dels Pescadors de Baix a Mar. Torredembarra (1950-1995)*. Centre d'Estudis Sinibald de Mar. Torredembarra. 2011. 112 pàg.

Intercanvi Museu Arxiu de Santa Maria-Centre d'Estudis Locals de Mataró

- *XXXI Sessió d'Estudis Maratonins*. Museu Arxiu de Santa Maria-Centre d'Estudis Locals de Mataró. Mataró. 2015. 82 pàg. + CDRom.

Intercanvi Centre d'Estudis Ignasi Iglésias

- Vinyes i Roig, Pau (coordinador). *Finestrelles 16. Miscel·lània Anys Clapés (1872-1939)*. Centre d'Estudis Ignasi Iglésias. Sant Andreu del Palomar. 2014. 288 pàg.

Intercanvi Centre d'Estudis del Gaià

- *La resclosa*, núm. 19. Centre d'Estudis del Gaià. Vila-rodona. 2015. 110 pàg.

Intercanvi Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta

- *El tren de la Marina: Altea-Dénia, des de 1915*. Revista d'investigació i assaig, núm. 35. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2016. 172 pàg.
- *L'Aiguadolç*, núm. 43-44. Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta. Pedreguer. 2015. 200 pàg.

Aportació Ajuntament de Sant Sadurní

- Duran i Recasens, Anna Maria. *El Cor de Caramelles de Can Catassús. La veu musical d'un poble*. Ajuntament de Sant Sadurní. Sant Sadurní d'Anoia. 2015. 232 pàg.

Donatiu Fundació Privada Mutua Catalana

- Gavaldà, Antoni. *El sindicalisme al Priorat: de l'eufòria al destorb (1939-1944)*. Pagès editors. Lleida. 2013. 252 pàg.
- Arnabat Mata, Ramon (text) *Presentació del llibre 'Memòria del setge i ocupació de Tarragona'*. Enraonades, 1. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2012. 30 pàg.
- Sunyer, Magí i Cavallé, Joan (A cura de). *Josep Anton Baixeras. Selecció de Textos*. Col·lecció Rutes de Tarragona, núm. 1. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2012. 56 pàg.
- Sunyer, Magí. *Ruta Josep Pin i Soler. La interpretació de la ciutat*. Col·lecció Rutes de Tarragona núm. 3. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2012. 56 pàg.
- Sunyer, Magí i Palau, Montserrat (A cura de). *Jaume Vidal Alcover i Maria Aurèlia Capmany. Selecció de Textos*. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2011. 56 pàg.
- *Tarraco Biennal. Actes 1er Congrès Internacional d'Arqueologia i Món Antic*. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2013. 346 pàg.
- *Tarraco Biennal. Actes 2on Congrès Internacional d'Arqueologia i Món Antic*. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2015. 278 pàg.
- Alföldy, Géza. *Las inscripciones monumentales del Anfiteatro de Tarraco*. *Tarraco Archaeologica*, 2. Fundació Privada Mutua Catalana. Tarragona. 2012. 78 pàg.
- *Tarraco. Arquitectura y urbanismo de una capital provincial romana. Volumen I De la Tarragona ibérica a la construcción del templo de Augusto*. Documents d'Arqueologia Clàssica 5. Universitat Rovira i Virgili. Tarragona. 2012. 394 pàg.
- Muñoz Melgar, Andreu. *La Tàrraco dels primers cristians*. Associació Cultural Sant Fructuós. Tarragona. 2014. 154 pàg.

